

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده مهندسی صنایع و مدیریت

پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی سیستم های اقتصادی

بررسی تأثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با یک رویکرد اسلامی
(مطالعه ی موردی: ایران)

نگارنده: زهره علمداری

استاد راهنما

دکتر محمدرضا آرمان مهر

بهمن ۱۳۹۵

تقدیم بہ:

پدرم کہ عالمانہ بہ من آموخت تا چگونہ در عرصہ ی زندگی ایستادگی را تجربہ نمایم.

و بہ مادرم، دریای بی کران فداکاری و عشق کہ وجودم برایش ہمہ رنج بود و وجودش

برایم ہمہ مہر.

و بہ جاودانہ ترین حضور در قلم، روح پاک یگانہ برادرم.

تقدیر و تشکر

ضمن سپاس و ستایش به درگاه ایزدمنان که به من توانایی داد که با استعانت از او بتوانم این پژوهش را انجام دهم.

از دکترم می و تشویق اساتید و دوستان که در مگارش این مجموعه مرایاری نمودند، قدردانی می‌نمایم. از استاد راهنمای

گرامی جناب آقای دکتر محمد رضا آرمان مهر، که در طول مگارش این مجموعه بار راهنمایی‌های عالمانه و بجایشان، سکاگذار

سایته‌ای در هدایت این پایان نامه بوده‌اند و همواره از نظرات کارشناسانه‌شان بهره‌جسته‌ام، کمال تشکر و قدردانی

دارم. لازم می‌دانم از همراهی خواهران عزیزم و دیگر دوستانی که مراد انجام این تحقیق یاری نموده‌اند قدردانی و

تشکر نمایم.

تعهد نامه

اینجانبزهرة علمداری..... دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی سیستم‌های اقتصادی..... دانشکده صنایع و مدیریت..... دانشگاه صنعتی شاهرود نویسنده پایان نامه .. بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با یک رویکرد اسلامی (مطالعه‌ی موردی: ایران).....تحت راهنمایی.....دکتر محمدرضا آرمان-

مهر..... متعهد می شوم:

تحقیقات در این پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.

در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.

مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.

کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه صنعتی

شاهرود» و یا «Shahrood University of Technology» به چاپ خواهد رسید.

حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تأثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از پایان نامه رعایت می گردد.

در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافت‌های آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.

در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است اصل رازداری ، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ و امضای دانشجو:

مالکیت نتایج و حق نشر

کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده است) متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.

استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

چکیده

برای هر کشوری رشد اقتصادی هدف اساسی تلقی می‌شود. از دیرباز این هدف مورد توجه برنامه‌ریزان اقتصادی بوده است. برای شناخت بهتر این هدف باید به عوامل موثر بر آن پی برد. سرمایه‌موتور محرکه رشد اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می‌گردد. جذب سرمایه کافی به منظور تامین منابع مالی طرح‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های تصمیم‌گیرندگان اقتصادی در جامعه است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک عامل موثر بر جهانی شدن از ویژگی‌های اقتصاد مدرن جهانی است. جریان روزافزون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نشان‌دهنده نقش و سهم بنگاه‌های فراملیتی در اقتصاد هر دو دسته کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و اقتصادهای در حال گذار می‌باشد.

درباره ضرورت انجام این تحقیق می‌توان به فقدان یا کمبود مطالعات انجام شده در زمینه‌ی بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با نگرش اسلامی و رویکرد دینامیکی اشاره کرد. همچنین این بررسی به این دلیل نیز ضروری است که پس از یک دوره‌ی طولانی حل مناقشات اتمی و لغو تحریم‌ها انگیزه‌ی لازم برای سرمایه‌گذاران خارجی جهت ورود به کشور را ایجاد می‌کند. این پژوهش در راستای شناسایی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با یک رویکرد اسلامی در ایران از روش سیستم دینامیک استفاده نموده و به بررسی عوامل اقتصادی موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اثرگذاری این عامل بر رشد اقتصادی پرداخته است. به این منظور الگویی طراحی گردیده که عوامل مرتبط و اثرگذار بر رشد اقتصادی را با رویکرد ویژه بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شناسایی و شبیه‌سازی می‌نماید. داده‌های مورد استفاده در مدل برای دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۷۳ در ایران می‌باشد و بر اساس الگوی مورد بررسی، متغیرهای اصلی تا افق ۱۴۰۷ پیش‌بینی شده‌اند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران رشد اقتصادی نیز افزایش می‌یابد و همچنین با افزایش درجه باز بودن اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران افزایش می‌یابد. از دیگر نتایج پژوهش این است که با تحقق یکی از شرایط اصلی اقتصاد اسلامی، و تحقق نرخ بهره صفر، تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد.

کلمات کلیدی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رشد اقتصادی، درجه باز بودن اقتصادی، دینامیک

سیستم، نرخ بهره، نگرش اسلامی

۱	فصل اول
۱	کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- طرح تحقیق و بیان مسأله
۶	۱-۳- ضرورت انجام تحقیق
۷	۱-۴- فرضیات و اهداف تحقیق
۸	۱-۵- نوآوری، کاربردها و استفاده‌کنندگان از نتیجه پایان‌نامه
۸	۱-۶- روش تحقیق
۱۱	۱-۷- جمع‌بندی
۱۳	فصل دوم
۱۳	مبانی نظری و پیشینه تحقیق
۱۴	۲-۱- مقدمه
۱۵	۲-۲- تعاریف و واژه‌های کلیدی
۱۵	۲-۲-۱- سرمایه‌گذاری خارجی
۱۶	۲-۲-۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۶	۲-۲-۳- اجزای تشکیل‌دهنده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۷	۲-۲-۴- انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۷	۲-۳- عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۷	۲-۳-۱- عوامل سیاست‌گذاری اقتصادی
۱۹	۲-۳-۲- عوامل ساختار اقتصادی موثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۲۱	۲-۴- آثار و پیامدهای مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۲۱	۲-۴-۱- جذب سرمایه
۲۱	۲-۴-۲- انتقال تکنولوژی
۲۳	۲-۴-۳- دانش مدیریت
۲۳	۲-۴-۴- رشد اشتغال و توسعه سرمایه انسانی
۲۳	۲-۴-۵- دستیابی به بازارهای صادراتی
۲۴	۲-۴-۶- تأثیر مثبت در تراز پرداختها
۲۴	۲-۴-۷- افزایش درآمد مالیاتی دولت
۲۴	۲-۴-۸- توسعه صادرات و کاهش واردات
۲۴	۲-۴-۹- افزایش نقدینگی و کارایی بازارهای سرمایه محلی
۲۵	۲-۴-۱۰- سایر مزایای سرمایه‌گذاری خارجی
۲۵	۲-۵- ابعاد نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۲۶	۲-۵-۱- نظریه نرخ‌های بازدهی متفاوت
۲۷	۲-۵-۲- نظریه اختلاف نرخ بهره
۲۷	۲-۵-۳- نظریه چرخش محصول
۲۸	۲-۵-۴- نظریه فروش تولید و سهم بازار

۲۹	۵-۵-۲- نظریه ایجاد تنوع در مجموعه دارایی
۳۰	۶-۵-۲- نظریه درونی کردن
۳۱	۷-۵-۲- نظریه سازمان صنعتی
۳۲	۸-۵-۲- نظریه واکنش انحصارات چند جانبه
۳۳	۹-۵-۲- نظریه مناطق پولی
۳۳	۱۰-۵-۲- نظریه نقدینگی
۳۴	۱۱-۵-۲- نظریه کوچیما
۳۵	۱۲-۵-۲- نظریه فرار از مالیات
۳۶	۱۳-۵-۲- عوامل تولید ارزان قیمت
۳۶	۱۴-۵-۲- تغییرات قیمت‌های داخلی
۳۶	۱۵-۵-۲- بار بدهی خارجی
۳۷	۶-۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه‌های مختلف
۳۷	۱-۶-۲- برخی نظرات موافق
۴۰	۷-۲- تعریف رشد اقتصادی
۴۰	۸-۲- عوامل رشد اقتصادی
۴۲	۹-۲- آثار رشد اقتصادی
۴۲	۱۰-۲- نگاه اسلام
۴۹	۱۱-۲- بحثی درباره نرخ بهره و ربا
۵۰	۱۲-۲- مرور مطالعات داخلی
۵۵	۱۳-۲- مرور مطالعات خارجی
۵۸	۱۴-۲- جمع‌بندی
۶۱	فصل سوم
۶۱	روش تحقیق و مدلسازی
۶۲	۱-۳- مقدمه
۶۳	۲-۳- سیستم
۶۴	۳-۳- تاریخچه بکارگیری رویکرد سیستمی
۶۵	۴-۳- خصوصیات تفکر سیستمی
۶۷	۵-۳- رویکرد سیستمی در مدل‌سازی
۶۹	۶-۳- ساختارهای بازخوردی
۷۰	۷-۳- مهم‌ترین مراحل روش سیستم‌های پویا
۷۰	۱-۷-۳- نمودار علی و معلولی
۷۱	۲-۷-۳- نمودار جریان و انباشت
۷۲	۸-۳- مدل دینامیکی پژوهش
۷۳	۱-۸-۳- حلقه علی- معلولی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی
۷۳	۲-۸-۳- حلقه علی- معلولی درجه بازبودن اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۷۴	۳-۸-۳- حلقه علی معلولی کلی
۷۵	۹-۳- نمودار جریان انباشت
۷۷	۱۰-۳- بررسی فرضیات پژوهش

۷۷	۳-۱۰-۱- با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طول زمان، رشد اقتصادی به صورت نمایی افزایش می‌یابد
	۳-۱۰-۲- با افزایش درجه باز بودن اقتصادی در طی زمان، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت نمایی افزایش می‌یابد
۷۸	
۸۰	۳-۱۱- اعتبارسنجی مدل
۸۰	۳-۱۱-۱- بازسازی رفتار مرجع
۸۳	۳-۱۱-۲- آزمون شرایط حدی برای نرخ صادرات و نرخ سرمایه انسانی
۸۵	۳-۱۱-۳- آزمون تحلیل حساسیت
۸۷	۳-۱۲- سناریوسازی و تحلیل نتایج آن
۸۷	۳-۱۲-۱- سناریو اول: افزایش ۵۰ درصدی در درجه باز بودن اقتصادی
۸۸	۳-۱۲-۲- سناریو دوم: افزایش ۵۰ درصدی در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۹۰	۳-۱۲-۳- طراحی یک سناریو در اقتصاد اسلامی: تغییر در نرخ بهره
۹۲	۳-۱۳- جمع‌بندی
۹۵	فصل چهارم
۹۵	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۹۵	۴-۱- نتیجه‌گیری
۹۸	۴-۲- ارائه پیشنهادات
۹۹	منابع داخلی
۱۰۴	منابع خارجی

فهرست اشکال و نمودارها

- شکل (۱-۱) حلقه‌های علی-معلولی ۱۰
- شکل (۱-۳) حلقه تعادلی ارتباط بین ارزش سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی ۷۳
- شکل (۲-۳) حلقه اثرگذاری درجه باز بودن اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۷۴
- شکل (۳-۳) نمودار علی معلولی کلی سیستم ۷۵
- شکل (۴-۳) نمودار جریان‌انباشت کلی سیستم ۷۶
- نمودار (۱-۳) افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۷۷
- نمودار (۲-۳) افزایش رشد اقتصادی در نتیجه‌ی افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۷۸
- نمودار (۳-۳) افزایش در درجه‌ی باز بودن اقتصادی ۷۹
- نمودار (۴-۳) افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نتیجه‌ی باز بودن اقتصادی ۷۹
- نمودار (۵-۳) مقادیر واقعی و شبیه‌سازی شده‌ی تقاضای نیروی کار ۸۱
- نمودار (۶-۳) مقادیر واقعی و شبیه‌سازی شده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۸۲
- نمودار (۷-۳) مقادیر واقعی و شبیه‌سازی شده تولید ناخالص داخلی ۱۶
- نمودار (۸-۳) نتایج آزمون شرایط حدی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وقتی که نرخ صادرات برابر صفر می‌باشد. ۸۴
- نمودار (۹-۳) نتایج آزمون شرایط حدی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وقتی که نرخ سرمایه‌ی انسانی برابر صفر می‌باشد. ۸۵
- نمودار (۱۰-۳) تغییر نرخ بهره از ۱۵ درصد به ۲۵ درصد ۸۶
- نمودار (۱۱-۳) نتایج آزمون تحلیل حساسیت برای سرمایه‌گذاری داخلی ۸۶
- نمودار (۱۲-۳) سناریوی افزایش درجه‌ی باز بودن اقتصادی ۸۷
- نمودار (۱۳-۳) سناریوی افزایش درجه‌ی باز بودن اقتصادی و تاثیر آن بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۸۸
- نمودار (۱۴-۳) سناریوی افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۲۱
- نمودار (۱۵-۳) سناریوی افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تأثیر آن بر ارزش افزوده ۸۹
- نمودار (۱۶-۳) سناریوی تغییرات نرخ بهره ۲۳
- نمودار (۱۷-۳) سناریوی تغییرات نرخ بهره و اثر آن بر روی رشد اقتصادی ۹۱
- نمودار (۱۸-۳) سناریوی تغییرات نرخ بهره و اثر آن بر روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۹۱

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

افزایش استفاده از سرمایه، اقتصاد جهانی را دگرگون کرده است. از مصادیق این دگرگونی می‌توان به جایگزینی تحرک سرمایه به جای تحرک کالا اشاره کرد. به جرات می‌توان گفت یکی از عوامل موثر در این امر، توجه به مزیت‌های نسبی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان وسیله‌ای است که کشورهای کمتر توسعه یافته می‌توانند از طریق آن به رشد اقتصادی مناسبی دست یابند.

اقتصاددانان توسعه و مقامات رسمی بر این عقیده‌اند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک منبع مالی قابل اعتماد برای کشورهای در حال توسعه می‌تواند به کار رود. مهم‌ترین آثار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قیاس با سرمایه‌گذاری داخلی تأثیر آن بر انتقال دانش فنی پیشرفته بر کشور میزبان می‌باشد، که این امر به تدریج به بالا بردن قابلیت‌های تکنولوژیکی در کشور میزبان کمک می‌نماید. یکی دیگر از مهم‌ترین وجوه تمایز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با دیگر وجوه سرمایه‌گذاری را می‌توان به میزان و درجه کنترل سرمایه‌گذاری و میزان مشارکت، سود و زیان‌هایی که متوجه سرمایه‌گذار است، و همچنین رابطه و منافع بلندمدت میان سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر دانست.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرایط برخورداری از آثار سرریز و انتقال فناوری را برای کشور میزبان فراهم می‌سازد. بنابراین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند موتور رشد اقتصادی کشور میزبان محسوب گردد، از این رو با توجه به منافع سرمایه‌گذاری خارجی، بررسی در خصوص آثار سرمایه‌گذاری ورودی بر رشد اقتصادی، به ویژه با توجه به مساله جهانی شدن از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد.

این پژوهش ضمن بیان مبانی نظری مرتبط با رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و مطالعات انجام شده، به بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با یک نگرش اسلامی و استفاده از روش سیستم دینامیک پرداخته است.

۱-۲- طرح تحقیق و بیان مسأله

سرمایه در معنای وسیع کلمه، کالای اقتصادی است که بالقوه یا بالفعل مولد کالای اقتصادی دیگر باشد و انواع آن عبارت است از پول نقد، کارخانه، ماشین آلات و قطعات آنها، ابزار، حق اختراع، خدمات تخصصی و امثال آنها (قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری (FIPPA)^۱، فصل اول، ماده ۱).

سرمایه‌گذاری عبارت است از هرگونه فداکردن ارزشی در حاضر (که معمولاً مشخص است) به امید به دست آوردن هرگونه ارزشی در زمان آینده (که معمولاً اندازه یا کیفیت آن تا حدی معلوم است). به عبارت دیگر، سرمایه‌گذار در حال حاضر ارزشی را فدا می‌کند تا در قبال آن در آینده ارزش خاصی را که مورد نظرش است به دست آورد؛ مثل پرداخت وجهی بابت خریدن سهام به امید به دست آوردن سودهای مشخصی از آن در آینده. در واقع در حوزه‌ی اقتصاد به تغییرات موجودی سرمایه، سرمایه-گذاری گفته می‌شود.

سرمایه خارجی عبارت است از انواع سرمایه اعم از نقدی و یا غیرنقدی که توسط سرمایه‌گذار خارجی به کشور وارد می‌شود و شامل موارد زیر می‌باشد: ۱. وجوه نقدی که به صورت ارز قابل تبدیل، از طریق نظام بانکی یا دیگر طرق انتقال وجوه که مورد تایید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران باشد، به کشور وارد شود؛ ۲. ماشین آلات و تجهیزات؛ ۳. ابزار و قطعات یدکی قطعات منفصله و مواد اولیه، افزودنی و کمکی؛ ۴. حق اختراع، دانش فنی، اسامی و علائم تجاری و خدمات تخصصی؛ ۵. سود سهام قابل انتقال سرمایه‌گذاری خارجی؛ ۶. سایر موارد مجاز با تصویب هیئت دولت (قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری، فصل اول، ماده ۱، شماره ۲۱۳۱). تعاریف متعددی از سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد که به تعدادی از آنها اشاره می‌شود: سرمایه‌گذاری خارجی به تحصیل دارایی شرکت‌ها، موسسات و افراد کشورهای خارجی تعبیر می‌شود. در تعریفی دیگر، سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری که دربردارنده روابط اقتصادی بلندمدت بوده و نشان‌دهنده‌ی منافع پایدار و کنترل واحد اقتصادی مقیم یک کشور (شرکت مادر) بر واحد اقتصادی مقیم کشور دیگر است

^۱. Foreign Investment Promotion and protection act

^۲. Investment

(احمدی کاشانی، ۱۳۸۸). همچنین گفته شده است که سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از بکارگیری سرمایه‌ی خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری که در ایران مطابق ماده ۲ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری، پذیرش سرمایه‌گذاری باید به منظور عمران و آبادی و فعالیت تولیدی اعم از صنعتی، معدنی، کشاورزی و خدمات صورت گیرد.

و اما سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یعنی دخالت مستقیم در بازار کار و سرمایه‌ی یک کشور خارجی از طریق وارد کردن سرمایه و یا ایجاد شرکت در آن کشور و یا سهام شدن در یک شرکت موجود به حدی که سرمایه‌گذار بتواند در آن شرکت تاثیر گذار باشد. سرمایه، موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می‌گردد. به همین خاطر جذب سرمایه‌ی کافی به منظور تامین منابع مالی طرح‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های تصمیم‌گیرندگان اقتصادی در هر جامعه است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند منجر به ایجاد سرمایه، اشتغال، تولید و صادرات و در نهایت موجب رشد اقتصادی در کشور میزبان گردد. اقتصاددانان توسعه و مقامات رسمی سازمان‌های بین‌المللی بر این عقیده‌اند که در میان جریان‌های متفاوت سرمایه‌ی خصوصی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک منبع مالی قابل اعتماد برای کشورهای در حال توسعه می‌تواند به کار رود. از میان انواع سرمایه‌گذاری خارجی، نوع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که در جست‌جوی کارآفرینان محلی قوی وارد کشور شوند کم‌خطرترین و مفیدترین نوع آن به نظر می‌رسد.

از نظر اسلام، جریان سرمایه می‌تواند رشد اقتصادی را از طریق سرریز دانش و تاثیرات کارایی بازار افزایش دهد. می‌توان به عنوان نمونه به این سه مورد از ثمرات سرمایه‌گذاری خارجی مورد تایید اسلام اشاره کرد:

۱. افزایش بهره‌وری و رشد، که این موضوع با موازین اسلامی تضادی ندارد. بهره‌وری از نظر قرآن و عترت موجب رشد و تعالی انسان می‌گردد و کسب دارایی متعهدانه را موجب می‌شود که آیه‌ی ۴۱ سوره‌ی توبه به این مورد اشاره دارد: «انْفِرُوا خِفَافًا وَ ثِقَالًا وَ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» «همگی سبکبار و گرانبار کوچ کنید و با نیروی مالی و بدنی خود در راه خدا به جهاد پردازید. این برای شما بهتر است اگر بدانید.»

۲. ایجاد اشتغال به عنوان موتور محرکه اقتصاد که با تاکید اسلام بر کار بیشتر و دوری از بیکاری سازگار می‌باشد. امام جعفر صادق(ع) در نفی بیکاری می‌فرماید: (ترك التجاره ينقص العقل) «رهاکردن کسب و کار عقل را کم می‌کند» (الشيخ الحرالعالمی، ۱۱۰۴ ه، ح ۱۱: ۱۴).

۳) انتقال دانش فنی و فناوری با نظر اسلام درباره‌ی گسترش علم و دانش سازگار است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: (أَعْلَمُ النَّاسِ مَنْ جَمَعَ عِلْمَ النَّاسِ إِلَى عِلْمِهِ) داناترین مردم کسی است که دانش دیگران را به دانش خود بیفزاید (ری شهری، ۱۳۹۳، ج ۱: ۳۱۳، ح ۳۰۹).

باوجود ثمرات زیاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است که ملاحظات زیر که مد نظر اسلام می‌باشد مورد توجه قرار بگیرد:

طبق قاعده‌ی نفی سبیل که خداوند در قرآن می‌فرماید: (وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا) (نساء: ۱۴۱) «هرگز خداوند برای کافران نسبت به اهل ایمان راه تسلط را باز نگذاشته و باز نخواهد نمود». قاعده‌ی نفی سبیل بر عزت اسلامی تاکید می‌کند. مفهوم این قاعده این است که خداوند در قوانین و شریعت اسلام هیچ‌گونه راه نفوذ و تسلط کفار بر مسلمین را باز نگذاشته است و هرگونه راه تسلط کافران بر مسلمانان را بسته است. پس در هیچ شرایطی تسلط کفار بر مسلمین جایز نیست. بر اساس این اصل حضرت امام خمینی (ره) در تحریرالوسیله بیان می‌دارند: «اگر روابط تجاری با کفار موجب ترس بر حوزه اسلام شود ترک این روابط بر تمام مسلمانان واجب می‌شود. در اینجا فرقی میان استیلاء سیاسی یا فرهنگی و معنوی دشمن وجود ندارد. اگر روابط سیاسی که بین دولت-های اسلامی و دول بیگانه بسته می‌شود و برقرار می‌گردد موجب تسلط کفار بر نفوس و بلاد و اموال مسلمانان شود یا باعث اسارت سیاسی اینها گردد، برقراری روابط حرام است و پیمان‌هایی که بسته می‌شود باطل است و بر همه مسلمین واجب است که زمامداران را راهنمایی کنند و وادارشان نمایند بر ترک روابط سیاسی این‌چنانی، هر چند به وسیله مبارزه منفی باشد.» (خمینی(ره)، ۱۳۷۹، ج ۱:

۱۸۵). از این رو باید به اهداف سیاسی دشمنان و سرمایه‌گذاری در کشور ما که یک کشور اسلامی می‌باشد توجه شود تا مدیریت سرمایه‌ی ما به دست بیگانگان نیفتد و زمینه‌ی واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای فراوان و بی ضابطه ایجاد نشود، به عبارتی دیگر باید توجه شود که اقتصاد میزبان تحت تاثیر اراده‌ی سرمایه‌گذاران خارجی قرار نگیرد. در راستای قاعده‌ی فوق باید به این نکته توجه شود که اصلاحات داخلی بر موضوع تقویت سرمایه‌گذاری خارجی مقدم است، به عنوان نمونه، یک بازار مالی ناکارآمد سبب دخالت کشورهای خارجی در بازار داخلی و اخذ بهره‌های بالا و امتیازخواهی خواهد شد که با قاعده‌ی نفی سبیل و سایر موازین اسلامی سازگاری ندارد.

از سوی دیگر با توجه به اهمیت اسلام به آثار توزیعی و زیست محیطی فعالیت‌ها و به طور کلی توجه به آثار خارجی، گزینش بین سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی که آثار مثبت دارند دارای اهمیت بالایی است. استفاده از محیط زیست و اعمال برخی اثرات بر آن، منحصر در افراد یا در یک زمان خاص نیست. بلکه منابع طبیعی زمین برای استفاده همه‌ی انسان‌ها تا پایان وجود بشر بر روی زمین آفریده شده است: (هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا) «خداوند همه آنچه در زمین است را برای شما انسان‌ها آفرید» (بقره: ۲۹). از همین رو باید سرمایه‌گذاری‌هایی انتخاب شوند که کمترین آثار خارجی منفی^۱ را بر محیط زیست داشته باشد.

سوالی که در این باره مطرح می‌شود این است که کشور ایران تا چه حد به یک کشور اسلامی از نظر سرمایه‌گذاری خارجی مناسب و مطابق با قوانین اسلامی شبیه است؟

۳-۱- ضرورت انجام تحقیق

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال‌های اخیر بسیار مورد توجه سیاست‌مداران، رسانه‌ها و علمای علم اقتصاد قرار گرفته است. یکی از علل توجه به این امر را می‌توان در شاخص‌ها، قرار گرفتن

^۱ می‌توان گفت آثار خارجی منفی (Negative externality) عبارت است از هزینه‌ای که توسط تولید یا مصرف فروشندگان و خریداران بدون جبران خسارت به اشخاص ثالث تحمیل می‌شود (مسکانل، ۲۰۱۲).

جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یکی از معیارهای موفقیت دولت‌ها در عرصه اقتصاد و حتی سیاست در حوزه‌های داخلی و بین‌المللی اشاره کرد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک عامل موثر بر جهانی شدن از ویژگی‌های اقتصاد مدرن جهانی است. جریان روزافزون سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نشان‌دهنده نقش و سهم بنگاه‌های فراملیتی در اقتصاد هر دو دسته کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و اقتصادهای در حال گذار می‌باشد. جریان سرمایه‌های خارجی در سطح جهان در خلال دهه ۱۹۹۰ بیش از دو برابر شده است (زارع، ۱۳۸۵: ۱). بیشتر مطالعات صورت گرفته در این حوزه از تاثیر مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی حکایت دارد تا جایی که در قسمتی از ادبیات موجود در این موضوع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان کلید طلایی رشد و توسعه عنوان شده است.

از مهم‌ترین دلایل ضرورت انجام این تحقیق می‌توان به فقدان یا کمبود مطالعات انجام شده در زمینه‌ی بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با نگرش اسلامی و رویکرد دینامیکی اشاره کرد.

این بررسی به این دلیل نیز ضروری است که پس از یک دوره‌ی طولانی حل مناقشات اتمی و لغو تحریم‌ها انگیزه‌ی لازم برای سرمایه‌گذاران خارجی جهت ورود به کشور را ایجاد می‌کند. با توجه به علاقه‌ی زیاد سرمایه‌گذاران خارجی برای ورود به بازار نوظهور ایران و همچنین با اعلام آمادگی هیأت‌های بازرگانی اقتصادی از کشورهای مختلف جهت سرمایه‌گذاری در ایران، صحبت از «دوره‌ی پسا تحریم» با «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» اهمیت دارد.

۴-۱- فرضیات و اهداف تحقیق

فرضیه‌های این تحقیق عبارتند از:

۱. با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طی زمان، رشد اقتصادی به صورت نمایی افزایش

می‌یابد.

۲. با افزایش درجه‌ی باز بودن اقتصادی در گذر زمان، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت نمایی افزایش می‌یابد.

علاوه بر تحقیق نظر اسلام درباره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بر اساس این فرضیات، مهم‌ترین اهداف این تحقیق بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۴۰۷ می‌باشد.

۱-۵- نوآوری، کاربردها و استفاده‌کنندگان از نتیجه پایان نامه

بررسی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد در ایران تاکنون مطالعه‌ای بر مبنای بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با نگرش اسلامی و رویکرد دینامیکی انجام نگرفته است. در این راستا پژوهش حاضر در تلاش است تا تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران را با یک رویکرد دینامیکی تا سال ۱۴۰۷ پیش‌بینی کند که تقریباً یکی از اولین گام‌های ارزیابی این مساله به روش سیستم دینامیکی در کشور می‌باشد.

شناخت نظریه اسلام درباره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و همچنین بررسی عوامل مهم تأثیرگذار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی و انجام اقدامات موثر در این باره در کشور عزیزمان از کاربردهای مهم این تحقیق است.

بر این اساس، استفاده‌کنندگان از نتیجه پایان نامه، سیاست‌گذاران اصلی کشور مانند دولت محترم، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت امور خارجه و سازمان‌های مربوطه می‌باشند.

۱-۶- روش تحقیق

این پژوهش به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با روش سیستم‌های دینامیک در ایران می‌پردازد و این تأثیر را تا سال ۱۴۰۷ پیش‌بینی می‌کند. این پژوهش از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها دارای روش کتابخانه‌ای و از نظر مدل‌سازی دارای روش سیستم‌های دینامیک می‌باشد. داده‌های مورد استفاده در این مطالعه از بانک‌های آماری ارائه‌دهنده‌ی اطلاعات مرتبط نظیر

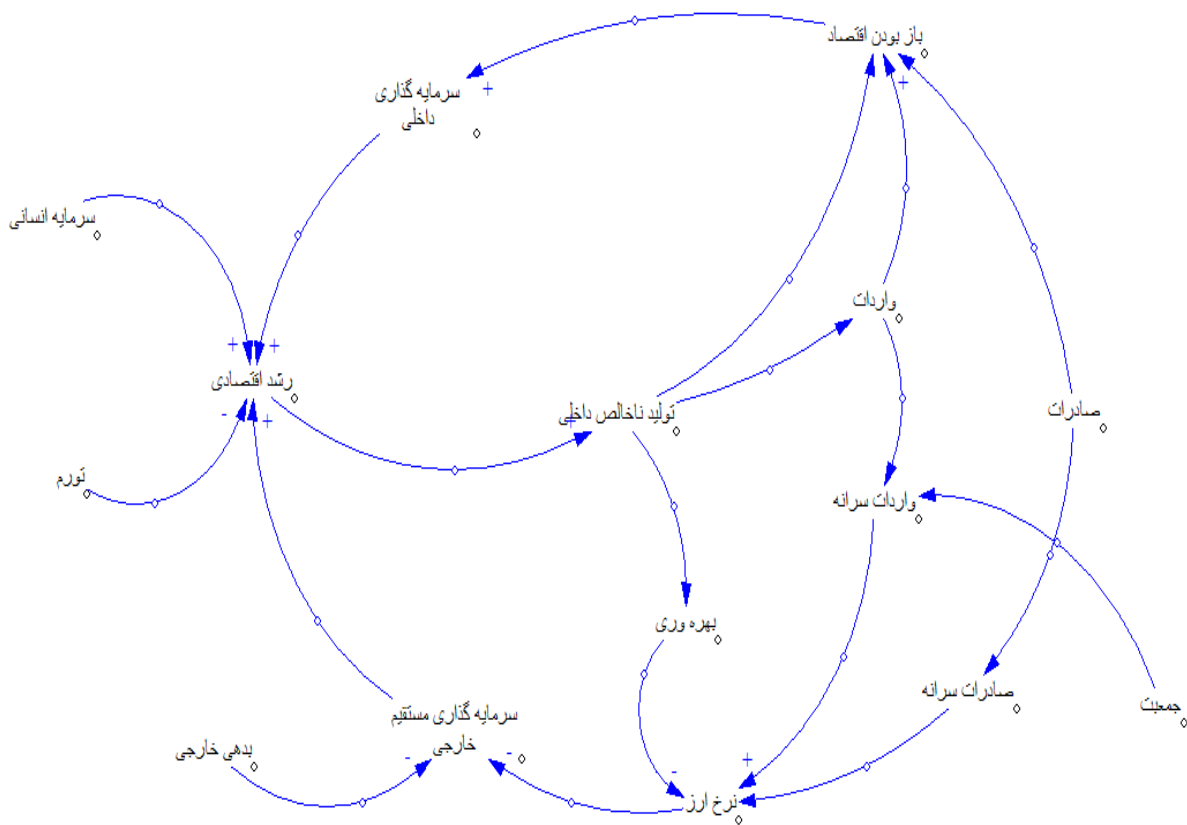
بانک جهانی، بانک مرکزی و مرکز آمار ایران استخراج شده است. در این مطالعه با استفاده از روش سیستم‌های پویا گامی در جهت شناسایی عوامل تاثیرگذار بر رشد اقتصادی در فضای اقتصاد برداشته می‌شود. همچنین با روش کتابخانه‌ای و اسنادی، نظر اسلام را درباره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تحقیق می‌نماید.

یک تئوری درون‌زا، پویایی سیستم را از طریق تعاملات بین متغیرها و عوامل موجود در مدل ایجاد می‌کند. در مقابل، تئوری که بر پایه‌ی متغیرهای برون‌زا^۱ قرار دارد، پویایی متغیرهای مورد نظر را توضیح می‌دهد که در ارتباط با متغیرهایی که رفتار آنها برآورد شده‌اند، تشریح می‌کند (استرمن، ۲۰۰۰: ۱۵۹). بر اساس مقاله پایه این پژوهش، دو کاربرد عمده الگوهای سیستمی عبارتند از: درک چگونگی از سازوکارهای اساسی در کارکرد یک سیستم، پیش‌بینی عملکرد آینده‌ی سیستم موجود با برنامه‌ریزی استراتژیک. این روش نه تنها قادر به شناسایی سیاست‌های مهم داخلی موثر بر رشد اقتصادی است، بلکه می‌تواند تاثیرات متقابل این سیاست‌ها را نیز بر یکدیگر مورد توجه قرار دهد. به منظور طراحی مدل سیستمی، داده‌های مدل که متغیرهای ورودی سیستم می‌باشند به دو دسته‌ی کلی متغیرهای درون‌زا و برون‌زا تقسیم می‌شوند: الف- متغیرهای درون‌زا: تولید ناخالص داخلی، موجودی سرمایه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نرخ ارز، درجه‌ی باز بودن تجاری، بهره‌وری، واردات. ب- متغیرهای برون‌زا: جمعیت، صادرات، سرمایه‌ی انسانی، نرخ تورم. همچنین شامل زیر سیستم‌هایی به شرح زیر می‌باشد: الف) بخش اقتصاد کلان؛ ب) بخش اجتماعی (نیروی کار و جمعیت)؛ ج) بخش سرمایه‌گذاری خارجی، د) بخش سرمایه‌گذاری داخلی.

در مدل شبیه‌سازی شده زیرسیستم متعلق به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بدهی خارجی، درجه‌ی باز بودن اقتصادی و نرخ ارز از عوامل موثر می‌باشند. تولید ناخالص داخلی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و باز بودن اقتصادی، از جمله متغیرهای موثر بر سرمایه‌گذاری داخلی می‌باشد. و این متغیر بر رشد اقتصادی موثر می‌باشد. از طریق تولید ناخالص داخلی و محاسبه‌ی میزان واردات و

1. exogenous variable

میزان صادرات میزان نرخ ارز تعیین می‌شود. با مقایسه میزان صادرات و واردات و تولید ناخالص داخلی می‌توان درجه‌ی باز بودن اقتصادی را محاسبه کرد. سپس نرخ ارز و درجه‌ی باز بودن اقتصادی میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تعیین می‌کند و از این طریق بر رشد اقتصادی و تولید ناخالص داخلی تاثیر می‌گذارد، و در نهایت حلقه‌ی کلی را تشکیل می‌دهند. حلقه‌های علی‌معلولی ضمن بیان روابط دو یا چند متغیر، تأثیر آنها را نیز مشخص می‌کنند. این تأثیر می‌تواند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم یا از طریق متغیرهای واسطه صورت پذیرد (فرزین و همکاران، ۱۳۹۱).

شکل (۳-۱) حلقه‌های علی-معلولی (فرزین و همکاران، ۱۳۹۱).

۷-۱- جمع بندی

سرمایه، موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می‌گردد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند منجر به ایجاد سرمایه، اشتغال، تولید و صادرات و در نهایت موجب رشد اقتصادی در کشور میزبان گردد که تحقق این امور در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد و اثر یکی از شرایط اصلی اقتصاد اسلامی که حذف نرخ بهره است، بر مدل تحقیق می‌شود. در این فصل، کلیات پژوهش مشتمل بر بیان مسأله، اهداف، فرضیات، ضرورت و چارچوب نظری تحقیق مشخص گردید. در این راستا بر اساس متغیرهای تحقیق با استفاده از نرم افزار ونسیم انجام می‌شود. در ادامه در فصل دوم مبانی نظری و پیشینه پژوهش ارائه می‌شود.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه

با توجه به اهمیت ویژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد و توسعه اقتصادی کشورها در جهان معاصر تحقیقات و مطالعات فراوانی در این زمینه صورت گرفته است و محققان بسیاری به بررسی و تحلیل عوامل موثر در ایجاد آن پرداخته‌اند. از طرفی رشد سریع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان باعث شده است که مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اهمیت بیشتری یابد. دلیل دیگر اهمیت این مسأله امکان انتقال منابع تولید (سرمایه، دانش فنی و مدیریت) به کشورهای در حال توسعه از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. از نظر تئوریک تزریق سرمایه به اقتصاد از این اعتقاد ناشی می‌شود که اقتصاددانان موتور رشد و توسعه اقتصادی را سرمایه می‌دانند.

برای هر کشور رشد اقتصادی هدف اساسی محسوب می‌شود. از دیرباز این شاخص همواره مورد توجه برنامه‌ریزان اقتصادی بوده است. پیداست که برای شناخت بهتر این متغیر باید به عوامل موثر بر آن پی برد. موتور رشد اقتصادی، سرمایه‌تلقی می‌شود ولی کشورهای در حال توسعه معمولاً با کمبود سرمایه مواجه هستند. از این‌رو همواره سعی نموده‌اند که برای جبران آن از استقراض خارجی استفاده نمایند، ولی به دلیل بحران‌های ناشی از بازپرداخت آن، امروزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان جانشینی برای آن و ابزاری برای رسیدن به هدف رشد اقتصادی مطرح شده است. از این‌رو شناخت آن و بررسی اثر آن بر رشد اقتصادی می‌تواند ما را در رسیدن به رشد و برنامه‌ریزی‌های مناسب با آن یاری نماید.

در هر پژوهشی یکی از ارکان اساسی مطالعه پیشینه موضوع مورد پژوهش و تحقیقات و منابع مرتبط با آن می‌باشد. بدیهی است که پژوهشگر با تکیه بر زمینه‌های نظری مربوط به موضوع و بررسی دانسته‌های موجود می‌تواند چارچوب کار خود را مشخص کرده و بر دانش خود بیافزاید. همچنین با ملاحظات نکات قوت تحقیقات قبلی به تدوین یک طرح پژوهش جامع بپردازد. به منظور شناخت خلأهای موجود به مرور برخی از آنها در انتهای این فصل می‌پردازیم. مطالعات بسیاری در خصوص اثر

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشور میزبان انجام شده است که نتایج مبهم و معمولاً متناقض بوده‌اند. بر اساس برخی مطالعات، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به واسطه‌ی مزیت-هائش اثر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد. برخی دیگر از مطالعات نشان می‌دهند که هیچ سرریز مثبتی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور میزبان صورت نمی‌گیرد. با این وجود، برخی مطالعات تصدیق نمودند که تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی به ویژگی‌های خاص کشورها بستگی دارد. یکی از این شرایط، توسعه بازار مالی می‌باشد. بازارهای مالی توسعه یافته با انجام وظایف خود در مورد کاهش هزینه اطلاع رسانی، تسهیل مبادلات، تجهیز پس‌اندازها و نظارت بر مدیران باعث افزایش جذب و استفاده بهتر از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شوند. ناکارا بودن بازارهای مالی موجب می‌شود که سرمایه‌گذاران خارجی در بازار مالی دخالت نموده و اقدام به اخذ بهره‌های بالا نمایند و امتیازات مالیاتی، کمک‌های دولتی، خدمات ارزان یا زمین ارزان را طلب نموده و این امتیازخواهی را بر اقتصاد داخلی تحمیل نمایند. در ادامه مبانی نظری به تعدادی از مطالعات داخلی و خارجی انجام شده پرداخته خواهد شد.

۲-۲- تعاریف و واژه‌های کلیدی

سرمایه: سرمایه به معنای وسیع، دارایی‌های کل یک واحد اقتصادی را گویند و متشکل از مالی است که از آن عایدی بدست می‌آید.

۲-۲-۱- سرمایه‌گذاری خارجی

هر نوع سرمایه‌گذاری که به وسیله شرکت‌های خصوصی یا افراد حقیقی در کشورهایی خارج از وطنشان انجام شود، سرمایه‌گذاری خارجی نامیده می‌شود که به دو صورت انجام می‌شود. سرمایه-گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی.

۲-۲-۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یعنی دخالت مستقیم در بازار کار و سرمایه‌ی یک کشور خارجی از طریق وارد کردن سرمایه و یا ایجاد شرکت در آن کشور و یا سهام شدن در یک شرکت موجود به حدی که سرمایه‌گذار بتواند در آن شرکت تأثیرگذار باشد. صندوق بین‌المللی پول^۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را اینگونه تعریف می‌کند: سرمایه‌گذاری که با هدف کسب منافع طولانی‌مدت توسط یک شخصیت حقیقی یا حقوقی در یک اقتصاد معین صورت می‌گیرد و هدف از آن حق رأی موثر در مدیریت شرکت می‌باشد. بنابراین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی معمولاً به‌وسیله جریان سرمایه از یک محل به محل دیگر به قصد سرمایه‌گذاری در یک صنعت یا توسعه یک تجارت است که در آن برای سرمایه‌گذاری خارجی سودی درازمدت متصور است. این معمولاً شامل انتقال تکنولوژی، مهارت‌ها، سازمان‌دهی منابع مدیریتی و دسترسی به بازار نیز می‌شود.

۲-۲-۳- اجزای تشکیل‌دهنده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

۱. سرمایه‌سهمی: سهام شرکتی که سرمایه‌گذار خارجی در یک کشور خارج از وطن خود به دست آورد.
۲. عواید مجدد سرمایه‌گذاری شده: عواید شرکت است که به عنوان سود قابل تقسیم توسط شرکت وابسته توزیع نشود یا به وطن سرمایه‌گذار بازگشت داده نشود.
۳. وام‌ها یا معاملات بین‌شرکتی: استقراض یا اعطای وام کوتاه‌مدت یا بلندمدت است که بین سرمایه‌گذاران مستقیم (شرکت مادر) و شرکت‌های وابسته وجود دارد.

^۱. IMF

۲-۲-۴- انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

- سرمایه‌گذاری مستقل خارجی^۱: سرمایه‌گذاری مستقل خارجی از نظر حقوقی به شرکت‌های خارجی با مالکیت صدرصد خارجی اطلاق می‌شود، و چنان‌چه از عنوان آن نیز پیداست در این قبیل سرمایه‌گذاری‌ها جایی برای سرمایه‌گذاران داخلی وجود ندارد، و سرمایه‌گذاران خارجی از هر جهت دارای استقلال کامل می‌باشند. سرمایه‌گذاری مستقل در اکثر کشورها معمول است، و شرکت‌های بزرگ برای گسترش امور تجاری خود اقدام به تأسیس شرکت‌های تحت قوانین تجاری کشور میزبان می‌نمایند.

- سرمایه‌گذاری‌های مشترک (شرکت‌های مختلط)^۲: در کشورهای در حال توسعه شکل تکامل یافته‌ی سرمایه‌گذاری‌های خارجی به صورت سرمایه‌گذاری‌های مشترک می‌باشد. در این سرمایه‌گذاری‌ها، هزینه‌های سرمایه‌گذاری و منابع حاصل از آن به تناسب بین سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی تقسیم می‌گردد (کوچک‌متقی و سیفی‌پور، ۱۳۹۱).

۲-۳- عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

۲-۳-۱- عوامل سیاست‌گذاری اقتصادی

هرگاه سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در کشور میزبان، در راستای ایجاد فضای باز و با ثبات اقتصادی باشد، ریسک سرمایه‌گذاری کاهش خواهد یافت و به تبع آن جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به آن کشور افزایش می‌یابد. سیاست‌های اقتصادی موثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارتند از:

الف- سیاست پولی: این سیاست‌ها تعیین‌کننده عوامل موثر بر نرخ تورم در کشور می‌باشند. هرچه سطح تورم در کشور میزبان پایین‌تر باشد، میزان کاهش در ارزش دارایی‌ها و سود خالص

^۱. Independent foreign investment

^۲. Joint ventures

سرمایه‌گذاری کمتر خواهد بود و در نتیجه ریسک سرمایه‌گذاری تقلیل یافته و به تبع آن جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد.

ب- سیاست مالی: نشان‌دهنده وضعیت کسری بودجه دولت و درآمدهای مالیاتی است. در صورت وجود کسری بودجه و تامین آن از طریق استقراض از بانک مرکزی، شاهد بروز تورم در کشور می‌زبان خواهیم بود. همان‌طور که اشاره شد این امر اثر منفی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. به علاوه، وجود مالیات مضاعف بر درآمد شرکت‌های سرمایه‌گذار نیز اثر منفی بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی خواهد داشت. طبیعی است که سرمایه‌گذار مایل نیست در دو کشور مالیات بپردازد. همچنین بالا بودن مالیات بر درآمد و سود فعالیت‌های تولیدی و خدماتی منجر به کاهش درآمد آنان پس از کسر مالیات شده، و با کاهش سطح بازدهی، ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور کاهش خواهد یافت.

پ- سیاست ارزی: مجموعه سیاست‌های ارزی نشان‌دهنده وضعیت سیستم ارزی می‌باشد. در صورتی که نرخ ارز ثابت داشته باشد اطمینان بیشتری در فضای اقتصادی کشور ایجاد می‌شود و به تبع آن تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاران خارجی ساده‌تر می‌گردد. همچنین وجود یک سیستم چند نرخی ارز موجب تلاش سرمایه‌گذاران جهت دریافت ارز ارزان و کسب رانت به جای ارتقای سطح کارایی و بهره‌وری می‌شود که اثر منفی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد.

ت- سیاست بازرگانی: هرچقدر آزادی بازرگانی خارجی و معافیت‌های گمرکی برای نهاده‌های واسطه‌ای و سرمایه‌ای مورد نیاز سرمایه‌گذاران خارجی بیشتر باشد، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور بیشتر خواهد بود.

ث- سیاست‌های ناظر بر مقررات: شامل اطلاعات رسمی و قابل دسترس، تعیین جهت‌گیری جامعه به سمت سرمایه‌های خارجی و محدودیت‌های انتقال سرمایه است. هر قدر اطلاعات شفاف‌تر و دسترسی به آن آسان‌تر باشد، اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی به ارزیابی‌هایشان بیشتر شده و این امر

جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به کشور تسهیل می‌کند. همچنین نگرش مردم و مقررات حاکم بر جریان سرمایه، نقش بسزایی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد.

۲-۳-۲ عوامل ساختار اقتصادی موثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

هر قدر ساختار و زیرساخت‌های اقتصادی یک کشور قوی‌تر باشد، سرمایه‌گذاران خارجی تمایل بیشتری به سرمایه‌گذاری مستقیم در آن کشور دارند. عمده‌ترین عوامل ساختاری اقتصاد که به‌طور مستقیم بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موثر است عبارت‌اند از:

الف- ثبات تراز تجاری: ثبات تراز تجاری به مفهوم پایداری نظام تجاری بوده و در نتیجه اعتماد سرمایه‌گذاران خارجی را به سرمایه‌گذاری جلب می‌نماید.

ب- گستردگی (اندازه) بازار: هرچه قدر بازار کشوری گسترده‌تر بوده و هنوز اشباع نشده باشد، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به آن کشور تقویت می‌شود.

پ- بدهی خارجی: با کاهش بار بدهی خارجی کشور، امکان تامین مالی از طریق جریان ورود سرمایه به آن کشور افزایش می‌یابد.

ت- ساختار تامین مالی: هرچه وضعیت نظام بانکی کشور قوی‌تر باشد و تسهیلات بیشتر و با شرایط آسان‌تری به مشتریان خود ارائه دهد، و دارای سیستمی فاقد فساد و نظام بوروکراتیک باشد، زمینه‌های لازم را برای سرمایه‌گذاران خارجی بیشتر فراهم می‌آورد.

ث- تأسیسات زیربنایی: وجود زیرساخت‌های اقتصادی گسترده‌تر نظیر راه‌ها، بنادر، سیستم‌های ارتباطی، و... عوامل موثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور می‌باشند.

ج- نیروی کار ماهر و توسعه منابع انسانی: با پیچیده‌تر شدن فرآیند تولید کالاها و خدمات در جهان، وجود نیروی کار غیرماهر دیگر مزیت به شمار نمی‌رود. لذا کشورهایی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موفق‌تر هستند که از نیروی کار آموزش دیده برخوردار باشند.

چ- وجود شبکه اطلاع رسانی گسترده: در صورت وجود یک شبکه اطلاع رسانی قوی که اطلاعات به روز و دقیق را در خصوص نیروی کار، امتیازات و ... در اختیار سرمایه‌گذاران قرار دهد، انگیزه ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور تقویت می‌شود.

ح- عوامل تشویقی و حمایتی موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

برخی از کشورها جهت جلب سرمایه‌گذاران خارجی اقدام به اعطای امتیازاتی می‌نمایند. مسلم است که هرچه میزان امتیازها بیشتر باشد سرمایه‌گذاران با تمایل بیشتری اقدام به سرمایه‌گذاری می‌نمایند. در این ارتباط می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. معافیت مالیاتی در مورد تولیدات شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی.
۲. اعطای پوشش‌های بیمه‌ای به سرمایه‌گذاران.
۳. اعطای معافیت‌های گمرکی در مورد واردات نهاده‌های مورد نیاز شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی.
۴. اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی.
۵. ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری.
۶. اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات عمومی ارزان‌تر نظیر آب و برق.
۷. تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آنها.

خ- عوامل جغرافیایی و سیاستی

منظور از عوامل جغرافیایی، موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی^۱ (وابسته به جغرافیای سیاسی) کشور می‌باشد. برخی از عوامل ژئوپلیتیکی عبارت‌اند از: وضعیت آب و هوا، جمعیت، موقعیت مکانی، و نحوه ارتباط با آب‌های بین‌المللی. هرچقدر عوامل فوق از موقعیت بهتری برخوردار باشند تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری مستقیم افزایش پیدا خواهد کرد.

^۱. geopolitical

منظور از عوامل سیاستی مواردی نظیر ثبات اجتماعی، ثبات سیاسی، ساختار سیاسی جامعه، نوع حکومت، قدرت دولت و نحوه تصمیم‌گیری‌های سیاسی در کشور می‌باشد. مسلّم است برای اینکه کشوری بتواند سرمایه‌های مستقیم خارجی را جذب نماید در درجه اول باید از یک ثبات سیاسی برخوردار باشد (زارع، ۱۳۸۵: ۱۳-۹).

۲-۴- آثار و پیامدهای مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

۲-۴-۱- جذب سرمایه

کشورهای جهان سوم به دلیل کمبود پس‌انداز، با کمبود سرمایه‌گذاری مواجه هستند و نیاز به جذب سرمایه‌های خارجی دارند. بهترین نوع سرمایه‌گذاری خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

۲-۴-۲- انتقال تکنولوژی

انتقال تکنولوژی و یا فناوری به عنوان فرآیندی که بر اساس آن علوم، فنون، مهارتها و توانایی‌های علمی و تحت اختیار شرکت یا کشور دارنده آن به شرکت یا کشوری که متقاضی چنین دانش‌ها یا مهارت‌هایی است انتقال می‌یابد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کانال مهمی برای انتقال فناوری است، بخصوص با توجه به تعریف وسیع فناوری که نه تنها شامل مراحل و فرآیندهای علمی تولید است، بلکه شامل مهارت‌های سازمانی، مدیریتی و بازاریابی نیز می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اغلب با منافع ثانویه انتقال و انتشار فناوری بین بنگاه‌های موجود در کشور میزبان همراه است. این انتشار فناوری ممکن است حساب شده و آگاهانه باشد، مثل وقتی که مجوز استفاده از فناوری به وسیله بنگاه وابسته به بنگاه داخلی داده می‌شود، یا وقتی که بر اثر حضور بنگاه‌های فراملیتی در کشور میزبان، منافع ناشی از انتقال فناوری به بنگاه‌های داخلی نیز می‌رسد که فراتر از انتظار و خواسته بنگاه‌های فراملیتی است و به آن سرریز فناوری^۱ می‌گویند.

^۱. Technological spillover

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ممکن است سایر آثار ناخواسته افزایش کارایی را نیز به دنبال داشته باشد، مثل وقتی که رقبا و بنگاه‌های داخلی مجبور می‌شوند به خاطر فشار رقابتی که از طرف بنگاه‌های وابسته به بنگاه‌های فراملیتی وجود دارد امکانات و قابلیت‌های فناوری خود را روزآمد کنند. در بسیاری از مواقع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند منجر به انتشار بیشتر مهارت و دانش فنی نسبت به سایر راه‌های موجود گردد. اگرچه واردات کالاهای با فناوری بالا همانند خرید فناوری خارجی و یا اخذ مجوز آن، روش‌های مهمی برای انتشار بین‌المللی فناوری قلمداد می‌شوند، ولی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در عمل سهم بیشتری از سرریز فناوری را به خود اختصاص می‌دهد. به عنوان مثال، ممکن است فناوری و بهره‌وری بنگاه‌های داخلی در نتیجه ورود بنگاه‌های خارجی به بازار کشور میزبان و استفاده از فناوری‌ها و روش‌های جدید تولیدی و توزیعی و ارائه‌ی کمک‌های فنی به عرضه‌کنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی یا آموزش نیروی کار و مدیرانی که ممکن است بعداً در بنگاه‌های داخلی به کار گماشته شوند، ارتقاء یابد.

از سوی دیگر، شعبات بنگاه‌های فراملیتی در کشورهای میزبان سرمایه‌گذاری ممکن است فعالیت‌های تحقیق و توسعه خود را در داخل کشور میزبان انجام دهند، تا ابداعات و خلاقیت‌های بنگاه‌های مادر را با شرایط موجود در کشور میزبان منطبق کنند. به هر حال، واضح است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند به تعامل گسترده‌تر بنگاه‌های داخلی و خارجی منجر گشته و روش‌های جدیدی را پیش روی بنگاه‌های داخلی قرار دهد که از طریق تجارت عملی نیست.

یکی از اهداف عمده کشورهای در حال توسعه، دستیابی به فناوری‌های جدید ابداعی کشورهای پیشرفته و شرکت‌های چندملیتی از طریق جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق ایجاد شرکت‌های مشترک منجر به انتقال فناوری می‌شود، زیرا که سرمایه‌گذار خارجی به علت مشارکت در مالکیت و مدیریت شرکت معمولاً فناوری‌های قابل قبول را ارائه می‌کند، و همچنین به دلیل آگاهی شرکای محل از اوضاع منطقه‌ای و داخلی، حساسیت‌های احتمالی حقوقی، اقتصادی و سیاسی کمینه می‌شود (زارع، ۱۳۸۵: ۲۱).

۲-۴-۳- دانش مدیریت

شرکت‌های چند ملیتی تجارب زیادی در اداره‌ی موسسات بزرگ و بین‌المللی دارند و با توجه به اینکه در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذار در جست‌وجوی منافع پایدار و قدرت اعمال نظر در مدیریت بوده و مستقیماً در اداره شرکت دخیل است، بنابراین با جذب سرمایه‌گذاری مستقیم، تجارب شرکت‌های چندملیتی در این خصوص به کشور میزبان منتقل خواهد شد.

۲-۴-۴- رشد اشتغال و توسعه سرمایه انسانی

سرمایه‌گذاری خارجی دارای اثرات متعدد بر اشتغال و توسعه نیروی انسانی است و این موضوع لزوم بررسی دقیق‌تر طرح پیشنهادی این شرکت‌ها توسط دولت و نیز وضع مقررات برای استخدام کارکنان توسط شرکت‌های فراملیتی و برنامه‌های آموزش کارگران را مطرح می‌سازد. اگر در یک کشور در حال توسعه، بیکاری عمده‌تاً علت ساختاری داشته باشد و هیچ منبع سرمایه‌گذاری نیز وجود نداشته باشد، در این صورت با ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و مشارکت جهت راه‌اندازی کارخانجات مختلف، جذب نیرو و سطح اشتغال افزایش می‌یابد. از سوی دیگر چنانچه سرمایه‌گذاری خارجی جایگزین سرمایه‌گذاری داخلی باشد، اثر آن ناچیز و حتی منفی خواهد بود.

۲-۴-۵- دستیابی به بازارهای صادراتی

یکی از ابزارهای کشورهای در حال توسعه برای رسیدن به افزایش صادرات، استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی است. شرکت‌های فراملی می‌توانند تکنولوژی لازم جهت تولید محصولات با کیفیت صادراتی و تضمین عواملی چون تحویل به موقع و کیفیت مطلوب و اطلاعات مربوط به بازارهای صادراتی و دسترسی به آنها را به کشور میزبان بیاورند.

۲-۴-۶- تأثیر مثبت در تراز پرداخت‌ها

افزایش جریان ورود سرمایه به کشور باعث عدم تعادل در حساب موازنه پرداخت‌های کشور می‌شود و آن را به سمت مازاد سوق می‌دهد. در این صورت حجم ذخایر افزایش می‌یابد. بر عکس، خروج سرمایه مسائل و مشکلات تعدیل کوتاه‌مدت را برای دولت‌مردان به همراه می‌آورد که اگر اصلاح فوری در تراز پرداخت‌ها صورت نگیرد فرار سرمایه تشدید می‌گردد.

۲-۴-۷- افزایش درآمد مالیاتی دولت

ورود سرمایه به میزان ثروت و همچنین به میزان درآمدهای ناشی از ثروت می‌افزاید. بنابراین حجم مالیات‌های دریافتی توسط دولت افزایش می‌یابد. به نظر می‌رسد که با بستن مالیات بر منافع شرکت‌های چندملیتی، کشورهای در حال توسعه بهتر می‌توانند منابع مالی دولتی را برای پروژه‌های توسعه تجهیز کنند.

۲-۴-۸- توسعه صادرات و کاهش واردات

با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و راه‌اندازی کارخانجات مختلف، تولیدات افزایش یافته و ضمن اینکه نیاز کشور به واردات آن کالای خاص برطرف می‌شود، می‌تواند مازاد تولید را به سایر کشورها صادر کند.

۲-۴-۹- افزایش نقدینگی و کارایی بازارهای سرمایه محلی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقدینگی بازارهای سرمایه محلی را افزایش می‌دهد و می‌تواند به بهبود کارایی بازار کمک کند. با حضور سرمایه‌گذاران خارجی، پول اضافی وارد بازار سرمایه می‌شود و حجم معاملات و قدرت نقدشوندگی بازار افزایش می‌یابد. از سوی دیگر با حضور فعال و مستمر سرمایه‌گذاران خارجی، جذابیت بازار سرمایه بیشتر می‌شود و انگیزه و تمایل سرمایه‌گذاران داخلی

برای سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه افزایش می‌یابد و این پدیده به صورت غیر مستقیم به افزایش نقدینگی بازار منجر می‌شود (کوچک‌متقی و سیفی‌پور، ۱۳۹۱).

۲-۴-۱۰- سایر مزایای سرمایه‌گذاری خارجی

- در اختیار داشتن سرمایه و توانایی سرشار مالی و دسترسی به بازارهای بین‌الملل و به دنبال آن ورود فناوری و دانش فنی، روش‌های جدید تولید، روش‌های مدیریتی جدید با بهره‌وری بالا.
- بکارگیری سایر عوامل تولید (مانند نیروی کار و منابع طبیعی) که به خاطر محدودیت‌های «ترکیب تولید^۱» بدون عامل سرمایه مورد استفاده قرار نمی‌گرفتند.
- گردش بیشتر منابع مالی در نظام مالی کشور سرمایه‌پذیر.
- افزایش قدرت چانه‌زنی و قدرت سیاسی کشور سرمایه‌پذیر به دلیل بسط مناسبات تجاری و سرمایه‌گذاری با سایر کشورها.
- افزایش کیفیت کالاها و خدمات به دلیل افزایش رقابت.
- افزایش تولید و اشتغال و کاهش قیمت‌های داخل.
- افزایش بهره‌وری نیروی کار کشور میزبان به دلیل افزایش سرمایه.

۲-۵- ابعاد نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در خصوص علل سرمایه‌گذاری خارجی و تصمیمات راجع به آن، دیدگاه‌های نظری متعدد از دهه ۱۹۶۰ به بعد شکل گرفته‌اند. هرکدام از الگوهای مزبور با برگزیدن مبنای فلسفی خاصی برای خود، گام را فراتر نهاده و درصد برآمدند تا از زوایای بیشتری آثار و علل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را شناخته و تحلیل نمایند. البته با گذشت زمان و طرح شرایط جدیدتر، الگوها پیچیده‌تر و کامل‌تر شدند و توانستند مبنای نظری مناسب‌تری برای سیاست‌گذاران اقتصادی در جذب هرچه بیشتر این سرمایه‌گذاری‌ها فراهم نمایند.

^۱. Production mix

۲-۵-۱- نظریه نرخ‌های بازدهی متفاوت^۱

تا دهه ۱۹۶۰ عمدتاً این فرض وجود داشت که FDI در نتیجه وجود نرخ‌های متفاوت سود حاصل از جریان سرمایه در سطح بین‌المللی به وجود می‌آید. بر اساس این فرض، جریان سرمایه کشورهای را در می‌نوردد که در آنها نرخ‌های بالای سود وجود داشته باشد. اگرچه این فرضیه با الگوی اقدامات سرمایه‌گذاری ایالات متحده آمریکا با سرمایه‌گذاری در اروپا در دهه ۱۹۵۰، همخوانی داشت و شرکت‌های چندملیتی آمریکا با سرمایه‌گذاری در اروپا سودهای بالایی را به دست آوردند، ولی این فرضیه در دهه‌ی بعد یعنی زمانی که با وجود بالا بودن نرخ سود حاصل از سرمایه‌گذاری در داخل آمریکا، حجم FDI آمریکا در اروپا همچنان افزایش می‌یافت، قدرت تبیین خود را از دست داد (هاف بائر^۲، ۱۹۷۵). ضعف دیگر این فرضیه این است که با فرض وجود نرخ‌ی واحد از سود در بین صنایع، FDI در آن صنایع اتفاق نخواهد افتاد و همچنین با فرض نرخ‌ی واحد از سود و عواید، هیچ‌گاه میان دو کشور FDI اتفاق نخواهد افتاد.

در انتقال سرمایه اصلی‌ترین عامل که باید به آن توجه شود، بازدهی انتظاری است. بر اساس این نظریه، همان‌گونه که در داخل یک کشور، سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های سودآورتر صورت می‌گیرد، اگر در کشور میزبان^۳ بازده انتظاری بالاتر از کشور مهمان^۴ باشد، سرمایه از کشور مهمان خارج و به کشور میزبان روی می‌آورد. این نظریه در اواخر دهه ۱۹۵۰ میلادی در جریان افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم آمریکا رواج یافت، ولی در دهه ۱۹۶۰ به دلیل اینکه نرخ بازدهی در اروپا کمتر از آمریکا شد، نتوانست جوابگوی تداوم این سرمایه باشد. این نظریه قادر نبود در مورد کشورهایی که به‌طور همزمان شاهد ورود و خروج سرمایه بوده‌اند اظهار نظر نماید (کهال^۵، ۲۰۰۴: ۱۵).

^۱. Differential Rates of Return

^۲. Hufbauer

^۳. Host country

^۴. Home country

^۵. Kehal

۲-۵-۲- نظریه اختلاف نرخ بهره

بدیهی‌ترین عامل انتقال سرمایه با فرض ثابت بودن سایر شرایط، تفاوت نرخ‌های بهره داخلی و خارجی است. هرگاه نرخ بهره در یک کشور بالاتر از نرخ بهره در کشور دیگر باشد، سرمایه به کشور با نرخ بهره بالاتر انتقال می‌یابد. بنابراین خالص جریان خروج سرمایه را می‌توان تابع تفاضل نرخ بهره $F = F(r_d - r_f)$ داخلی و خارجی دانست.

خالص جریان خروج سرمایه = F ، نرخ بهره داخلی = r_d ، نرخ بهره خارجی = r_f

طوری‌که اگر نرخ بهره خارجی را ثابت فرض کنیم، خالص جریان خروج سرمایه با نرخ بهره داخلی، رابطه منفی خواهد داشت. باید توجه داشت که نرخ بهره جزء مهم‌ترین عواید نسبی است، لذا بازدهی انتظاری سرمایه‌گذاری به آن بستگی دارد. طوری‌که هرچه نرخ بهره بالاتر باشد، بازدهی انتظاری بالاتر خواهد بود.

۲-۵-۳- نظریه چرخش محصول^۱

فرضیه‌های چرخه‌ی محصول (کوزنتس^۲ ۱۹۵۳، پوسنر^۳ ۱۹۶۱، ورنون^۴ ۱۹۶۶) بر این امر تاکید دارند که ابداعات به عنوان صادرات یک کشور پیشرفته ظهور می‌کند، چرخه‌ی حیات خود را برای کسب وضعیت مطلوب‌تر وارد بازارهای خارجی می‌کند، در طول دوره‌ی بلوغ و پس از استاندارد شدن، به عنوان کالای صادراتی از کشورهای در حال توسعه صادر می‌شود (گلاکو و کوین^۵، ۲۰۰۴: ۱۸).

در این نظریه فرض بر این است که محصولات تولیدی یک بنگاه از یک چرخه حیات پیروی می‌کند که در آن تولید مورد نظر در ابتدا به عنوان نوآوری ظاهر می‌شود و پس از مدتی در آن کشور مورد رقابت شدید قرار می‌گیرد و در نهایت منجر به تولید یک کالای کاملاً استاندارد می‌گردد. به تدریج که محصول به مرحله بهره‌برداری رسید، بنگاه‌ها در مقابل خطر از دادن بازار به فرآیند

1. Producte cycle

2. Kuznets

3. Posner

4. Vernon

5. Glauco and Kevin

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان پوششی برای حفاظت و حمایت از حقوق مالکیتی روی می‌آورد. این نظریه توسط ورنون توسعه یافت. ورنون چرخه محصول را در سه مرحله بیان می‌کند. در ابتدا فقط در یک کشور صنعتی انجام می‌شود. در مرحله بعدی که مرحله رشد می‌باشد، تولید به سایر کشورهای صنعتی نیز منتقل می‌شود. طوری که تولیدکننده اصلی تصمیم می‌گیرد که در سایر واحدهای تولیدی در کشور خارج نیز سرمایه‌گذاری کند. در مرحله نهایی یا بلوغ، تولید تا حد زیادی به کشورهای در حال توسعه منتقل می‌شود. وقتی که نخستین واحد تولیدی در بازار داخلی تأسیس شود تقاضای خارجی به وسیله صادرات تامین می‌شود. با ظهور رقبای جدید، واحد تولید کننده اولیه (نوآور) به بررسی واحدهای تولیدی در مکان‌های خارجی می‌پردازد و در صورت مساعد بودن شرایط، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام می‌پذیرد (ورنون، ۱۹۶۶: ۲۰۷-۱۹۰).

۲-۵-۴- نظریه فروش تولید و سهم بازار^۱

بر طبق این نظریه که بر طبق مکتب نئوکلاسیک پایه‌گذاری شده است، و ریشه در تئوری نئوکلاسیک سرمایه‌گذاری دارد. این تئوری بر نقش اندازه مطلق بازار کشور میزبان و نقش نرخ رشد آن تمرکز دارد. یک شرکت فراملیتی با فروش بیشتر در یک کشور خارجی، تمایل به سرمایه‌گذاری پیدا می‌کند و به طور مداوم حجم سرمایه خود را با فروش بیشتر در کشور میزبان افزایش می‌دهد. اگر فروش یک سهم قابل توجهی از فروش جهانی شرکت را تشکیل دهد، با انتقال فعالیت‌های تولیدی به کشور میزبان، امکانات شرکت در کشور میزبان افزایش می‌یابد.

برخی از نظریه‌پردازان میزان فروش در کشور میزبان را به عنوان عامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری خارجی ملاک قرار می‌دهند. به عبارت دیگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک شرکت فراملیتی تابعی از حجم فروش، حجم تولید و سهم بازار در کشور میزبان است. آگراوال در بررسی عوامل تعیین‌کننده FDI، اندازه بازار را به عنوان یکی از عناصر اصلی جذب در کشورهای میزبان می‌داند (آگراوال، ۱۹۸۰: ۷۷۳-۷۲۹).

^۱. Sales, output and market share

$$FDI = f(S, O, M)$$

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی = FDI ، میزان فروش = S ، میزان تولید = O ، سهم بازار = M

۲-۵-۵- نظریه ایجاد تنوع در مجموعه دارایی^۱

از آنجا که تئوری بازدهی مورد انتظار توضیح کافی و کامل از سرمایه‌گذاری خارجی ارائه نموده است، نظریه‌های جدیدتر بر نقش ریسک نیز متمرکز شده‌اند. یک بنگاه یا یک موسسه برای انتخاب یک پروژه از پروژه‌های مختلف موجود، هم نرخ‌های بازدهی مورد انتظار و هم ریسک‌های مختلف مربوط به سرمایه‌گذاری را مد نظر قرار می‌دهد. از آنجا که به نظر نمی‌رسد همبستگی کامل بین ریسک فعالیت‌ها در کشورهای مختلف وجود داشته باشد، یک بنگاه می‌تواند با انجام پروژه‌هایی در بیش از یک کشور، مجموعه ریسک سرمایه‌گذاری (میانگین ریسک قابل تحمل) خود را کاهش دهد. بنابراین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان به عنوان ابزاری جهت ایجاد تنوع در دارایی‌های یک بنگاه اقتصادی پذیرفت. اگرچه این دیدگاه حرکت سرمایه را از کشوری به کشور دیگر توجیه می‌کند، ولی توجیه‌گر تمرکز سرمایه در یک صنعت خاص نمی‌باشد. مطالعات تجربی از قدرت تبیین این تئوری می‌کاهند، چرا که شرکت‌های چندملیتی تمایل به سرمایه‌گذاری در مناطقی دارند که از همبستگی بالای عواید برخوردار باشند. یکی از ابزارهای مدیریت ریسک برای سبد دارایی‌ها سرمایه‌گذاری است. بر اساس این نظریه سبد سرمایه‌گذاری یا دارایی‌هایی که ضریب همبستگی منفی دارند، ریسک (مخاطره) را به کمینه می‌رساند (گلاوکو و کوین، ۲۰۰۴: ۱۵).

هاف بائر^۲ و اگراوال^۳ نشان دادند که این نظریه از نظریه نرخ‌های بازدهی متفاوت قوی‌تر است، زیرا با در نظر گرفتن علل ریسک، جریان ورود و خروج سرمایه در یک کشور را مد نظر قرار می‌دهد. از جمله انتقادات اساسی دیگر بر این نظریه آن است که در یک بازار کامل سرمایه، سرمایه‌گذاران ریسک

^۱. Portfolio assets Diversification

^۲. Hufbauer 1975

^۳. Agrawa 1981

را با متنوع کردن مجموعه سهام در سبد سهام خود کاهش دهند، نه اینکه خود فعالیت مستقیم و متنوعی داشته باشند.

۲-۵-۶- نظریه درونی کردن^۱

در دهه ۱۹۷۰ شاخه‌ای از ادبیات FDI با عنوان تئوری درونی‌سازی FDI ظهور یافت. مبنای آن، تئوری شرکت کاوز (۱۹۳۷) بود که اقدام به آزمون نقش هزینه‌های معاملاتی در شکل‌گیری سازمان می‌کرد. دغدغه‌ی اصلی تئوری کاوز این بود که چرا شرکت‌ها ایجاد می‌شوند؟ و چرا همه‌ی معاملات یک اقتصاد در بازار روی نمی‌دهد؟ وی پاسخ به این سوالات را در قالب هزینه‌های معاملاتی از جمله هزینه‌ی تعیین قیمت بازار، هزینه‌ی مذاکرات، هزینه‌های امضاء و اجرای قراردادهای میان طرفین معامله مورد بحث قرار داد. به زعم کاوز برای غلبه بر این مشکلات و کاهش هزینه‌های معاملاتی نیاز به مدیریت منابع و معاملات داریم. زمانی که این امر اتفاق بیفتد، یک شرکت متولد می‌شود و به تبع آن منافع ناشی از اقدامات عمدتاً به جای بازار در درون بنگاه و سازمان به دست می‌آید. در چنین وضعیتی ما شاهد درونی‌سازی فعالیت در درون ساختار یک شرکت خواهیم بود (جونز^۲، ۲۰۰۵: ۳۳).

در این نظریه، وجود سرمایه‌گذاری خارجی ناشی از جایگزین نمودن نقل و انتقالات درونی توسط بنگاه‌ها به جای نقل و انتقالات بازار بین بنگاه‌ها می‌باشد. این موضوع به نوبه‌ی خود به عنوان روش اجتناب از نقایص بازارها در مورد نهادهای واسطه‌ای مطرح می‌شود. از طرفی یک شرکت می‌تواند دانش فنی و اختراعات خود را به واحدهای اقتصادی دیگر به فروش برساند. اما در مواقعی به صلاح این کشور است که از این معامله به صورت بازاری استفاده نکند، بلکه خود در آن کشور سرمایه‌گذاری کند.

نظریه درونی‌کردن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر این استدلال است که در صورت وجود هزینه‌های معاملاتی بازاری، از انتقالات درونی استفاده می‌شود. بر این اساس، هویت و موجودیت

1. Internalization

2. Jones

شرکت از بازار به کلی مجزا می‌شود، و اذعان می‌گردد که تلاش برای رسیدن به کارایی و نه کوشش برای بیشینه‌سازی سود، انگیزه اصلی سرازیر شدن منابع سرمایه‌ای به بازارهای خارجی است.

تئوری درونی‌سازی FDI نقشی پراهمیت در توسعه تئوری FDI در دهه‌ی ۱۹۷۰ ایفا نموده است. با وجود این، این تئوری در ضمن پاسخ به علل پیدایش FDI، از پاسخ به این سوال که FDI در چه مکان‌هایی روی می‌دهد ناتوان می‌باشد. به این خاطر تئوری‌های بعدی به ابعاد «موقعیتی» FDI نیز پرداخته‌اند. به عبارت دیگر تئوری‌های درونی‌سازی تنها به انگیزه‌های شرکت‌های چند ملیتی برای حضور در خارج بدون تاکید بر عناصر اقتصاد کلان کشور میزبان اشاره دارد، و این باعث می‌شود که این رویکرد یک تئوری کلی باقی بماند، تا اینکه یک تئوری مربوط به FDI باشد. از سوی دیگر، رویکرد درونی‌سازی یک رویکرد پویا نیست، چرا که برای ایجاد یک رویکرد پویا باید رویکردهای مختلف را که بر پویایی و عدم تعادل در سطوح بنگاه، بازار و رقابت بین‌المللی تمرکز یافته‌اند با یکدیگر ادغام کرد (باکلی^۱، ۱۹۹۰: ۶۶۳). به زعم باکلی در یک رویکرد پویا به FDI بایستی موضوعات جدید همچون مخاطرات مشترک بین‌المللی، همکاری و شبکه‌های تجاری، فرهنگ مشارکتی و تحول ساختاری مورد لحاظ قرار گیرد (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۴: ۳۸).

۲-۵-۷- نظریه سازمان صنعتی

هایمر^۲ برای نخستین بار مشاهده کرد که سرمایه‌ی سبد سهام با سرمایه مستقیم در یک قالب و مشابه یکدیگر به یک مفهوم بکار گرفته می‌شود. از نظر هایمر ایالات متحده آمریکا بزرگترین صادرکننده‌ی FDI و عمده‌ترین واردکننده سبد سهام است و این امر دلالت بر وجود تفاوت میان این دو شکل از سرمایه‌گذاری می‌باشد. وی در سال ۱۹۷۶ به این نتیجه رسید که وجود شرکت‌های چندملیتی به علت وجود بازارهای ناقص است. نقایص ساختاری به شرکت‌های فراملیتی کمک می‌کند که قدرت بازار را افزایش دهد. در نتیجه با ایجاد شرکت فراملیتی و توزیع تولید در چند نقطه، صرفه-

^۱. Bukley

^۲. Heimer

جویی‌های ناشی از مقیاس، مزایای دانش، شبکه‌های توزیع، تنوع بخشی به محصول و مزایای اعتباری پدید می‌آید. از سوی دیگر هزینه‌های معاملاتی برای شرکت‌های فراملیتی، جایگزین نمودن بازار داخلی به جای بازار خارجی را سودآور می‌نماید.

با وجود توان نسبی فرضیه‌ی سازمان صنعتی هایمر در تبیین برخی موارد، این فرضیه متقاعدکننده به نظر نمی‌رسد. از جمله انتقادات آن است که این نظریه بیان نمی‌کند که چرا داشتن برخی مزایا و قدرت رقابت به شکل سرمایه‌گذاری خارجی نمود پیدا می‌کند، و شرکت‌ها به اشکال دیگر مانند صادرات یا فروش مهارت‌های مخصوصشان به شرکت‌های داخلی اقدام نمی‌کنند (گلاکو و کوین، ۲۰۰۴: ۱۷).

۲-۵-۸- نظریه واکنش انحصارات چند جانبه

استدلال نایکر بوکر^۱ (۱۹۷۳) بر این مبناست که در یک محیط چند انحصاری، جذب سرمایه-گذاری مستقیم خارجی توسط یک بنگاه موجب می‌شود که در سایر بنگاه‌های اصلی در آن صنعت به منظور حفظ سهمشان در بازار، دست به واکنش بزنند. نایکر بوکر نظریه «واکنش انحصار چندجانبه» را مطرح کرد تا نشان دهد چرا بنگاه‌ها در ایجاد و جذب بازارهای خارجی به رقابت و همچشمی با یکدیگر می‌پردازند. مدل اولیه خود را بر پایه سه جزء انحصار چند جانبه، نااطمینانی و ریسک‌گریزی بنا نمود. وی با استفاده از اطلاعات مربوط به تعداد زیادی از شرکت‌های فراملیتی آمریکا، شاخص تمرکز ورود به هر صنعت را محاسبه نمود. این شاخص نشان داد که دامنه ورود شرکت‌های تابع، دارای تمرکز زمانی است و همچنین نتیجه‌گیری کرد که شاخص تمرکز ورود به صنعت همبستگی مثبت با شاخص تمرکز صنعت در آمریکا دارد که حاکی از آن است که افزایش تمرکز صنعتی موجب افزایش واکنش می‌گردد و با تنوع محصول شرکت‌های فراملیتی و مخارج تحقیق و توسعه آنها همبستگی منفی دارد.

^۱. Knicker, Boker, F.T (1973)

از انتقادات وارده بر این نظریه عدم تبیین سرمایه‌گذاری اولیه که منجر به سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود، می‌باشد. در ضمن در این نظریه در نظر گرفته نمی‌شود که سرمایه‌گذاری خارجی یکی از چند روش ارائه خدمات به بازار خارجی است، نه فقط یک روش منحصر به فرد.

۲-۵-۹- نظریه مناطق پولی^۱

بر طبق این نظریه شرکت‌هایی که کشورشان از پول قوی‌تری برخوردار است، بیشتر به سرمایه‌گذاری خارجی تمایل پیدا می‌کنند و همچنین به دلیل مساله ریسک ارزی^۲ احتمال اینکه شرکت‌های خارجی در داخل کشوری با پول قوی سرمایه‌گذاری کند کمتر است، زیرا شرکت‌های یک کشور با پول قوی بهتر می‌توانند خود را از ریسک ارزی ناشی از نوسانات ارزی مصون بدارند.

۲-۵-۱۰- نظریه نقدینگی^۳

بر طبق این نظریه بین جریان‌های نقدی داخلی و مخارج سرمایه‌گذاری شرکت‌های فراملیتی رابطه مثبتی وجود دارد. یعنی اینکه هرچه بازارهای مالی کشور بهتر عمل نماید، امکان سرمایه‌گذاری خارجی افزایش می‌یابد زیرا هزینه وجوه داخلی کمتر از خارجی است. البته ممکن است شرکت‌های بین‌المللی کوچک و بزرگ رفتار متفاوتی داشته باشند.

آگراوال (۱۹۸۰) نشان می‌دهد که شرکت‌های تابع، با سود تقسیم‌نشده‌شان تامین مالی می‌شوند. طوری که مهم‌ترین منبع مالی برای گسترش فعالیت شرکت‌های تابع، سودهای توزیع نشده و ذخائر استهلاک سرمایه می‌باشد. این مسأله به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که از بازارهای مالی و بازار سرمایه نامناسب‌تر نسبت به کشورهای توسعه یافته برخوردارند، اعتبار بیشتری دارد.

^۱. Currency Area

^۲. Foreign Exchange Risk

^۳. Liquidity

۲-۵-۱۱- نظریه کوچیما^۱

کیونی کوچیما طی مطالعات متعددی که انجام داد به توضیح تفاوت الگوهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آمریکا و ژاپن در کشورهای در حال توسعه و پیامد این تفاوت‌ها در بسط تجارت بین‌الملل پرداخت. بر اساس فرضیات او سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان ابزاری جهت انتقال سرمایه، تکنولوژی و مهارت‌های مدیریتی از کشور مبدأ به کشور میزبان می‌باشد. به عقیده‌ی او دو نوع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد: ۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با سمت‌گیری تجاری^۲. ۲. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با سمت‌گیری ضد تجاری^۳.

اگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منجر به افزایش تقاضا برای واردات و افزایش عرضه صادرات گردد، دارای سمت‌گیری تجاری است، و این نوع سرمایه‌گذاری در صنایعی اتفاق می‌افتد که در کشور میهمان دارای عدم مزیت نسبی است و این امر تجارت بین دو کشور میهمان و میزبان را شتاب می‌بخشد و منجر به افزایش بازسازی صنعتی هر دو کشور می‌گردد، در نتیجه باعث افزایش رفاه می‌گردد. اگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منجر به افزایش واردات و صادرات نگردد، سرمایه‌گذاری دارای سمت‌گیری ضدتجاری است. این سرمایه‌گذاری در کشور میزبان در صنایعی است که کشور میهمان در آن مزیت نسبی دارد. بنابراین تجارت بین‌الملل کاهش می‌یابد و صنعت در جهت مخالف مزیت نسبی در تجارت بازسازی می‌شود، و در نهایت منجر به کاهش رفاه هر دو کشور میهمان و میزبان می‌گردد.

به نظر کوچیما شرکت‌های آمریکایی غالباً با جایگزینی واردات کشور میزبان و سرمایه‌گذاری ضد سمت‌گیری تجاری اقدام نموده‌اند. ولی سرمایه‌گذاری مستقیم ژاپن با سمت‌گیری تجاری است. دلیلش این است که ژاپنی‌ها به دلیل عدم برخورداری از مزیت در منابع طبیعی، سرمایه‌گذاری خود را در این نوع منابع متمرکز کرده‌اند که باعث مازاد کالاهای صادراتی و تقاضا برای واردات می‌گردد.

1. Kojima Hypothesis

2. Trade oriented

3. Anti trade oriented

برعکس شرکت‌های بزرگ آمریکایی، به دلیل برخورداری از مزیت‌های مختلف در اقتصاد خود، در صناعی سرمایه‌گذاری می‌کنند که واردات را جایگزین می‌نماید.^۱

۲-۵-۱۲- نظریه فرار از مالیات

مالیات از جمله عوامل مورد نظر سرمایه‌گذاران در نقل و انتقال سرمایه بین کشورها می‌باشد. به این دلیل که سرمایه‌گذاران بیشتر به درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری بعد از کسر مالیات توجه دارند، تا درآمد مطلق. اگر مالیات بر درآمد در کشوری بالا باشد، انتقال سرمایه به آن کشور و سرمایه‌گذاری در آن محل حتی اگر بازدهی بالا باشد، کاهش خواهد یافت. طبق این نظریه به دلیل فرار از مالیات‌های سنگین در کشور میهمان و معافیت‌های مالیاتی در کشور میزبان سرمایه‌گذاری خارجی صورت می‌گیرد. سیاست مالیاتی در کشور میزبان، یکی از عواملی است که می‌تواند باعث تشویق سرمایه‌گذاران گردد. از این رو کشور میزبان می‌تواند با توجه به اولویت‌های سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف، زمان سرمایه‌گذاری و سقف درآمد، برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، معافیت‌ها و بخشودگی مالیات را وضع می‌کند.

^۱ سرمایه‌گذاری مشترک شرکت سایپا و سیتروئن فرانسه در صنعت خودروسازی می‌تواند در ارتباط با این نظریه باشد، که با لغو تحریم این همکاری در حال شکل‌گیری است. یک اصل عمومی در صنعت خودرو وجود دارد که برای تامین نیازهای یک بازار لازم است که انتظارات مشتریان آن بازار را در نظر گرفت و نزدیک‌ترین محل تولید به آن بازاری که قرار است فروش در آنجا انجام شود، بهترین مکان برای در نظر گرفتن پایگاه تولید آن بازار است. در این سرمایه‌گذاری، دولت همواره بر صادرات، داخلی‌سازی، کیفیت و ارتقای خدمات پس از فروش تاکید کرده است و ایران قطب صادراتی در نظر گرفته شده است. طبق قرارداد ۳۰ درصد محصولات این شرکت مشترک برای ۵ سال اول با مسئولیت طرف فرانسوی صادر می‌شود و برای ارتقای فناوری در کشور نیز برنامه زمان‌بندی شده‌ای وجود دارد. خط تولید این شرکت مشترک در سایپا کاشان است که در ۵ سال آینده به مرور خودروهای جدید با خودروهای فعلی جایگزین خواهند شد.

۲-۵-۱۳- عوامل تولید ارزان قیمت

در کشورهای توسعه‌یافته به دلیل مکانیزه بودن فعالیت‌ها و استفاده از صنایع سرمایه و گرانی نیروی کار، هزینه تولید نهایی بالاست. اما در کشورهای در حال توسعه به دلیل جمعیت زیاد، بیکاری فراوان و درآمدهای پایین و به ویژه کمبود سرمایه از صنایع کاربر استفاده می‌شود. از طرفی به دلیل تک محصول بودن این کشورها قیمت برخی مواد اولیه در این کشورها پایین‌تر می‌باشد. بنابراین شرکت‌های فراملیتی با سرمایه‌گذاری در کشور میزبان از امکاناتی مانند نیروی کار ارزان استفاده می‌نمایند و هزینه تولید نهایی خود را کاهش می‌دهند.

۲-۵-۱۴- تغییرات قیمت‌های داخلی

نرخ بالای تورم اغلب به عنوان بی‌ثباتی محیط اقتصادی و ناتوانی دولت در کنترل سیاست‌های کلان اقتصادی در نظر گرفته می‌شود که کاهش پس‌انداز و عدم اطمینان به آینده را به دنبال دارد. از طرفی افزایش دائمی قیمت‌ها باعث کاهش ارزش دارایی‌های داخلی شده و ترکیب بهینه دارایی‌ها را به نفع دارایی‌های خارجی تغییر می‌دهد. بنابراین نرخ بالای تورم به دلیل اینکه باعث افزایش ریسک پروژه‌های بلندمدت و اختلال در اطلاعات منتقل شده توسط قیمت‌ها می‌شود، باعث خروج سرمایه می‌شود.

۲-۵-۱۵- بار بدهی خارجی

بر خلاف نظر اقتصاددانان توسعه که معتقد بودند کشورهای در حال توسعه می‌توانند با تکمیل پس‌اندازهای داخلی خود از طریق استفاده از استقراض خارجی به رشد و توسعه اقتصادی برسند، بدهی‌های خارجی اثری منفی بر سرمایه‌گذاری و همچنین بر رشد اقتصادی دارد. زیرا نسبت بار بالای بدهی خارجی (نسبت بازپرداخت اصل و فرع بدهی به تولید ناخالص داخلی) منابع کمتری را برای استفاده داخل در دسترس قرار می‌دهد و اثر منفی بر رشد اقتصادی دارد که موجب کند شدن ورود

سرمایه به کشور می‌شود. به دلیل اینکه از دیدگاه برخی اقتصاددانان نظیر اریکسون^۱ و ایراندوست^۲ بین ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی رابطه دوسویه وجود دارد.

۲-۶- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه‌های مختلف

۲-۶-۱- برخی نظرات موافق

الف- نظریه‌ی پرکردن شکاف پس‌انداز و سرمایه‌گذاری: نظرات موافق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از تحلیل نئوکلاسیکی که در تبیین رشد اقتصادی انجام شده است صورت می‌پذیرد. سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی به عنوان روشی جهت پرنمودن شکاف میان عرضه و تولید داخلی، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، درآمدهای و مهارت‌های مدیریتی و سطح قابل قبول منابع لازم برای دستیابی به اهداف رشد و توسعه اقتصادی در نظر گرفته می‌شود. تحلیل «شکاف پس‌انداز و سرمایه‌گذاری» از طریق مدل انتزاعی رشد هارود-دومار صورت می‌گیرد.

این مدل نشانگر ارتباط میان نرخ پس‌انداز (s) و نرخ رشد محصول (g) به واسطه معادله‌ی $g = \frac{s}{k}$ است (k نسبت سرمایه به تولید ملی است). اگر نرخ رشد سالیانه محصول ملی (g) در سطح ۶ درصد مورد نظر باشد و نسبت سرمایه به تولید نیز معادل ۲ درصد باشد، نرخ پس‌انداز سالیانه مورد نیاز برای تامین شدن رشد ۴ درصدی باید ۱۲ درصد با $(s = g \times k)$. اگر پس‌اندازی که می‌توان تجهیز نمود مثلاً ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی (GDP) باشد، آنگاه شکاف پس‌انداز معادل ۲ درصد خواهد بود. در صورتی که بتوان این شکاف را از منابع خارجی تامین نمود، دستیابی به رشد مورد نظر رشد اقتصادی امکان‌پذیر خواهد بود. بنابراین براساس دیدگاه مزبور، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از راه‌های پرنمودن این شکاف است که با توجه به بحران بدهی‌های خارجی و عدم توانایی بازپرداخت این بدهی‌ها توسط بسیاری از کشورهای بدهکار جهان، مورد توجه کشورهای جهان سوم قرار گرفته است.

^۱. Ericsson
^۲. Irandoust

نقد: باوجود آنکه شرکت‌های فراملیتی فراهم‌کننده سرمایه هستند، اما ممکن است از طریق موافقت‌نامه‌های تولید خاص و انحصاری با دولت میزبان، قصور در سرمایه‌گذاری مجدد بخش عمده‌ای از سود سرمایه، ایجاد درآمدهای داخلی برای گروه‌های با میل پایین‌تر به پس‌انداز و تحمیل هزینه‌های سود بالاتر بر سرمایه استقراض شده توسط دولت‌های میزبان موجبات کاهش شدید پس‌انداز داخلی را فراهم سازند.

ب- منابع مالی خارجی: موضوع دوم مورد بحث، نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در پرکردن شکاف میان منابع ارزی مورد نظر (هدف‌گذاری شده) و تحقق‌یافته (آن بخشی که از خالص دریافت‌های صادرات بعلاوه کمک‌های عمومی خارجی بدست می‌آید) است. این بحث به‌عنوان شکاف ارزش‌های خارجی یا تجاری معروف است. ورود سرمایه‌ی خصوصی خارجی نه تنها می‌تواند بخشی از کسری حساب جاری در تراز پرداخت‌ها را کاهش دهد، بلکه در طول زمان کسری تراز پرداخت‌ها را از بین می‌برد. به شرط آنکه بر اثر فعالیت شرکت‌های فراملیتی جریان مثبت درآمد صادراتی پدید آید.

نقد: اگرچه ممکن است تاثیر اولیه شرکت‌های فراملیتی، بهبود وضعیت ارزی کشور میزبان را به همراه داشته باشد، اما در بلندمدت دریافت‌های ارزی کشور مورد نظر هم در حساب جاری و هم در حساب سرمایه کاهش می‌یابد. تغییر منفی حساب‌های جاری ممکن است هم در اثر واردات قابل توجه کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و هم در حساب سرمایه بر اثر برگشت منابع، سودها، حق انحصارات، هزینه‌های مدیریتی و... به سرزمین اصل صورت پذیرد.

پ- درآمد: شکاف سومی که توسط سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی قابل تامین شدن می‌باشد، شکاف میان درآمد مالیاتی هدف‌گذاری شده‌ی دولت و درآمدهای تحقق‌یافته مالیاتی است. استنباط عمومی بر این است که با وضع مالیات بر سود شرکت‌های فراملیتی و مشارکت مالی در عملیات آنها، دولت‌ها در تجهیز منابع عمومی برای پروژه‌های عمرانی توانایی بیشتری خواهند داشت.

نقد: با وجود آنکه شرکت‌های چندملیتی در قالب مالیات بر شرکت‌ها، در تامین درآمدهای عمومی مشارکت می‌نمایند، اما این مشارکت به‌طور قابل ملاحظه‌ای کمتر از درآمدی است که در نتیجه انحصار، دریافت‌های سرمایه‌گذاری و حمایت‌های تعرفه‌ای عاید شرکت‌های فراملیتی می‌شود.

ت- مدیریت: شکاف چهارم که همان شکاف مدیریت، تکنولوژی و مهارت‌هاست به‌طور کامل و یا بخشی به وسیله عملیات شرکت‌ها و بنگاه‌های خصوصی خارجی پر می‌شود. علاوه بر مزایای فوق برای یک کشور سرمایه‌پذیر، دسترسی به سرمایه‌گذار خارجی، به شرکت‌های کشور سرمایه‌پذیر اجازه می‌دهد که ساختار سرمایه خود را بهینه نموده، هزینه سرمایه^۲ را به حداقل رسانده و ارزش شرکت^۳ را بیشینه نماید.

نقد: عواملی چون مدیریت، مهارت‌های فنی، تکنولوژی و ارتباطات خارجی که به‌وسیله شرکت‌های فراملیتی در دسترس قرار می‌گیرد، ممکن است اثر اندکی بر توسعه‌ی این مهارت‌ها در کشورهای میزبان داشته باشد. همچنین امکان دارد که این پیشرفت‌ها به دلیل تسلط شرکت‌های فراملیتی بر بازارهای داخلی، در مقابل هزینه از میدان به در نمودن شرکت‌های تازه تأسیس کشور میزبان بدست آید. و این معایب را هم داشته باشد: ایجاد وابستگی‌های اقتصادی، دانش فنی و آموزش‌های خاص، تشدید مهاجرت از روستا به شهر، اجتناب از سرمایه‌گذاری مجدد و اجتناب از انتقال تکنولوژی، روش‌های جدید، آموزش‌ها و مهارت‌ها، کافی نبودن حجم پول در موقع خروج ارز و ایجاد نوسانات در قیمت ارز در جریان ورود و خروج ناگهانی منابع مالی (نجار زاده و ملکی، ۱۳۸۲).

از آنجا که این پژوهش به تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد می‌پردازد، در ادامه به بعضی مبانی نظری مطرح در رشد اقتصادی اشاره می‌شود.

¹. capital structure

². cost of capital

³. market value

۲-۷- تعریف رشد اقتصادی

به تغییر کمی هر متغیر طی یک دوره معین زمانی، رشد گفته می‌شود. رشد، افزایش بلندمدت ظرفیت تولید به‌منظور افزایش عرضه کل جهت تأمین نیازهای جمعیت است. در واقع رشد اقتصادی بیان‌گر رشد مداوم تولید است که در اغلب موارد با افزایش جمعیت و یا معمولاً با تغییرات زیربنایی همراه است. می‌توان اظهار داشت که هیچ نظام اقتصادی در طول تاریخ سامان نیافته، مگر آن‌که رشد اقتصادی و آبادانی تمام بخش‌های اقتصادی آن برای تولید بیشتر، از اهداف آن باشد. به عبارت دیگر می‌توان گفت رشد اقتصادی با انتقال منحنی امکانات تولید به سمت بیرون همراه است که ناشی از افزایش در عرضه‌ی منابع تولید، بهبود کیفیت تکنولوژی. یا افزایش تولید واقعی یا سرانه تولید واقعی می‌باشد (مسکانل^۱، ۲۰۱۲). در تعریف دیگری رشد اقتصادی عبارت است از اندازه‌گیری درصد تغییرات در تولید ناخالص داخلی در سال (بگ و وارد^۲، ۲۰۱۳: ۳۵۲).

۲-۸- عوامل رشد اقتصادی

رشد اقتصادی به کمک دو نوع عامل مشخص می‌شود: عوامل اقتصادی و غیراقتصادی.

۱. عوامل اقتصادی؛ عوامل اقتصادی رشد عبارتند از:

منابع طبیعی؛ وجود منابع طبیعی فراوان، امری ضروری است. البته برای رشد اقتصادی باید در کنار منابع سرشار، استفاده مطلوب و صحیح از این منابع نیز مد نظر قرار گیرد تا میزان اتلاف منابع کمینه شود، و دوره استفاده از منابع طولانی شود.

تمرکز سرمایه؛ سرمایه به معنی ذخیره عوامل فیزیکی قابل تولید مجدد در روند تولید است. تمرکز سرمایه، یک عامل کلیدی در روند رشد اقتصادی است. از یک سو، تمرکز سرمایه بر تقاضا اثر می‌گذارد و از سوی دیگر، برای تولید آتی، کارایی تولید ایجاد خواهد کرد. به همین دلیل، تمرکز

1. McConnell

2. begg & Ward

سرمایه و شتابان کردن روند آن برای افزایش تولید ملی، طوری که بتواند با افزایش جمعیت مقابله کند، لازم است.

پیشرفت‌های تکنولوژیک؛ تغییرات تکنولوژیک در پیوند با تحوّل روش‌های تولید و ناشی از نوآوری و استفاده از روش‌های نوین در تولید است. تغییرات تکنولوژی سبب افزایش بهره‌وری کار، بازدهی سرمایه و سایر عوامل تولید می‌شود.

سازمان تولید؛ سازمان‌دهی تولید، نقش مهمی در جریان رشد اقتصادی دارد. سازمان‌دهی تولید به معنی حداکثر استفاده از عوامل تولید در فعالیتهای اقتصادی است؛ که به کمک عوامل تولید (سرمایه و کار)، می‌آید و بازدهی آنها را افزایش می‌دهد.

تقسیم کار و مقیاس تولید؛ تخصیص و تقسیم کار، سبب افزایش بازدهی نیروی کار می‌شود. این مسأله، سبب تولید در مقیاس زیاد شده و به توسعه صنعتی کشور می‌انجامد.

تغییرات زیربنایی؛ تغییرات زیربنایی نمایان‌گر انتقال از جامعه سنتی کشاورزی به بخش مدرن صنعت است که شامل انتقال رو به رشد از نهادهای اجتماعی موجود، طرز تفکر اجتماعی موجود و ایجاد انگیزه است. چنین تغییراتی سبب افزایش فرصت‌های اشتغال، بازدهی زیاد نیروی کار، افزایش تمرکز سرمایه، استفاده بیشتر از منابع طبیعی جدید و بهبود در نحوه تولید می‌شود.

۲. عوامل غیر اقتصادی رشد؛ این عوامل عبارتند از:

عوامل اجتماعی؛ شیوه تفکر اجتماعی، ارزش‌ها، نهاد، عرف و فرهنگ بر رشد اقتصادی بی‌تأثیر نیستند.

عامل انسانی؛ نیروی انسانی، یک عامل مهم در رشد اقتصادی مدرن است. البته رشد اقتصادی تنها بستگی به اندازه‌ها و میزان نیروهای انسانی ندارد، بلکه به کارآیی آن نیز بستگی دارد.

عوامل سیاسی و تشکیلاتی؛ عوامل سیاسی و تشکیلاتی نیز نقش مهمی در رشد نوین اقتصادی دارند. رشد اقتصادی بریتانیا، آلمان غربی، آمریکا، ژاپن، فرانسه و هلند، تا حدّی به دلیل ثبات سیاسی، بوروکراسی و تشکیلات اداری قوی این کشورها از قرن نوزدهم به بعد است.

۲-۹- آثار رشد اقتصادی

امروزه رشد اقتصادی به دلایل زیر مطلوب جوامع است:

- بهبود آشکاری در وضعیت معاش، آسایش و مصرف شمار زیادی از مردم پدیدآورده؛ به نحوی که اکنون در مقایسه با گذشته، مردم از تغذیه، وسایل زندگی، پوشاک، و کالاهای مادی بیشتری برخوردارند.
- رشد، باعث افزایش محدوده انتخاب انسان به ویژه برای زنان و کودکان برای انتخاب شغل و نوع زندگی و پذیرش ارزش‌ها می‌شود.
- پیشرفت فناوری سبب می‌شود میلیون‌ها نفر از انجام کارهای طاقت‌فرسای جسمی بی‌نیاز و در وقت انسان‌ها صرفه‌جویی شده و طبیعت در تسلط نسبی بشر قرار گیرد.
- رشد موجب شکوفایی استعدادها و به‌کارگیری قوه ابتکار و خلاقیت در زمینه علوم مختلف از جمله در سازماندهی روابط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و تشکیل نهادهای مربوطه شده و سبب حاکمیت قانون، همراه با مشارکت عمومی در صحنه‌های سیاسی می‌گردد.
- وابستگی متقابل مثبت و فزاینده جهانی؛ به نحوی که جهان به منزله دهکده‌ی کوچکی شده که هرچه در یک نقطه دورافتاده اتفاق بیفتد، تمام دنیا از آن مطلع می‌شوند، از رشد اقتصادی بلندمدت ناشی می‌شود.
- قدرت سیاسی نظامی کشور در داخل و در عرصه بین‌الملل افزایش می‌یابد (کفشگرجلودار، ۱۳۹۳).

۲-۱۰- نگاه اسلام

همانند سرمایه‌گذاری داخلی، امکان بهره‌مندی سرمایه‌گذاری خارجی از برخی امتیازات مصوب وجود دارد (ممکن است این امتیازات بین سرمایه‌گذار داخلی و خارجی متفاوت باشند) و در نهایت سود آنها مشمول مالیات می‌شود. می‌توان گفت در یک سرمایه‌گذاری متعارف، سرمایه‌گذار خارجی به

عنوان مکمل سرمایه‌گذار داخلی از امکانات کشور میزبان از بازار مصرف گرفته تا منابع طبیعی، بهره‌برداری می‌نماید.

استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی، به خودی خود نمی‌تواند مغایرتی با اسلام و اهداف جامعه اسلامی داشته باشد، به این دلیل که در سرمایه‌گذاری خارجی دولت یا بخش خصوصی یک کشور با سرمایه خود و بدون این‌که بابت سرمایه از کشور میزبان، سرمایه، بهره، سود و... را مطالبه کند، در قلمرو کشور دیگری سرمایه‌گذاری می‌کند. این سرمایه‌گذاری می‌تواند براساس قوانین در زمینه‌های معین هدایت‌شده باشد. با وجود این، رشد و توسعه کشورها خصوصاً کشورهای در حال توسعه ضرورتاً وابسته به سرمایه‌گذاری خارجی نیست. کشورهای توسعه یافته کنونی نیز از الگوی واحدی در این زمینه تبعیت نکرده‌اند.

همان‌طور که در فصل اول اشاره شد؛ از نظر اسلام، جریان سرمایه می‌تواند رشد اقتصادی را از طریق سرریز دانش و تاثیرات کارایی بازار افزایش دهد. می‌توان به عنوان نمونه به مهم‌ترین ثمرات سرمایه‌گذاری خارجی مورد تایید اسلام اشاره کرد:

۱. افزایش بهره‌وری و رشد: بهره‌وری از نظر قرآن و عترت موجب رشد و تعالی انسان می‌گردد و کسب دارایی متعهدانه را موجب می‌شود که آیه‌ی ۴۱ سوره‌ی توبه به این مورد اشاره دارد: «انْفِرُوا خِفَافًا وَ ثِقَالًا وَ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» «همگی سبکبار و گرانبار کوچ کنید و با نیروی مالی و بدنی خود در راه خدا به جهاد پردازید. این برای شما بهتر است اگر بدانید.»

از دیدگاه اسلام یکی از شاخصه‌های توسعه‌یافتگی در هر کشور، رشد اقتصادی مستمر و کنترل نرخ تورم است که این امر به سالم بودن سیستم اقتصادی در آن کشور برمی‌گردد. خداوند متعال امنیت و رشد اقتصادی را از شاخصه‌های بارز جامعه اسلامی می‌داند (نحل، آیه ۱۱۲). یکی از اهداف اقتصادی جامعه اسلامی قدرت اقتصادی است، بر خلاف تصور برخی که تحت تاثیر مکاتب انحرافی، جامعه دینی را به ترک دنیا و مواهب الهی متهم می‌کنند، خداوند متعالی امنیت، توانایی و رشد

اقتصادی را از شاخصه‌های بارز جامعه‌ی اسلامی و در مقابل فقر و نا امنی را نتیجه عصیان و کفران می‌داند.

۲. ایجاد اشتغال به عنوان موتور محرکه اقتصاد که با تاکید اسلام بر کار بیشتر و دوری از بیکاری سازگار می‌باشد. امام جعفر صادق(ع) در نفی بیکاری می‌فرمایند: (ترك التجاره ينقص العقل) «رهاکردن کسب و کار عقل را کم می‌کند.» (الشیخ الحرالعالمی، ح ۱۱: ۱۴). ایجاد اشتغال از ثمره‌های مهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و مورد تایید اسلام می‌باشد. ایجاد اشتغال که باعث کاهش بیکاری و به دنبال آن کاهش فقر می‌شود، به عنوان موتور محرکه اقتصاد می‌باشد.

۳. کمک به فقرزدایی: با توجه به دو ثمر بالا، سرمایه گذاری مستقیم خارجی با ایجاد رشد و اشتغال در فقرزدایی موثر است، و در صورت اجرای صحیح با تعالیم اسلامی منافات ندارد. اسلام فقر مادی را یک پدیده غیرطبیعی می‌داند. از نظر اسلام فقر عبارت است از ناتوانی برآورده ساختن نیازهای انسانی. از نظر اسلام فقر آثار منفی زیادی از جمله پریشانی، عامل زیاد شدن خطا و گناه، بزرگ‌ترین مرگ، کلید بدبختی، نومیدی، شکننده‌ی پشت آدمی و ... که مهم‌ترین آنها «انزوای محیطی و انزوای دینی» می‌باشد.

امام علی(ع) انزوای محیطی را یکی از نتایج منفی فقر می‌دانند و در این باره می‌فرمایند: «المقل غریب فی بلدته» «نادار در شهر خود غریب است» (نهج البلاغه: ۱۰۸۹) و «الفقیر فی الموطن ممتهن» «فقیر در میهن خود حقیر است» (تمیمی آمدی، ۱۳۷۸: ۳۳). پس هنگامی که انسان فقیر، در میدان‌های یاد شده، منزوی باشد، و هیچ وزن یا آبرویی در فرهنگ و سیاست و اقتصاد و برنامه‌ریزی نداشته باشد و به جایی برسد که آرزوی مرگ کند، چنین کسی اگر در میان خانواده خویش بماند، چنان است که گویی وجود ندارد؛ و اگر از چشم ایشان بیفتد چنان است که گویی هیچ‌گاه نبوده است؛ پس او در وطن غریب است، و ...

«انزوای دینی» یکی دیگر از پیامدهای منفی فقر می‌باشد که بیانگر آن است که فقر به دین آسیب رسانده و سبب سستی معتقداتش شده است. چنین انسانی به پرتگاه‌های شک و سستی

اعتقادی کشانده می‌شود و در این هنگام به صورت شکار یک صیاد یا بازیچه‌ی دست یک فرد گمراه در می‌آید. پیامبر(ص) نیز در روایتی فقر را نکوهیده و از آن بدگویی کرده‌اند و می‌فرمایند: «اگر فقر از دری وارد شود ایمان از دری دیگر خارج می‌شود» (حکیمی، ۱۳۸۵، ج ۴: ۴۰۹-۴۰۸).

با توجه به آثار منفی فقر، اسلام به دنبال رفاهی است که فقر را از بین ببرد و عزت به بار آورد، بر جامعه و حکومت لازم است به منظور ایجاد کردن یک جامعه سالم با فقر به عنوان یک تهدید اجتماعی مقابله کنند. اگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موجب ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری و کاهش فقر شود با نظرات اسلام در این باره هماهنگ است.

۴. انتقال دانش فنی و فناوری با نظر اسلام درباره‌ی گسترش علم و دانش سازگار است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: (أَعْلَمُ النَّاسِ مَنْ جَمَعَ عِلْمَ النَّاسِ إِلَى عِلْمِهِ) داناترین مردم کسی است که دانش دیگران را به دانش خود بیفزاید (ری شهری، ۱۱۰۴ هـ، ج ۱: ۳۱۳، ح ۳۰۹).

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کانال مهمی برای انتقال دانش و فناوری است، مراجعه به منابع اصیل اسلامی کاملاً آشکار می‌نماید که فرهنگ اسلامی نه تنها با پیشبرد فکر و تکنولوژی در تعارض نیست، بلکه همانند آنچه در مغرب‌زمین رخ داد، می‌تواند بزرگترین و بالاترین نقش را در این زمینه ایفا کند. امام علی «ع» در این باره می‌فرمایند: «أَلْعِلْمُ يَحْرُسُكَ وَأَنْتَ تَحْرُسُ أَمْوَالَهُ، وَالْأَمْوَالُ تَنْقُصُهُ النَّفَقَةُ، وَالْعِلْمُ يَزُكُّو عَلَى الْإِنْفَاقِ، وَصَنِيعُ أَمْوَالٍ يَزُولُ بِزَوَالِهِ...» (حکیمی، ۱۳۸۱، ج ۳: ۴۴۸). «دانش تورا نگهبانی می‌کند، و مال را تو باید نگهبانی کنی. مال را خرج کردن کاهش می‌دهد و علم با انفاق کردن (آموختن) افزایش پیدا می‌کند، و احسان مالی با تمام شدن آن تمام می‌شود.

اسلام بر کسب دانش تاکید فراوان دارد و آن را فریضه و تکلیف الهی برای همگان پیامبر اکرم(ص) فرمود: «طلب العلم فریضه علی کل مسلم و مسلمة» (طلب علم بر هر مسلمانی واجب است). همچنین پیامبر اکرم(ص) فرمود: «اطلبوا العلم و لو بالصین» (علم را بجوئید، هرچند در چین باشد) (مجلسی، ۱۳۷۵، ج ۱: ۱۷۷) و صرف نظر از نتایج مادی و اقتصادی، با ملاحظه آیات و روایات می‌بینیم که رشد و تعالی علمی از نظر اسلام مطلوبیت ذاتی داشته، امری مقدس و ارزشمند است. افراد جامعه اسلامی

باید در فراگیری و بکارگیری آخرین دستاوردهای علمی روز پیشتاز باشند، زیرا رشد علمی جامعه باعث پرورش نیروهای انسانی کارآمد و با کفایت می‌شود و در نتیجه پیمودن فرآیند رشد و توسعه اقتصادی جامعه تسریع خواهد شد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اگر در راستای تأمین این هدف باشد بسیار ارزشمند است.

قیود قابل توجه: با وجود ثمرات زیاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است که ملاحظات زیر

که مد نظر اسلام می‌باشد مورد توجه قرار بگیرد:

۱. طبق قاعده‌ی نفی سبیل که خداوند در قرآن می‌فرماید: (وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا) «هرگز خداوند برای کافران نسبت به اهل ایمان راه تسلط را باز نگذاشته و باز نخواهد نمود». بر اساس این آیه خداوند کمترین سلطه‌ای را برای کافران بر مؤمنان تشریح نکرده و هرگونه پیمان فرهنگی، سیاسی، اقتصادی را که موجب سلطه کافران و وابستگی مسلمانان گردد حرام و باطل شمرده است (بجنوردی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۱۹۰-۱۸۹).

آیه نفی سبیل بیانگر دو جنبه ایجابی و سلبی است: جنبه ایجابی آن بیانگر وظیفه جامعه اسلامی و حاکمان آن در حفظ استقلال و از میان برداشتن زمینه‌های وابستگی است و جنبه سلبی آن ناظر به نفی سلطه بیگانگان بر سرنوشت سیاسی اجتماعی مسلمانان است (شکوری، ۱۳۹۴: ۴۰۰-۳۸۵). بر اساس مفاد حرف نفی «لن» که به معنای نفی ابد است کافران هیچ‌گاه در هیچ زمینه‌ای شرعاً نمی‌توانند بر مسلمانان مسلط شوند و نفی سبیل بر همه روابط خارجی در زمینه‌های گوناگون فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی حاکمیت دارد و همه روابط باید بر این پایه استوار باشد و با آن ارزیابی گردد (شکوری، ۱۳۹۴: ۳۲۵-۳۲). سرمایه‌گذاری مستقیم با لحاظ این اصل مهم یعنی عدم سلطه بیگانگان بر اقتصاد کشور می‌تواند مفید باشد.

قاعده‌ی نفی سبیل بر عزت اسلامی تاکید می‌کند. مفهوم این قاعده این است که خداوند در قوانین و شریعت اسلام هیچ‌گونه راه نفوذ و تسلط کفار بر مسلمین را باز نگذاشته است و هرگونه راه

تسلط کافران بر مسلمانان را بسته است. پس در هیچ شرایطی تسلط کفار بر مسلمین جایز نیست. از این رو باید به اهداف سیاسی دشمنان و سرمایه‌گذاری در کشور ما که یک کشور اسلامی می‌باشد توجه شود تا مدیریت سرمایه‌ی ما به دست بیگانگان نیفتد و زمینه‌ی واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای فراوان و بی ضابطه ایجاد نشود، به عبارتی دیگر باید توجه شود که اقتصاد میزبان تحت تاثیر اراده‌ی سرمایه‌گذاران خارجی قرار نگیرد. در راستای قاعده‌ی فوق باید به این نکته توجه شود که اصلاحات داخلی بر موضوع تقویت سرمایه‌گذاری خارجی مقدم است، به عنوان نمونه، یک بازار مالی ناکارآمد سبب دخالت کشورهای خارجی در بازار داخلی و اخذ بهره‌های بالا و امتیازخواهی خواهد شد که با قاعده‌ی نفی سبیل و سایر موازین اسلامی سازگاری ندارد.

اسلام بر استقلال و عزت جامعه اسلامی تاکید فراوان دارد که قاعدتا اگر در این فعالیت، حساسیت‌ها و ظرافت‌های لازم لحاظ گردد و در خصوص فعالیت سرمایه‌گذاران آینده‌نگری‌های کافی شود، نه تنها این فعالیت مغایر استقلال و عزت جامعه نیست، بلکه می‌تواند از طریق فوایدی که برای اقتصاد میزبان تدارک می‌بیند، بر سطح تولید و اشتغال آن بیفزاید و در نتیجه از طریق افزایش رفاه مردم در ارتقای سطح زندگی آنان مؤثر باشد.

در نظام اسلامی باید سیاست‌گذاری‌ها و عملکردها به گونه‌ای باشد که استقلال و عزت جامعه در همه عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نه تنها تثبیت و تحکیم گردد، بلکه هیچ خدشه‌ای هم به آن وارد نیاید، اما به صورت یک گزاره کلی نمی‌توان گفت که استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی با این اصول منافات دارد، گرچه عدم ساختار مناسب اجتماعی اقتصادی کشور و چگونگی استفاده از سرمایه‌های خارجی و شرایطی که نوعا همراه با ورود سرمایه و خروج آن از کشور مطرح می‌شود، ممکن است استقلال و عزت جامعه اسلامی را خدشه‌دار سازد. البته اگر به درستی رشد و توسعه اقتصادی را که خود موجبات استقلال و عزت جامعه اسلامی را فراهم می‌آورد، ضروری بدانیم، گاهی ممکن است به دلیل عدم وجود منابع مالی کافی داخلی، استفاده از منابع خارجی را مطلوب بدانیم. در این صورت باید شرایط صریح و ضمنی مورد نظر سرمایه‌گذار را به دقت بررسی نمود، اثرات کوتاه

مدت و بلند مدت آن را در نظر گرفت و با شناخت دقیق از تبعات مثبت و منفی آن، نسبت به قبول یا رد آن اقدام کرد (پایگاه حوزه).

۲. از سوی دیگر با توجه به اهمیت اسلام به آثار توزیعی و زیست محیطی فعالیت‌ها و به طور کلی توجه به آثار خارجی^۱، گزینش بین سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی که آثار مثبت دارند دارای اهمیت بالایی است. استفاده از محیط زیست و اعمال برخی اثرات بر آن، منحصر در افراد یا در یک زمان خاص نیست. بلکه منابع طبیعی زمین برای استفاده همه‌ی انسان‌ها تا پایان وجود بشر بر روی زمین آفریده شده است: (هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا) «خداوند همه آنچه در زمین است را برای شما انسان‌ها آفرید» (بقره: ۲۹). از همین رو باید سرمایه‌گذاری‌هایی انتخاب شوند که کمترین اثر منفی را بر محیط زیست داشته باشد.

بر اساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی و با رعایت سایر قوانین کشور پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی باید به منظور عمران و آبادی و فعالیت تولیدی بر اساس ضوابط زیر صورت پذیرد: الف- موجب رشد اقتصادی، ارتقاء فناوری، ارتقاء کیفیت تولیدات، افزایش فرصت‌های شغلی و افزایش صادرات شود. ب- موجب تهدید امنیت ملی و منافع عمومی، تخریب محیط زیست، اخلال در اقتصاد کشور و تضییع تولیدات مبتنی بر سرمایه‌گذاری‌های خارجی نشود (قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، ۱۳۸۰، فصل دوم، ماده ۲). ملاحظه می‌شود که مطابق قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی نیز گزینش بین سرمایه‌گذاری‌های مستقیم که آثار مثبت دارند دارای اهمیت بالایی است، و در این میان به محیط زیست هم توجه شده است. با توجه به اهمیت اسلام به آثار توزیعی و زیست محیطی فعالیت‌ها، پیامدهای این‌گونه اثرات زیست محیطی به عنوان یک عامل مهم در عدالت بین نسلی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت جوامع از اهمیت بسیاری برخوردار است. اهتمام اسلام به محیط زیست و مسئولیت در برابر همه مخلوقات از جمله حیوانات و گیاهان امری است که به سادگی توسط آیات و روایات قابل برداشت است. بنابراین استفاه افراد یا دولت‌ها از محیط زیست و

1. Externalities.

هرگونه دخل و تصرف مستقیم در آن که موجب پایمال شدن حقوق دیگر انسان‌ها از جمله نسل‌های آینده شود مجاز نیست.

یکی از قواعد بسیار مهم فقهی که در استنباط احکام مورد استناد فقها قرار می‌گیرد قاعده لاضرر است. جمله «لاضرر و لا ضرار» به معنای نهی از ضرر رساندن است. مضمون این قاعده آن است که ضرر در اسلام مشروعیت ندارد و هرگونه ضرر و اضرار در اسلام نفی شده است. آثار خارجی منفی امری اجتماعی و حکومتی بوده و اجازه ممانعت از ایجاد ضرر بر عهده دولت اسلامی می‌باشد. بنابراین از دیدگاه این قاعده نیز، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اگر موجب ضرر رساندن به محیط زیست شود مجاز نمی‌باشد.

۲-۱۱- بحثی درباره نرخ بهره و ربا

متغیر نرخ بهره یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست‌گذاری، تشکیل سرمایه و اقتصاد کلان می‌باشد. یکی از بارزترین ویژگی‌های اقتصاد اسلامی عدم وجود ربا در آن است، تجربیات اخیر نشان می‌دهد که کاهش شدید نرخ بهره و حتی به صفر رساندن آن امکان‌پذیر است. ولی بر خلاف تمام دستورهایی شرع مقدس اسلام، دستاوردهای علمی و تجربیات کشورهای پیشرفته، متأسفانه در برخی از ممالک اسلامی از جمله ایران، نرخ بهره بسیار بالا است. در دین مبین اسلام، مشابه با دیگر ادیان الهی، منبعث از دستورهایی وحی، مکرر از سوی بزرگان دین، به انسان‌ها سفارش شده است که از رباخواری بپرهیزند، از جمله می‌توان به آیات و روایات زیر اشاره کرد:

- «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» ای مومنان ربا (سود پول) را چند برابر نخورید. تقوای الهی داشته باشید تا رستگار شوید. از آتشی که برای کافران آماده شده، بپرهیزید و خدا و فرستاده او را اطاعت کنید تا مشمول رحمت شوید (آل عمران: ۱۳۰ و ۱۳۱).

- «يَمْحَقُ اللَّهُ الرَّبَّاءَ وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُجِبُ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ» خداوند ربا را نابود می‌کند و

صدقات را افزایش می‌دهد و خداوند هیچ انسان ناسپاس و گنهکار را دوست نمی‌دارد (بقره: ۲۷۶).

امروزه، اقتصادهای پیشرفته در جهت بهره‌گیری از نظریات علمی در خصوص کاهش مداوم نرخ بهره می‌کوشند. در حال حاضر نرخ بهره اسمی در برخی کشورهای پیشرفته از جمله ژاپن صفر شده است. آمریکا و کشورهای اروپایی مرتب در حال کاهش نرخ‌های بهره اسمی هستند. به اعتقاد بسیاری از دانشمندان، بهره از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی و تعیین‌کننده متغیرهای کلانی از جمله اشتغال و قیمت‌ها است؛ به گونه‌ای که در پی افزایش نرخ بهره، سطح عمومی قیمت‌ها و بیکاری افزایش خواهند یافت. از نظر اسلام بسیار بجاست که همه مسوولان اقتصادی کشور تمام تلاش خود را مصروف مبارزه با افزایش نرخ بهره کنند. پدیده‌ای که هم از لحاظ شرعی نکوهیده است و هم از جنبه علمی و نظری آثار زیانبار آن بررسی شده و به لحاظ تجربی حذف آن امکان دارد. چنین تلاشی بدون تردید چهره واقعی اقتصاد اسلامی را بهتر نمایان خواهد ساخت (بخشی و کلباسی، ۱۳۸۹).

در بحث سناریوسازی، این پژوهش در میان عوامل مختلفی که در اقتصاد اسلامی مورد اهمیت قرار دارد، تمرکز خود را بر نرخ بهره نهاده و تاثیر صفر شدن نرخ بهره را در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی تحقیق خواهد کرد.

۲-۱۲- مرور مطالعات داخلی

محمدی و نارویی (۱۳۹۳)، در تحقیقی به بررسی اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تعامل با توسعه مالی روی رشد اقتصادی در کشورهای منتخب اسلامی پرداختند. در این پژوهش با استفاده از روش تعمیم یافته گشتاورها (GMM) به بررسی رابطه بین شاخص‌های متنوع توسعه مالی و رشد اقتصادی با لحاظ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۲۵ کشور منتخب اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۹۰ پرداخته شده است. نتایج حاکی از آن است که تعامل بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شاخص‌های توسعه مالی بازارمحور، باعث افزایش رشد اقتصادی شده است.

علیزاده و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای به بررسی اثر متقابل سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی در کشورهای عضو D8 پرداختند، مدل مورد مطالعه به صورت ۵ معادله‌ی همزمان (مدل معادلات همزمان) اثر متغیرهایی همچون FDI، انباشت سرمایه‌ی ناخالص صادرات و واردات را بر رشد اقتصادی اندازه‌گیری می‌کند. سایر متغیرهای مورد استفاده نیز شامل نرخ ارز رسمی، نرخ رشد دستمزدها، تعداد نیروی کار و نقدینگی می‌باشد. نتایج بدست آمده حاکی از وجود رابطه‌ی مثبت و معنادار بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی در نمونه‌ی مورد بررسی است.

خلیلی عراقی و سلیمی شندی (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای به بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه مالی و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب آسیای پرداختند و به این نتیجه رسیدند که اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی برای کشورهای با درآمد بالا که از سطح توسعه مالی بالاتری برخوردارند بیشتر از کشورهای با درآمد پایین و متوسط می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت که توسعه مالی باعث افزایش تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی می‌شود.

نگهداری (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای به بررسی نقش سرمایه‌ی انسانی در اثربخشی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس از جمله ایران پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق افزایش سرمایه‌ی فیزیکی اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی این کشورها داشته، اما در مقابل بر سرمایه انسانی اثر منفی داشته است. به عبارت دیگر، با توجه به سطح پایین سرمایه‌ی انسانی در کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس امکان انتقال تکنولوژی از طریق سرمایه‌گذاری خارجی وجود نداشته است که این امر مانع افزایش بهره‌وری و نیز بهره‌وری از سرریزهای تکنولوژی می‌شود، به طوری که عاملی بازدارنده در مقابل رشد اقتصادی این کشورهاست.

خسروی و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای نقش بازار مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در بخش کشاورزی را با استفاده از رهیافت داده‌های پویا بررسی کردند. نتایج این

تحقیق نشان داد که به طور کلی توسعه بازار مالی اثر مثبتی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی دارد، اما در کشورهای در حال توسعه، این رابطه در مقایسه با کشورهای توسعه یافته چندان قابل توجه نیست. همچنین، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر دو گروه از کشورها تقویت رشد اقتصادی بخش کشاورزی را در پی داشته‌است، اما در کشورهای در حال توسعه این رابطه ضعیف‌تر می‌باشد. نتایج نشان داد که در کشورهای در حال توسعه تأثیر بازار مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی، عمدتاً از کانال بازار پول محقق می‌گردد. در حالی که این امر در کشورهای در حال توسعه با توجه به نتایج در شرایط مطلوبی قرار ندارد که این امر یکی از علل عمده-ی رابطه‌ی ضعیف میان شاخص‌های مالی و رشد اقتصادی بخش کشاورزی نیز محسوب می‌گردد؛ می‌توان با اجرای سیاست‌هایی در جهت کاهش دخالت دولت در بازار مالی بالا بردن امنیت سرمایه-گذاری، و شفافیت مالی زمینه‌ی ارتقاء بازار مالی و رشد اقتصادی را فراهم نمود.

فرزین و همکاران (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تلفیق روش‌های سیستم دینامیک و اقتصادسنجی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد.

جلایی و صباغ پورفرد (۱۳۸۸) به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی ایران از مسیر بازارهای مالی پرداختند. در این تحقیق ابتدا تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ایران مشخص شده، و سپس برای تعیین ثبات این نقش از متغیرهای کنترلی استفاده شد. ورود متغیرهای کنترلی، بیانگر تأثیر بی‌معنی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی است. متغیرهای مختلفی برای تعیین نقش بازار مالی معرفی شده‌اند که از طریق ترکیب این شاخص‌ها و وارد کردن آنها در مدل رشد اقتصادی مشخص شد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی تأثیر معنی‌دار و با ثباتی داشته است. بنابراین نتیجه گرفته شد که توسعه بازارهای مالی موجب افزایش و ثبات تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ایران می‌شود.

جعفری صمیمی و کرم سینا (۱۳۸۷)، در مقاله خود با استفاده از الگوی اقتصادسنجی به بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهانی شدن اقتصاد پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه‌گذاری خارجی و آزادسازی اقتصادی و جهانی‌شدن رابطه‌ی مستقیم وجود دارد، یعنی هر کشوری دارای درجه‌ی آزادی اقتصادی بالاتر باشد هم در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و هم در جهت جهانی شدن اقتصاد مهیاتر می‌باشد. و کشورهای در حال توسعه در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی لازم است به آزادسازی اقتصادی و خصوصی‌سازی روی آورند و ساختار اقتصادی کشور را در جهت جهانی شدن سوق دهند.

حسینی و مولایی (۱۳۸۵)، تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ایران را با استفاده از داده‌های سری زمانی ۱۳۸۱-۱۳۵۷ مورد بررسی قرار داده و سه الگوی اقتصادسنجی برآورد کردند. با توجه به متغیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه انسانی و درصد بازبودن اقتصاد یک الگوی اقتصادسنجی پایه تدوین و در الگوی دوم به ترتیب اثر توأم سرمایه-گذاری مستقیم خارجی با سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه انسانی و تجارت خارجی و در الگوی سوم اثر تورم، مالیات و مخارج دولت به عنوان شاخص‌هایی از ساختار اقتصادی نیز بررسی گردید. نتایج بدست آمده نشان‌دهنده‌ی آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر روی رشد اقتصادی تأثیر مثبت دارد و بیانگر آن است که سرمایه‌ی انسانی اثر آن را نیز تقویت می‌کند. از سوی دیگر افزایش نرخ تورم، مالیات و مخارج دولتی بر رشد اقتصادی در ایران آثار منفی دارد.

نजारزاده و ملکی (۱۳۸۴)، در پژوهشی به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر کشورهای صادرکننده نفت پرداختند. در این پژوهش با استفاده از ترکیب داده‌های سری زمانی و مقطعی (داده‌های تلفیقی) پنج کشور بین سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۰۰ جهت وابستگی پویا بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی استفاده شده است و تخمین مدل با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته انجام شده است. نتایج نشان‌دهنده‌ی آن است که تأثیر سرمایه-گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای مورد نظر مثبت بوده است. از طرفی تأثیر

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد تحت تأثیر سرمایه‌ی انسانی قرار دارد. همچنین نتایج نشان داد که تأثیر سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی بر رشد اقتصادی نیز تحت تأثیر سرمایه‌ی انسانی قرار دارد. یآوری و سعادت (۱۳۸۴)، در مقاله‌ای تحت عنوان اثر سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد اقتصادی: راهبردهای جایگزینی واردات و توسعه‌ی صادرات، رشد اقتصادی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی را تحت راهبردهای تجاری و با استفاده از داده‌های سری زمانی برای سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۴۰ برآورد کرده‌اند. نتایج نشان داد که رشد اقتصادی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی با راهبرد توسعه‌ی صادرات بیشتر از رشد اقتصادی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی در شرایط جایگزینی واردات است. در سیاست جایگزینی واردات، حمایت شدید دولت از صنایع داخلی، به سرمایه‌گذاران خارجی اجازه رقابت با صنایع داخلی را نمی‌دهد، از این رو سهم سرمایه‌گذاری خارجی در رشد اقتصادی کاهش می‌یابد، اما این سهم در شرایط سیاست توسعه‌ی صادرات بالاست.

مهدوی و عزیزمحمدلو (۱۳۸۳)، نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال در کشورهای منتخب میزبان در حال توسعه (اندونزی، کره جنوبی، مالزی، هند و برزیل) طی دوره‌ی ۲۰۰۰-۱۹۸۰ به صورت سری زمانی و داده‌های ترکیبی مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل تأثیر مثبت و معنی‌دار سرمایه‌گذاری بر اشتغال کشورهای میزبان را تأیید کرده و نشان داده است که اثرگذاری سرمایه‌گذاری خارجی بر اشتغال کشورهای میزبان در نتیجه تعامل دو عامل توسعه‌یافتگی و آمادگی کشور برای جذب سرمایه‌گذاری، انتقال و استقرار فن‌آوری نوین از یک طرف، و اهمیت و سهم منابع مالی خارجی در تأمین نیازهای مالی کشورهای میزبان (میزان و شدت نیاز این کشورها به منابع مالی خارجی) از طرف دیگر تعیین می‌گردد.

رضایی (۱۳۸۰)، در مطالعه‌ای با عنوان نظریه‌های سرمایه‌گذاری در اقتصاد اسلامی ضمن طرح برخی نظریات مربوط به سرمایه‌گذاری به صورت کلی به بررسی مقایسه‌ی محدودی در مورد افزایش حجم سرمایه‌گذاری پرداخته است. اما به صورت خاص به بحث سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورود نکرده است.

۲-۱۳- مرور مطالعات خارجی

لوریس و فرانکوئیس^۱ (۲۰۱۵)، رابطه‌ی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و روند صنعتی شدن در ۴۹ کشور آفریقایی را با استفاده از داده‌های پانل بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که سرمایه-گذاری مستقیم خارجی تاثیر قابل توجهی در صنعتی شدن این کشورها ندارد. در حالی که دیگر متغیرها مانند اندازه بازار، و بخش مالی بین‌المللی اهمیت دارند. از دیگر نتایج این مطالعه این است که نقش سرمایه‌گذاری خارجی برای بیشینه‌سازی روند صنعتی شدن در دستور کار تحول قرار گیرد.

فدهیل و المسفیر^۲ (۲۰۱۵)، در پژوهشی به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در مالزی پرداختند. نتایج این تحقیق که برای داده‌های سالانه از طریق یک مدل رشد درون‌زا طی سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۱۰ ارائه شده است، حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی همراه با توسعه سرمایه انسانی به شدت به رشد اقتصادی در کشور میزبان کمک می‌کند. سرریز تکنولوژی جریان FDI با سرمایه‌ی انسانی به اندازه کافی به رشد اقتصادی کمک می‌کند و دولت به منظور توسعه به سرمایه انسانی باید جریان سرمایه‌گذاری خارجی را جلب کند، و باز بودن اقتصاد و تبادل با خارج را در مسیر مطلوب قرار دهد.

سلارین و شهباز^۳ (۲۰۱۵)، در پژوهشی به بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، مصرف گاز طبیعی، تشکیل سرمایه و باز بودن تجارت بر رشد اقتصادی طی سال‌های ۱۹۷۱ تا ۲۰۱۰ در مالزی با استفاده از روش ARDL پرداختند. نتایج پژوهش نشان‌دهنده‌ی این است که مصرف گاز طبیعی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تشکیل سرمایه و باز بودن تجارت تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی در مالزی دارند.

لوریس^۴ (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای با استفاده از داده‌های پانل به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ۵۰ کشور آفریقایی پرداخته است و به این نتیجه می‌رسد که جریان FDI

^۱. Loris & Françoise

^۲. Fadhila & Almsafir

^۳. Solarin & Shahbaz

^۴. Loris

بر رشد اقتصادی آفریقا نقش قابل توجهی دارد، همچنین نشان می‌دهد که سطح پایین منابع انسانی تاثیر سرمایه‌گذاری خارجی را محدود نمی‌کند. تاثیر سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۴ منفی بود و در طول دوره‌ی ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۹ مثبت بود.

چونگ و لم^۱ (۲۰۱۱)، به بررسی رابطه میان توسعه مالی و رشد اقتصادی از طریق روش تعمیم-یافته گشتاورها برای ۷۰ کشور توسعه‌یافته و در حال توسعه طی دوره ۲۰۰۲-۱۹۹۰ پرداختند. نتایج نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر منفی قابل توجهی بر رشد اقتصادی دارد. در مرحله بعد با تقسیم‌بندی کشورها با توجه به درآمدشان نتایج متفاوتی به دست آمد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر مثبتی بر نرخ رشد اقتصادی کشورهای با درآمد بالا، و تاثیر منفی قابل توجهی بر نرخ رشد اقتصادی کشورهای با درآمد متوسط داشت، اما با در نظر گرفتن توسعه مالی، در تمام رگرسیون-ها اثر مثبت بود.

لی چی^۲ (۲۰۱۰)، رابطه میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه مالی و رشد اقتصادی را برای ۴۴ کشور به طور تجربی مورد ارزیابی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که توسعه بخش مالی نقش مهمی در افزایش تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی دارد، و تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و توسعه مالی مکمل می‌باشند. توصیه‌های سیاستی به منظور افزایش تاثیر سرمایه-گذاری مستقیم خارجی و توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته نیز مورد بحث قرار گرفته است.

بکارت، هاروی و لنبالد^۳ (۲۰۰۱)، در مطالعه‌ای که در زمینه‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی با استفاده از داده‌های تابلویی داشتند، نشان دادند که بین رشد اقتصادی و جریان سرمایه‌ی خارجی رابطه‌ی مثبت وجود دارد و پیامدهای اقتصادی کشورهای میزبان را به صورت مثبت متأثر می‌کند. فرضیه‌های جدیدی که از دهه ۱۹۹۰ به وجود آمد، علاوه بر سرمایه‌گذاری خارجی،

1. Choong & Lam

2. Lichee

3. Bekart, Harvey & Lunblod

عواملی مانند دانش، تکنولوژی و شیوه‌های جدید مدیریتی که بخش مهمی از آن حاصل سرمایه‌گذاری خارجی است را در رشد اقتصادی موثر معرفی کرده‌اند.

شولریک و توماس^۱ (۲۰۰۷)، اطلاعات مربوط به آزادسازی مالی و جریان سرمایه‌ها را در دو دوره-ی (۱۹۱۴-۱۸۸۰) و (۲۰۰۲-۱۹۸۰) برای ۵۴ کشور در نظر گرفته‌اند. نتایج مطالعه و تخمین متغیرها نشان داد که در دوره‌ی معاصر دلیل مشخصی برای اثبات اینکه کشورهای با درجه همگرایی بالا و باز بودن سیستم مالی، رشد اقتصادی بالاتر دارند، وجود ندارد.

رانسی‌یر، تورنل و وسترن^۲ (۲۰۰۶)، در مقاله‌ای که اطلاعات ۶۰ کشور را در دوره زمانی (۲۰۰۲-۱۹۸۰) پوشش می‌داد، با استفاده از داده‌های مقطعی کشورها نشان دادند که مدل کلاسیک رشد اقتصادی برای متغیرهایی مانند تورم، درجه باز بودن اقتصاد، رشد جمعیت و اندازه دولت معنا داشته و موافق انتظارات است، اما آثار آزادسازی بازارهای مالی و جریان سرمایه هرچند بر رشد اقتصادی اثر مثبت دارد، آثار خود را تا حد زیادی به دلیل وجود بحران‌ها و آثار غیرمستقیم ناشی از آن از دست می‌دهد.

کینگ و وارادی^۳ (۲۰۰۲)، در تحقیقی به بررسی تاثیر FDI بر روی ۱۰ کشور اروپای شرقی و ۱۵ کشور بالتیک و کشورهای مشترک المنافع در دوره ۱۹۹۳-۱۹۹۶ پرداختند. نتایج نشان داد که افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و پیشرفت در آزادسازی قیمت، رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد، به طوری که رشد یک درصد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رشد اقتصادی را تقریباً معادل یک درصد افزایش می‌دهد.

سالتر و فورد^۴ (۲۰۰۱)، اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشورهای ASEAN^۵ با استفاده از داده‌های سری زمانی طی دوره‌ی ۱۹۹۰-۲۰۰۹ پرداختند و به این نتیجه

1. Sahuleik & Thomas

2. Ranciere, Tornell & Westman

3. King Uaradi

4. Slater & Ford

5. Association of Southeast Asian Nations

رسیدند که سرمایه‌گذاری اقتصادی علاوه بر این که موجب تحریک رشد اقتصادی در این کشورها می‌شود، بسیار موثرتر از اثرگذاری سرمایه‌های انسانی و عوامل تکنولوژیک است.

۲-۱۴- جمع‌بندی

در این فصل مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش ارائه گردید که در ابتدای فصل تعاریفی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اجزای تشکیل‌دهنده، عوامل موثر بر جذب آن که شامل عوامل سیاست‌گذاری اقتصادی و عوامل ساختار اقتصادی می‌باشد، آثار و پیامدهای مثبت و مهم‌ترین مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیان گردید. در خصوص علل سرمایه‌گذاری خارجی و تصمیمات راجع به آن، دیدگاه‌های نظری متعدد از دهه ۱۹۶۰ به بعد شکل گرفته‌اند. هرکدام از الگوهای مزبور با برگزیدن مبانی فلسفی خاصی برای خود، گام را فراتر نهاده و درصدد برآمدند تا از زوایای بیشتری آثار و علل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را شناخته و تحلیل نمایند. در این فصل به برخی از این نظریه‌های سرمایه‌گذاری خارجی اشاره شد. از آنجا که این پژوهش به تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد می‌پردازد، به بعضی مبانی نظری مطرح در رشد اقتصادی اشاره شد.

در ادامه، بخشی از فصل به نگاه اسلام در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اختصاص داده شد. از نظر اسلام، جریان سرمایه می‌تواند رشد اقتصادی را از طریق سرریز دانش و تأثیرات کارایی بازار افزایش دهد. می‌توان به عنوان نمونه به این چهار مورد از ثمرات سرمایه‌گذاری خارجی مورد تأیید اسلام اشاره کرد: افزایش بهره‌وری و رشد، ایجاد اشتغال، کاهش فقر، و انتقال دانش فنی و فناوری. باوجود ثمرات زیاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است که ملاحظاتی که مد نظر اسلام می‌باشد مورد توجه قرار بگیرد: در نظام اسلامی باید سیاست‌گذاری‌ها و عملکردها به گونه‌ای باشد که استقلال و عزت جامعه در همه عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تثبیت و تحکیم گردد. از سوی دیگر، با توجه به اهمیت اسلام به آثار توزیعی و زیست محیطی فعالیت‌ها و به طور کلی توجه به آثار خارجی، گزینش بین سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی که آثار مثبت دارند دارای اهمیت بالایی است.

در هر پژوهشی یکی از ارکان اساسی مطالعه پیشینه موضوع مورد پژوهش و تحقیقات و منابع مرتبط با آن می‌باشد که در انتهای این فصل به منظور شناخت خلأهای موجود به مرور برخی از مطالعات داخلی و خارجی پرداخته شد.

فصل سوم

روش تحقیق و مدل سازی

۳-۱- مقدمه

امروزه بیش از آنکه نیاز به تبیین تاریخچه، ماهیت و ضرورت تفکر و رویکرد سیستمی باشد، نیاز به آموزش، توسعه و اصلاح آن در حوزه آموزش و عمل وجود دارد. با این حال در کشورهای بسیاری هنوز رویکردهای سنتی در شناخت پدیده‌ها و حل مسائل دنیای واقعی، گریبانگیر روشن‌فکران است. باوجود پیشرفت‌های چشمگیری که در روش‌های کمی مورد استفاده در علم اقتصاد، به خصوص رشته اقتصاد سنجی رخ داده، اما این روش‌ها با وجود حاکمیت فرض ثبات سایر شرایط، از دوری شدید از واقعیت رنج می‌برند، و به همین علت است که نتایج در طول زمان و در نقاط مختلف ناهمگون است. البته در دهه‌های اخیر تأکید بر مطالعات سیستمی که بیش از یک معادله برای تبیین شرایط، مورد بحث قرار می‌گیرد تا حدودی از شدت این فاصله گرفتن از واقعیت می‌کاهد. این نکته را باید در نظر داشت که تنها افزایش روابط به مثابه نزدیکی به واقعیت نیست، بلکه تفکر سیستمی یا کل‌نگر با بکارگیری روش جزءنگر در کنار تأکید بر شناسایی کامل سیستم، توجه به تمامی روابط و اتخاذ رویه تکرار تا حد ممکن، خود را به پدیده واقعی نزدیک می‌سازد و از این جهات برتری ویژه‌ای دارد.

در این فصل، ابتدا به تعریف‌های متعددی که در مورد سیستم مطرح شده است، پرداخته می‌شود. سپس، در مورد تاریخچه و ضرورت بکارگیری رویکرد سیستمی و مزایای تفکر سیستمی مطالبی بیان می‌گردد. سپس در مورد روش‌شناسی تشریح پویایی شناسی سیستم‌ها توضیحاتی بیان می‌شود و گام‌های لازم در اجرای این متدولوژی تشریح می‌شود. در پایان در مورد انواع الگوهای رفتاری سیستم‌های پویا توضیح داده می‌شود. در این مطالعه بر آن شدیم تا با استفاده از روش مدل‌سازی سیستم دینامیکی به شبیه‌سازی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران بپردازیم و با در نظر داشتن دیدگاه اسلامی و با کمک مدل سیستم دینامیک اثر افزایش سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد اقتصاد را در یک کشور اسلامی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم. در این راستا تأثیر حذف نرخ بهره به طور خاص بررسی می‌شود.

۳-۲- سیستم^۱

در ادبیات گذشته تعریف‌های متنوعی برای سیستم ارائه شده است که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود: سیستم، مجموعه‌ای از اجزاء است که در یک رابطه منظم با یکدیگر فعالیت می‌کنند. یا سیستم، مجموعه‌ای از اجزاء مرتبط است که در راستای دستیابی به مأموریت خاصی، نوع و نحوه ارتباط بین آنها به وجود آمده باشد.

طبق تعریف راسل ایکاف^۲ سیستم مجموعه‌ای از عناصر است که سه شرط را داشته باشد: هر عنصر سیستم بر رفتار و یا ویژگی‌های کل سیستم موثر است. بین عناصر سیستم از نظر رفتاری و نوع تأثیر بر کل سیستم، وابستگی متقابل وجود دارد. هر زیر مجموعه‌ای از عناصر تشکیل شود، بر رفتار کل سیستم موثر است و این تأثیر بستگی به حداقل یک زیر مجموعه دیگر از سیستم دارد. به عبارت دیگر اجزای یک سیستم چنان به هم مرتبط هستند که هیچ زیرگروه مستقلی از آنها نمی‌توان تشکیل داد.

اشبی^۳ در سال ۱۹۶۰ سیستم را این‌گونه تعریف کرد: مجموعه‌ای از متغیرها که به وسیله یک ناظر انتخاب شده‌اند. این متغیرها ممکن است اجزاء یک ماشین پیچیده، یک ارگانیسم یا یک موسسه اجتماعی باشند (مختاری، ۱۳۸۸: ۲).

همچنین سیستم‌ها می‌توانند باز یا بسته باشند، هر سیستمی که فاقد هرگونه تعامل و تبادل با محیط باشد، یک سیستم بسته محسوب می‌شود. چنین سیستمی ضمن محرومیت از تعامل با دیگر سیستم‌ها، در حد و مرزهایی محصور است. در مقابل، هر سیستمی که دارای تعامل و تبادل با محیط باشد یک سیستم باز محسوب می‌شود (مرعشی، ۱۳۹۱: ۱۳).

^۱. System

^۲. Russell Aykaf

^۳. Ashby

محیط سیستم را عواملی تشکیل می‌دهد که در خارج از سیستم قرار می‌گیرند. شناسایی محیط و عوامل محیطی معمولاً به سادگی انجام نمی‌گیرد. زیرا مرز سیستم با محیط، مرزهای ظاهری آن نیست. طبق تعریف چرچمن^۱، محیط، عوامل و اشیایی را شامل می‌شود که در رابطه خود با سیستم موثر و غیر قابل تغییر هستند (مختاری، ۱۳۸۸: ۴).

۳-۳- تاریخچه بکارگیری رویکرد سیستمی

بهتر است تاریخچه تفکر سیستمی را از آنچه امروز به عنوان رویکرد پویایی سیستمی می‌نامند جدا نماییم. تفکر سیستمی یا کل‌گرا تاریخی به قدمت آفرینش بشر می‌تواند داشته باشد، چرا که از نوعی نگاه به هستی و حتی مسائل کوچک زندگی حکایت دارد. در حالی که رویکرد پویایی سیستمی سعی در مدل‌سازی و شبیه‌سازی مسائل با طرز تفکر و ابزارهای خاص دارد. بنابراین تفکر سیستمی می‌تواند پایه‌ای برای روش‌های متنوعی باشد که تفاوت‌های زیادی باهم دارند و از جمله می‌توان به رویکردهای عمل‌گرا^۲ (که پویایی سیستمی جزئی از آن است)، تبیینی (تفسیری)^۳، رهایی‌بخشی (مقابله با بحران)^۴ و پست‌مدرن^۵ اشاره کرد.

به طور خلاصه پیچیدگی را می‌توان ویژگی اصلی مطرح شدن و تا حدودی جایگزین شدن رویکرد سیستمی برشمرد. پس از تحولات علمی و تجربی در جهان و نیز توسعه علوم اجتماعی (روانشناسی، جامعه‌شناسی و اقتصاد) و علوم مدیریت دیگر حد و مرز پیچیدگی و همپوشانی موضوعات به دانشمندان اجازه نمی‌داد که به تنهایی و تنها با رویکرد تحلیلی جزء نگر به بررسی موضوعات بپردازند. نمونه این تداخل‌ها در اقتصاد به وفور قابل مشاهده است. آراء کینز، دوزنبری و فریدمن^۶، مملو از بهره‌گیری اقتصاددانان از یافته‌های روانشناسان، جامعه‌شناسان و حقوق‌دانان است. هرچه که به حوزه-

1. C. W. Churchman

2. Functionalist Systems Approach

3. Interpretive Systems Approach

4. Emancipatory Systems Approach

5. Postmodern Systems Approach

6. Keynes, Dvznbry & Friedman

های اجرایی تر نزدیک می‌شویم (برای مثال اقتصاد شهری، مدیریت سازمان، اجرای سیاست‌ها و پروژه-ها) به نظر می‌رسد که راهی جز اتخاذ رویکرد سیستمی وجود ندارد (عرب‌مازار و همکاران، ۱۳۹۳).

جی رایت فورستر^۱ نابغه مهندسی کامپیوتر پس از آشنایی با کارخانه‌دار ایتالیایی که نگران آینده بشر بود و ضمن آشنایی با رویکرد سیستمی به ارائه مدل پویای سیستمی پرداخت. دینامیک سیستم از سال ۱۹۶۰ وقتی که جی فورستر روشی برای آنالیز سیستم‌های پیچیده جهت کمک و توسعه تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری ارائه داد، شروع گردید. وی در این مطالعه از روشی که پویایی سیستم-ها نامید، استفاده کرد: روشی قوی برای توصیف و تحلیل سیستم‌هایی که در ارتباط متقابل با یکدیگر قرار دارند. او برای این کار از نمودارهای علی سطح و نرخ استفاده نمود. اساس روش وی و شیوه شبیه‌سازی پویای سیستمی تشخیص درست متغیرهای منبع و جریان، و ارتباطات بین انواع متغیرهاست. معادلات دیفرانسیل و روابط مبتنی بر زمان، ریاضیات پایه این روش است (مرعشی و همکاران، ۱۳۸۵: ۵۱).

۳-۴- خصوصیات تفکر سیستمی

روش پویای سیستمی از یک رویکرد عمل‌گرایانه به مطالعه سیستم‌ها و مسائل برخاسته و از این رو بسیاری از جنبه‌های این روش از رویکرد کلی نشأت می‌گیرد. شناخت دقیق زمینه موضوع، کار تیمی و درگیر کردن رشته‌های مختلف علمی و اجرایی، تعیین مرزهای سیستم، شناسایی عناصر و روابط، مدل‌سازی و شبیه‌سازی، مهم‌ترین مراحل روش‌های برخاسته از رویکرد سیستم‌های عملگرا هستند که در این روش بیشترین نمود را دارند.

از جمله خدمات فورستر، تدوین الگویی برای رویکرد پویای سیستمی بود. او معتقد بود که هر سیستم پویا که در طول زمان دگرگون می‌شود، یک ساختار سلسله‌مراتبی چهارگانه دارد. فارغ از اینکه پویایی در حوزه علوم اجتماعی باشد یا مهندسی. می‌توان با این الگو علل پویایی سیستم را

^۱. Jay Wright Forrester

تبيين نمود. اين ساختار سلسله مراتبی به اين قرار است: تعيين مرزهای سیستم، شناسایی حلقه‌های بازخوردی، شناسایی متغیرهای حالت، شناسایی متغیرهای نرخ (فقيه، ۱۳۸۳: ۱۳).

سیستم مجموعه‌ای از اجزای دارای ارتباطات متقابل با یکدیگر است که باهم یک واحد را می‌سازند، دارای یک مرز مشخص است که عناصر داخلی و خارجی سیستم بدان طریق مشخص می‌شوند. مرز سیستم با توجه به اهداف و ابعاد مسأله مورد بررسی تعیین می‌گردد و گرنه می‌توان هر عاملی را در جهان به عامل دیگری مرتبط دانست. از این رو مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر موضوعی که به‌طور سیستمی تحت بررسی است، شناسایی می‌شود، و آنگاه مرز سیستم تعیین می‌گردد، شاید از همین جهت باشد که مطالعات سیستمی را «مسأله‌گرا» می‌نامند (عرب‌مازار و همکاران، ۱۳۹۳).

فارستر با استفاده از مدل‌سازی سیستم دینامیکی نشان داد که چگونه راه‌حل‌های ساده اغلب دارای اثرات برنامه‌ریزی نشده و ناخواسته می‌باشند. سیستم پویا با رفتار وابسته به زمان سیستم‌های مدیریت‌شده سروکار دارد و هدف آن توضیح سیستم و درک آن از طریق مدل‌های کمی و کیفی، چگونگی بازخورد اطلاعات ناشی از رفتار آنها، طراحی قوی ساختار بازخورد اطلاعات و کنترل سیاست‌ها از طریق شبیه‌سازی و بهینه‌سازی می‌باشد (کوئل^۱، ۱۹۹۶).

تفکر سیستمی به افراد اجازه می‌دهد تا نسبت به سیستم‌های اجتماعی شناخت واضحی پیدا کنند. تفاوت اساسی که تفکر سیستمی با روش‌های آنالیز سنتی دارد این است که روش‌های آنالیز سنتی بیشتر بر روی شناخت اجزای سیستم به صورت جدا جدا تمرکز دارند. اما تفکر سیستمی بر شناخت روابط و عکس‌العمل‌های بین اجزای تشکیل‌دهنده سیستم تمرکز دارد.

خصوصیات تفکر سیستمی را به صورت زیر می‌توان خلاصه نمود:

۱. جوهر اصلی تفکر سیستمی تغییر در نگرش است. نوعی آرایش مجدد از تصویری که از پدیده‌ها

داریم یا تغییر از نگرش خطی (آبشاری) به نگرش تکرارپذیر و حلقوی.

¹. Coyle

۲. تغییر در نگرستن به صورت ایزوله و آغاز نگرستن به عنوان سیستمی متعامل با سایر سیستم‌ها.

۳. نگاهی خلاقانه و غلبه بر محدودیت‌های خودساخته.

۴. این خصوصیت تفکر سیستمی است که آدمی را قادر به مشاهده ساختارهای اصلی مسائل می‌نماید.

۵. به معنای عدم توجه به پیچیدگی‌ها نیست، بلکه به معنای گم نشدن در پیچیدگی‌هاست.

۶. با تجمع دیدگاه‌ها از رشته‌های مختلف سبب هم‌نیروایی بین آنها می‌شود.

۷. درک ارتباطات میان اشیاء و پدیده‌های جهان (قبادی، ۱۳۸۵).

۳-۵- رویکرد سیستمی در مدل‌سازی

یک مدل وقتی اثربخش و قابل اعتماد است که نمای دقیقی را از واقعیت بیان کند. اما طراحی و ایجاد مدلی که به صورت کامل و دقیق واقعیت یک سیستم را نمایش دهد با توجه به ویژگی‌های سیستم تقریباً غیرممکن است، اما هر اندازه خطاهای موجود در مدل‌سازی را حذف کنیم به واقعیت نزدیک‌تر خواهیم شد. برای مدل‌سازی سیستمی معمولاً سه گام زیر برداشته می‌شود:

۱. تعریف مسأله: چه موضوعی را می‌خواهیم بررسی کنیم، متغیرهای کلیدی چه چیزهایی هستند

بررسی ساختار مدل، رفتار آن در گذشته و...

۲. شبیه‌سازی مدل: در این مرحله به فرموله کردن روابط بین متغیرها و تخمین پارامترهای

مجهول و ... پرداخته می‌شود.

۳. بررسی سیاست‌ها و تصمیم‌گیری: تعریف سیاست‌های گوناگونی که ممکن است در آینده رخ

دهد، تحلیل حساسیت این تغییرات، تصمیم‌گیری و انتخاب سیاست نزدیک به هدف بر مبنای تفکر

سیستمی. ویژگی‌های مهم یک سیستم از تعامل بین اجزای آن به وجود می‌آید، نه از فعالیت‌های

جدای آنها. بنابراین وقتی سیستم را تجزیه می‌کنیم، ویژگی‌های مهم خود را از دست می‌دهد چرا که سیستم کلی است که با تجزیه قابل درک نیست (فورستر^۱، ۱۹۹۴).

به طور کلی دو رویکرد جهت بررسی سیستم‌ها وجود دارد:

الف - رویکرد سیستمی سخت: کوشش‌ها برای خلق رویکرد سیستمی سخت به عنوان ابزاری برای مقابله با مسائل دنیای واقعی در حدود جنگ جهانی دوم آغاز شد. در آن زمان و پس از آن روش-شناسی‌های تحقیق در عملیات (OR)، تحلیل سیستم (SA)، و مهندسی سیستم (SE)، به عنوان ابزارهایی برای مدلسازی سیستم‌های مهندسی خلق شدند، در این روش‌شناسی‌ها، به‌طور کلی ابزاری برای بهینه کردن عملکرد یک سیستم در مهندسی خلق شدند و ابزاری برای بهینه کردن عملکرد یک سیستم در پیگیری اهدافی که از قبل و به روشنی تفکیک شده‌اند، ارائه می‌گردد. هرچند این روش‌ها امروزه به سمت حل مسائلی که انسان‌ها و مسائل سیاسی در آنها نقش محوری بازی می‌کنند، در حال توسعه می‌باشند، ولی انتقادهایی در ناتوانی این روش‌ها در حل سیستم‌های پیچیده را در به‌کارگیری یک رویکرد جامع‌تر در حل مسائل اقتصادی و اجتماعی ترغیب کرده است (جکسون^۲، ۲۰۰۰: ۱۲۷).

ب - رویکرد سیستمی نرم: رویکرد سیستمی نرم به دلیل کمبودهایی که در رویکرد سیستمی سخت دیده شد، توسط چکلند^۳ (۱۹۸۱) توسعه یافت، روش‌شناسی سیستمی نرم برای بیان نقطه نظرات مختلف و تصریح مضامین گوناگون ساخته می‌شوند تا بتوان به طور سیستماتیکی در دیدگاه‌های مختلف کند و کاو کرد. در این روش هدف، تولید فرآیند یادگیری سیستماتیکی است که طی آن، شرکت‌کنندگان در وضعیت مسأله، درک عمیق‌تری از جهان‌بینی‌های آلترناتیو و فرصت‌هایی که برای تغییر ارائه می‌دهند، بدست آورند و در نتیجه، توافقی هرچند موقتی، بین کسانی که از روش‌ها و عقاید ناهمگونی دارند، امکان‌پذیر گردد. رویکردهای سیستم نرم به دنبال بهبود عملکرد سازمانی از طریق کاوش در اهداف و حصول اطمینان از این مطلب هستند که توافق کافی میان ذی‌نفعان سازمان

1. Forrester

2. Jackson

3. Checkland

درباره اهداف حاصل شده باشد. در واقع تأکید رویکرد نرم بر یادگیری سازمان و فردی است. در این رویکرد بر خلاف رویکرد سخت هیچ تأکیدی بر دستیابی به مجموعه‌ای از راه‌حل‌ها و پیشنهادهای خاص وجود ندارد، بلکه با تأکید بر یافتن روش‌هایی در بهبود عملکرد در شرایط مختلف می‌باشد. البته این به معنی نرسیدن به راه‌حل نیست، بلکه به معنی پیدایش نتایج در اثر یادگیری است که به عنوان یک نمونه می‌توان از برنامه‌ریزی تعاملی نام برد (جکسون^۱، ۲۰۰۰: ۲۵۱).

۳-۶- ساختارهای بازخوردی^۲

مدل پویایی‌های سیستم بر مبنای ساختار بازخوردی سیستم است. این ساختار توسط ابزارهای نموداری مختلف بازنمایی و در قالب معادلات شبیه‌سازی به صورت ریاضی نمادسازی می‌شود. در هر سیستمی دو نوع ساختار بازخوردی بنیادی وجود دارد: ۱. ساختار بازخوردی مثبت. ۲. ساختار بازخوردی منفی.

الف- ساختار مثبت بازخوردی^۳: در ساختار بازخوردی مثبت، بازخورد تغییر در سیستم را تقویت می‌کند و بنابراین متغیر، رشد یا زوال خودش را تقویت می‌کند. بازخورد مثبت را می‌توان در برخی از شرایط روزمره نیز مشاهده کرد، برای مثال: رشد پول در بانک بر مبنای بهره مرکب، مارپیچ دستمزد- قیمت که به افزایش دستمزدها و قیمت‌ها می‌انجامد، تکثیر جنگ افزارها. مشخصه رفتاری این حلقه بازخوردی، رفتار نمایی است. رشد نمایی زمانی رخ می‌دهد که نرخ رشد با گذشت زمان، به صورت تند شونده، افزایش یابد و زوال نمایی زمانی اتفاق می‌افتد که کاهش به صورت تند شونده کاهش یابد.

ب- ساختار بازخوردی منفی^۴: در ساختار بازخوردی منفی، بازخورد با تغییر در سیستم مقابله می‌کند و بنابراین، مشخصه آن رفتار هدف‌جو یا هدایت‌شده توسط هدف است. حلقه بازخوردی منفی همواره با یک هدف در ارتباط است و به عنوان حلقه کنترل در سیستم عمل می‌کند. وجود ساختارهای بازخوردی منفی را می‌توان در انواع سیستم‌های کنترل شده زیستی، مهندسی، اجتماعی-

^۱. Jackson

^۲. Feedback Structures

^۳. Positive Feedback Structures

^۴. Negative Feedback Structures

فنی، مدیریتی یا اجتماعی مشاهده کرد. در صورتی که در نمودار حلقه علی تعداد پیوندهای منفی در حلقه بازخوردی، فرد باشد، حلقه بازخوردی، منفی نامیده می‌شود. اگر این حلقه به طور فیزیکی با افزایش یک متغیر مشخص دنبال شود، بازخورد منفی، کاهش در همان متغیر را نشان می‌دهد (سوشیل، ۱۳۸۷).

۳-۷- مهمترین مراحل روش سیستم‌های پویا

به مطالعه ارتباط بین عناصر مختلف و همچنین رفتار کلی تمرکز دارند. ساختار بازخورد و پاسخ‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت سیستم، چگونگی طراحی سیاست‌های تغییر و جهت آنها را برای برآوردن اهداف در نظر گرفته شده تعیین می‌کنند (پید، ۱۹۹۸).

چهار گروه از روش‌شناسی سیستم دینامیکی عبارتند از: تکنولوژی‌های کامپیوتری، راه‌حل‌های کامپیوتری، تصمیم‌گیری عملکردی و تفکر بازخوردی. این موارد در واقع یک ترکیب تصادفی می‌باشد، به ویژه زمانی که یک فکر مهندسی با بازخورد یکپارچه‌ای که دارای پیچیدگی علیت دایره‌ای است و یک متفکر استراتژیست با آن روبرو می‌باشد، اتصال یابد (گروبلار^۲، ۲۰۰۶).

۳-۷-۱- نمودار علی و معلولی^۳

نمودار علی و معلولی جهت نشان دادن رفتار بین متغیرها و اثر آنها بر یکدیگر استفاده می‌شود. این نمودار ابزاری برای ترسیم ارتباطات علی بین مجموعه‌ای از متغیرهای داخل یک سیستم است. در حالت کلی دو نوع ارتباط بین دو متغیر قابل تشخیص است: الف- دو متغیر در یک جهت حرکت می‌کنند. ب- دو متغیر در جهت‌های متضاد حرکت می‌کنند. این نمودار در نشان دادن روابط بین متغیرها دارای نارسایی‌هایی است از جمله اینکه این نمودارها نمی‌توانند جزئیات کافی از ارتباط بین

1. Pidd(1998)

2. Grobbelaar

3. Causal Diagram

متغیرها بیان کنند. همچنین در این نمودار متغیر جریان و متغیر انباشت از هم تفکیک نشده‌اند و این نمودار قابلیت شبیه‌سازی ندارد.

وقتی مجموعه‌ای از متغیرها در یک مسیر متصل بسته به یکدیگر وصل می‌شوند، یک حلقه علی را تشکیل می‌دهند. به این ترتیب در یک حلقه علی وقتی از یک متغیر شروع می‌کنیم باید مجدداً به آن متغیر باز گردیم. به لحاظ نظری همه متغیرهای داخل یک حلقه بسته می‌توانند متغیر شروع حلقه باشند ولی ما بر اساس شرایط مسئله و اقداماتی که علاقمند هستیم متغیر شروع را می‌توانیم انتخاب نماییم. این حلقه بسته عنصر مهمی را در ساختار سیستم به وجود می‌آورد که به آن بازخورد^۱ می‌گوییم. بازخورد این مفهوم را در بر دارد که تغییرات یک متغیر سرانجام بر مقدار آتی آن نیز اثر خواهد داشت (استرمن، ۲۰۰۰: ۲۲۰-۲۱۵).

۳-۷-۲- نمودار جریان و انباشت^۲

جهت شبیه‌سازی مدل ایجاد شده پس از رسم نمودار علی و معلولی نمودار جریان انباشت رسم می‌شود. برخلاف نمودار علی و معلولی، در نمودار جریان و انباشت متغیرهای جریان و انباشت از یکدیگر تفکیک شده‌اند. از دیگر ویژگی نمودار جریان و انباشت، توانایی تعریف کردن روابط ریاضی بین متغیرها می‌باشد. در این نمودار پس از تعریف روابط بین متغیرها شبیه‌سازی صورت می‌گیرد. در صورتی که مدل ایجاد شده به خوبی نمایانگر سیستم باشد، نتایج آن با نتایج سیستم همخوانی دارد. در نمودار جریان انباشت سه نوع متغیر وجود دارد. توضیح این متغیرها به صورت زیر می‌باشد.

متغیر حالت^۳: این متغیرها مربوط به عناصری در سیستم هستند که مقدار آنها در جریان یک دوره زمانی شکل می‌گیرد. متغیرهای حالت بیانگر وضعیتی است که اگر هیچ تغییری در سیستم ایجاد نشود، آن وضعیت حفظ می‌شود. یک روش ساده برای شناسایی این نوع متغیرها این است که

^۱. Feedback

^۲. Stock Flow Diagram

^۳. Level or Stock Variables

مقدار آنها را در هر لحظه از زمان می‌توان تعیین نمود. در نمودار گرافیکی این متغیرها توسط یک مستطیل نشان داده می‌شود.

متغیرهای نرخ^۱: متغیر حالت توسط مجموعه‌ای از متغیر نرخ تغییر می‌کند. متغیر نرخ نشانگر میزان تغییر یک متغیر در واحد زمان است.

متغیرهای کمکی^۲: به منظور توصیف ریاضی یک سیستم تنها به متغیرهای حالت و نرخ‌های تغییر آنها نیاز است. با وجود این، برای راحتی در برقراری ارتباط و وضوح بیشتر، تعریف متغیرهای واسطه یا کمکی غالباً می‌تواند مفید باشد. متغیرهای کمکی توابعی از متغیرهای حالت (و مقادیر ثابت یا برون‌زا) هستند. معمولاً متغیرهای برون‌زا در سیستم توسط این نوع متغیرها نشان داده می‌شود (استرمن، ۲۰۰۰: ۳۱۱).

در ادامه به ارائه مدل سیستمی جهت بررسی فرضیات پژوهش پرداخته می‌شود. ابتدا به ارائه مدلی پرداخته می‌شود تا بتوان روابط علی و معلولی بین متغیرها را نشان داد، با شناسایی متغیرهای نرخ و انباشت در مدل علی و معلولی، نمودار جریان انباشت ترسیم شده و به شبیه‌سازی مدل پرداخته می‌شود. جهت اعتبارسنجی مدل با استفاده از آزمون رفتار حدی و بازسازی رفتار مرجع پرداخته شده و پس از تایید اعتبار مدل، از آن برای ارزیابی فرضیه‌های پژوهش استفاده خواهد شد (همان: ۱۴۵). در پایان نیز به اجرای یک سناریو در فضای اقتصاد اسلامی پرداخته می‌شود.

۳-۸- مدل دینامیکی پژوهش

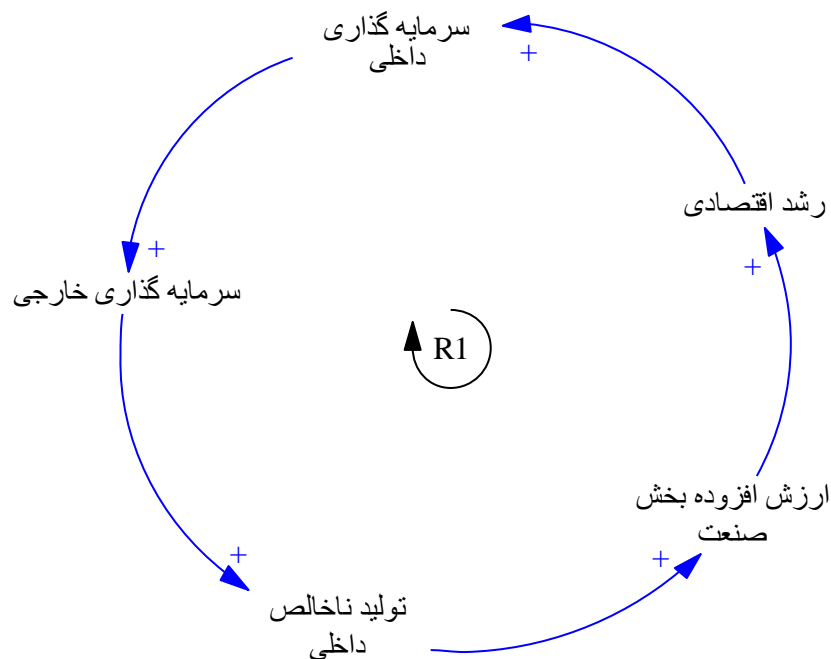
قبل از شبیه‌سازی، در یک مدل سیستم دینامیک نمودارهای علی‌معلولی رسم شده و روابط بین آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در ادامه مهم‌ترین حلقه‌های مدل که نمایان‌گر فرضیات دینامیکی در نظر گرفته شده در مسأله هستند، تشریح می‌گردد.

1. Rate Variables

2. Auxiliary Variables

۳-۸-۱- حلقه علی- معلولی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی

با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تبع، سرمایه‌گذاری داخلی نیز افزایش می‌یابد که به افزایش تولید ناخالص داخلی منجر شده که سبب افزایش ارزش افزوده می‌گردد که به نوعی افزایش در درآمد ملی و رشد اقتصادی را در پی دارد.

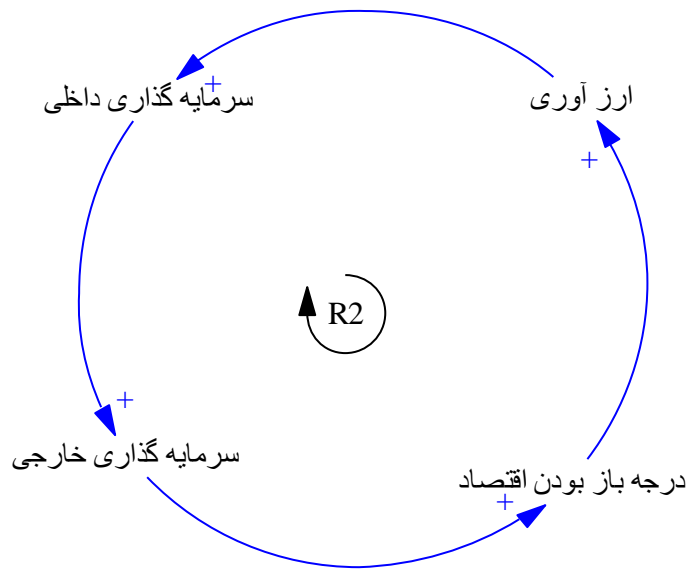

شکل (۱-۳) حلقه تعادلی ارتباطی بین ارزش سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی

۳-۸-۲- حلقه علی- معلولی درجه باز بودن اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم

خارجی

افزایش درجه باز بودن اقتصادی باعث افزایش ارزآوری شده که افزایش سرمایه‌گذاری داخلی را به همراه دارد که تأثیر مثبت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد.

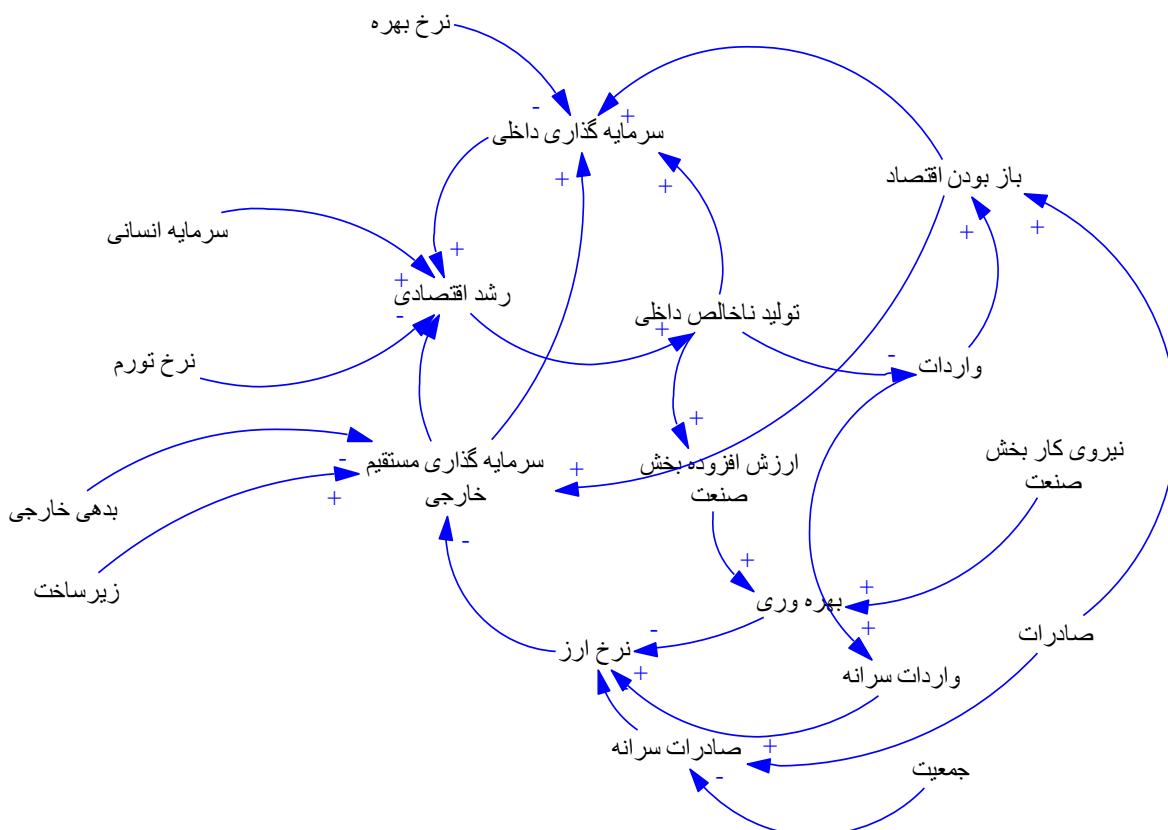

شکل (۲-۳) حلقه اثرگذاری درجه باز بودن اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

۳-۸-۳- حلقه علی معلولی کلی

حلقه علی معلولی کلی به صورت شکل زیر نشان داده می‌شود. همان‌طور که مشاهده می‌گردد در ابتدای امر عوامل موثر بر رشد اقتصادی با توجه به مبانی نظری موجود و با تأکید بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طراحی شده‌اند. با توجه به مدل شبیه‌سازی در زیر سیستم متعلق به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بدهی خارجی، درجه‌ی باز بودن اقتصاد، زیرساخت‌های اقتصادی و نرخ ارز از جمله عوامل موثر می‌باشند. از جمله متغیرهای اثرگذار بر روی سرمایه‌گذاری داخلی، تولید ناخالص داخلی، نرخ بهره، درجه باز بودن اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. همان‌طور که مشاهده می‌شود سه متغیر تولید ناخالص داخلی، درجه‌ی باز بودن اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارای اثری مثبت بر میزان سرمایه‌گذاری داخلی بوده و بیانگر این امر می‌باشد که با افزایش این متغیرها شاخص مذکور نیز افزایش یافته و همچنین با کاهش این متغیرها نیز کاهش می‌یابد. اما متغیر نرخ بهره دارای اثری منفی بر میزان سرمایه‌گذاری داخلی می‌باشد که بیانگر این است با افزایش نرخ بهره

میزان سرمایه‌گذاری داخلی کاهش می‌یابد، این متغیر و متغیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌انسانی و نرخ تورم از جمله عوامل موثر بر رشد اقتصادی می‌باشند. همانطور که مشاهده می‌گردد زیر سیستم متعلق به نرخ ارز در بردارنده‌ی متغیرهای بهره‌وری، صادرات سرانه و واردات سرانه می‌باشد. از سوی دیگر با میزان صادرات و واردات از طریق تولید ناخالص داخلی، میزان درجه باز بودن اقتصادی تعیین می‌شود (مجموع واردات و صادرات نسبت به تولید ناخالص داخلی).

شکل (۳-۳) نمودار علی معلولی کلی سیستم

۳-۹- نمودار جریان انباشت

مدل علی معلولی نمایی کلی از روابط بین متغیرها است. جهت تحلیل کمی نمودار علی معلولی به نمودار جریان انباشت پرداخته می‌شود که روابط ریاضی بین متغیرها حاکم بوده و دارای کمیت است. عدم توانایی در تشخیص متغیرهای حالت و جریان غالباً به برآورد پایین از تأخیرهای زمانی، توجه کوتاه‌مدت به مسائل و مقاومت در برابر سیاست‌ها منجر می‌گردد (استرمن، ۲۰۰۰: ۲۹۲)

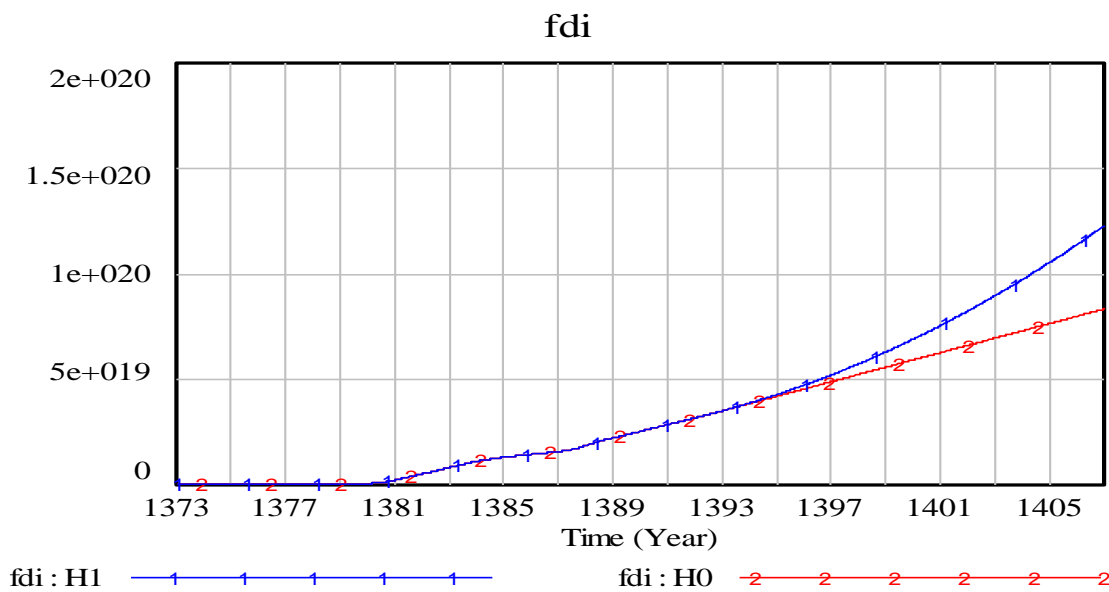
جمعیت، value add: ارزش افزوده، productivity: بهره‌وری، value add: ارزش افزوده، gdp: تولید ناخالص داخلی، exchange: نرخ ارز، openness: درجه باز بودن اقتصاد، sanction: تحریم، labor: نیروی کار، import: واردات، gomrok tarrif: تعرفه گمرکی و investment: سرمایه‌گذاری داخلی.

۱۰-۳- بررسی فرضیات پژوهش

۱۰-۳-۱- با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طول زمان، رشد اقتصادی به

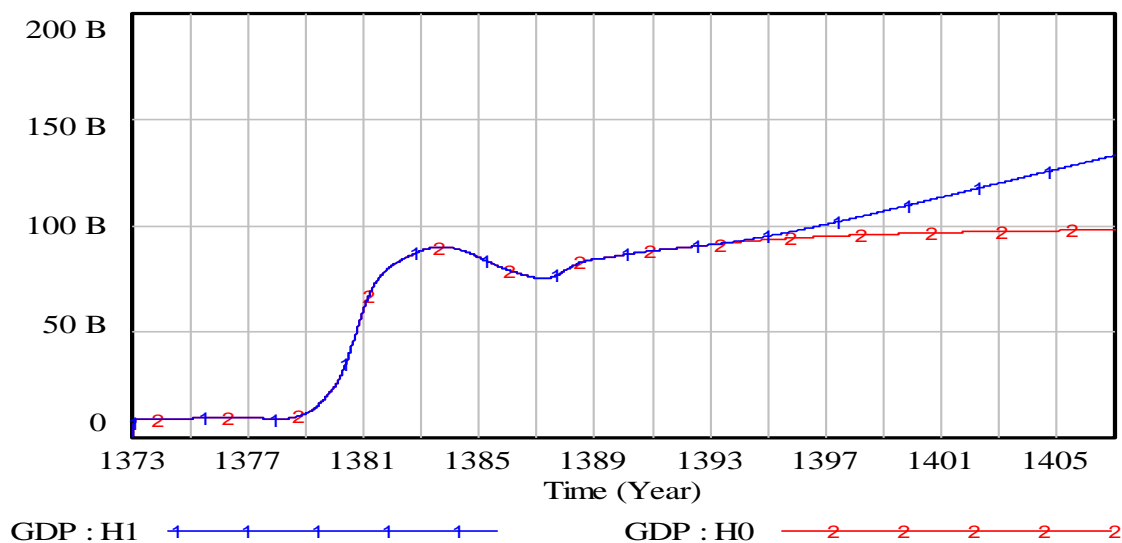
صورت نمایی افزایش می‌یابد

یکی از فرضیه‌های این تحقیق بررسی ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی است. جهت آزمون، مقدار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای سال ۱۴۰۷ به $1,22555e+20$ افزایش یافت و مشاهده شد که رشد اقتصادی نیز به تبع افزایش می‌یابد و به $1,33051e+11$ می‌رسد فرضیه اول تحقیق به طور کلی مورد تأیید قرار می‌گیرد.

نمودار (۱-۳) افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

GDP

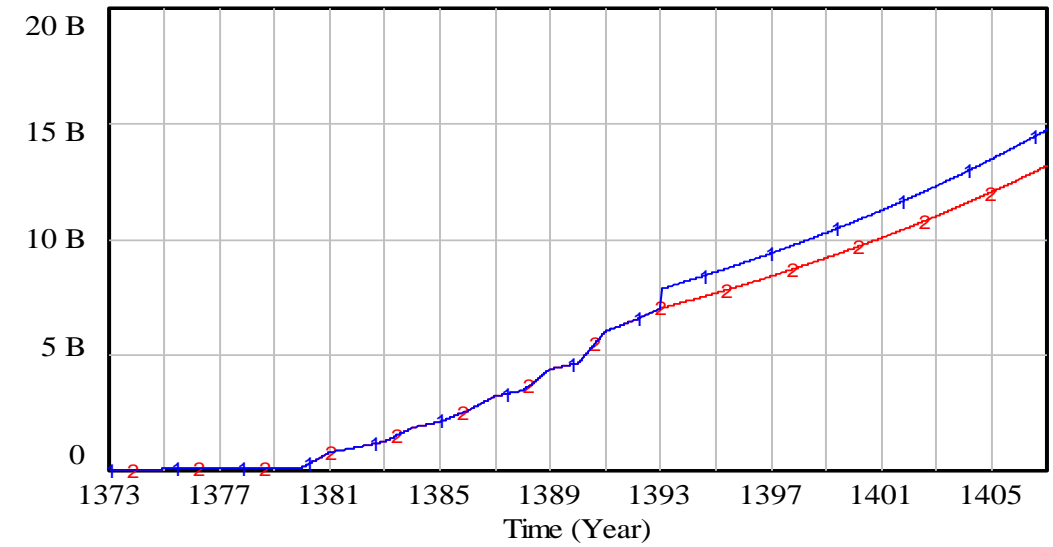
نمودار (۲-۳) افزایش رشد اقتصادی در نتیجه‌ی افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

۳-۱۰-۲- با افزایش درجه باز بودن اقتصادی در طی زمان، سرمایه‌گذاری مستقیم

خارجی به صورت نمایی افزایش می‌یابد

افزایش درجه باز بودن اقتصادی باعث افزایش مبادلات کشور با کشورهای خارجی شده و دسترسی سرمایه‌گذاران خارجی به بازارهای کشور آسان‌تر می‌شود، بنابراین با توجه به مبانی نظری با افزایش درجه باز بودن اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. جهت آزمون این فرضیه مدل تا سال ۱۴۰۷ گسترش داده شد و ملاحظه شد که با افزایش میزان درجه باز بودن اقتصادی از سال ۱۳۹۳، به $1,47436e+10$ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز افزایش یافته است، و به $3,23785e+28$ می‌رسد.

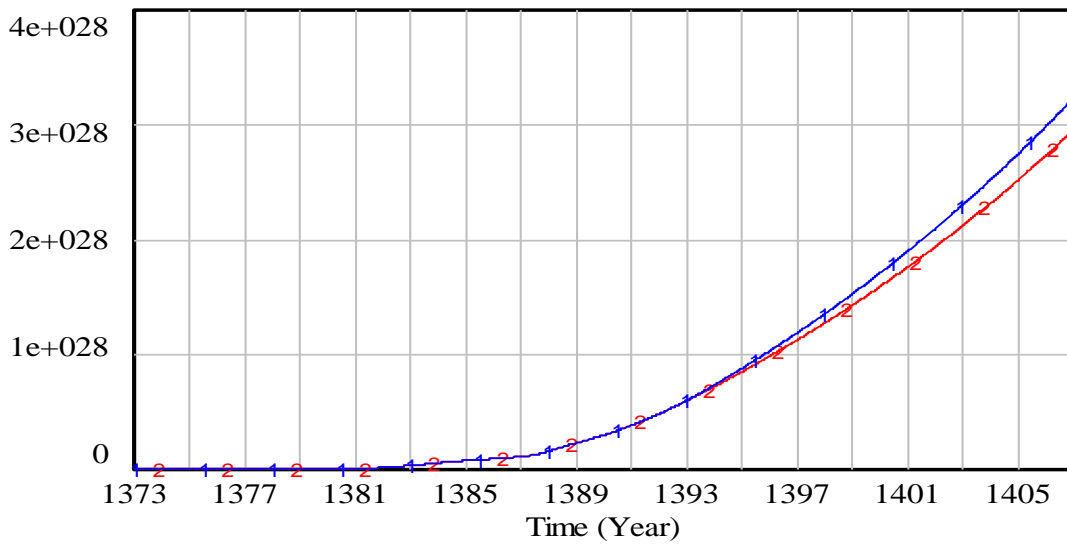
openess

openess : H1 — 1 — 1 — 1 — 1 — 1 openess : H0 — 2 — 2 — 2 — 2 — 2

نمودار (۳-۳) افزایش در درجه‌ی باز بودن اقتصادی

fdi

fdi : H1 — 1 — 1 — 1 — 1 — 1 fdi : H0 — 2 — 2 — 2 — 2 — 2

نمودار (۴-۳) افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در نتیجه افزایش در درجه‌ی باز بودن اقتصادی

۳-۱۱- اعتبارسنجی مدل

اعتبارسنجی مدل جریان انباشت، بخش مهمی از فرآیند تحقیق است که اعتبار مدل را از نظر تطابق با واقعیت (هم در مدل‌سازی و هم در تعیین روابط) تأیید می‌کند. در این تحقیق نیز مدل ایجاد شده به سه روش شبیه‌سازی رفتار مرجع، آزمون حدی و تحلیل حساسیت مورد آزمون قرار گرفته است.

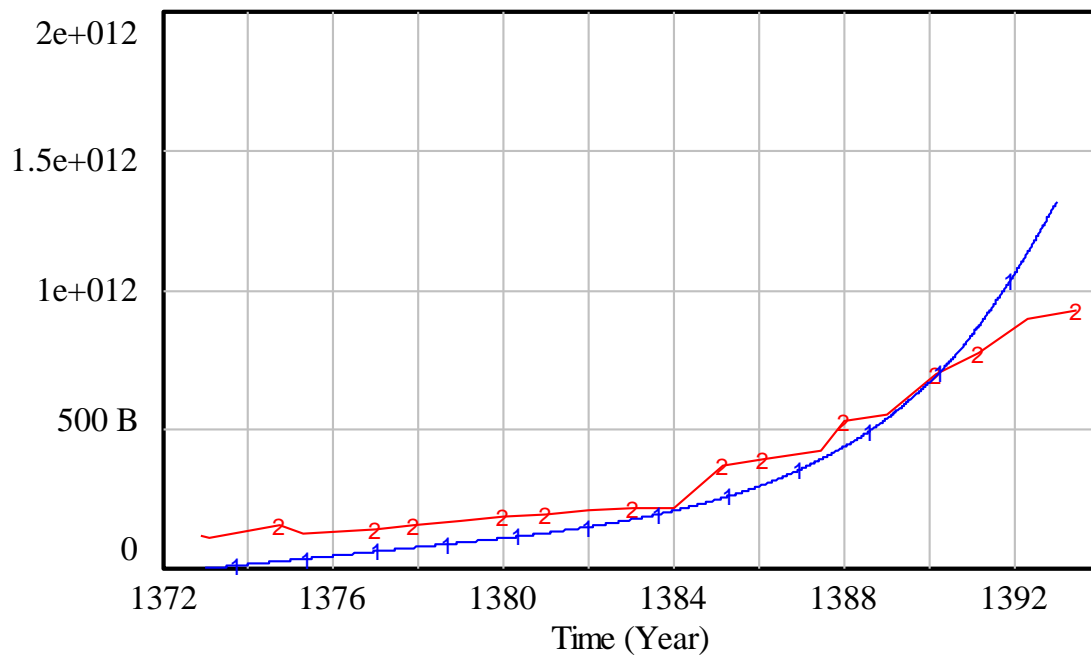
۳-۱۱-۱- بازسازی رفتار مرجع

هدف از این آزمون بررسی میزان تطابق بین شبیه‌سازی شده یک متغیر با داده‌های واقعی آن متغیر است. در اینجا به بررسی نمودارهای حاصل از شبیه‌سازی برخی از متغیرهای مدل با نمودار حاصل از مقدارهای واقعی آن متغیر پرداخته می‌شود.

الف- تقاضای نیروی کار

خط شماره دو نشان‌دهنده داده‌های واقعی و خط شماره یک نشان‌دهنده داده‌های شبیه‌سازی شده است. همان‌طور که از نمودار مشخص است مقدار شبیه‌سازی شده و مقدار واقعی دارای روند مشابهی هستند که به معنی این است که مقدار شبیه‌سازی شده توانست مدل واقعی را تولید کند.

fdi

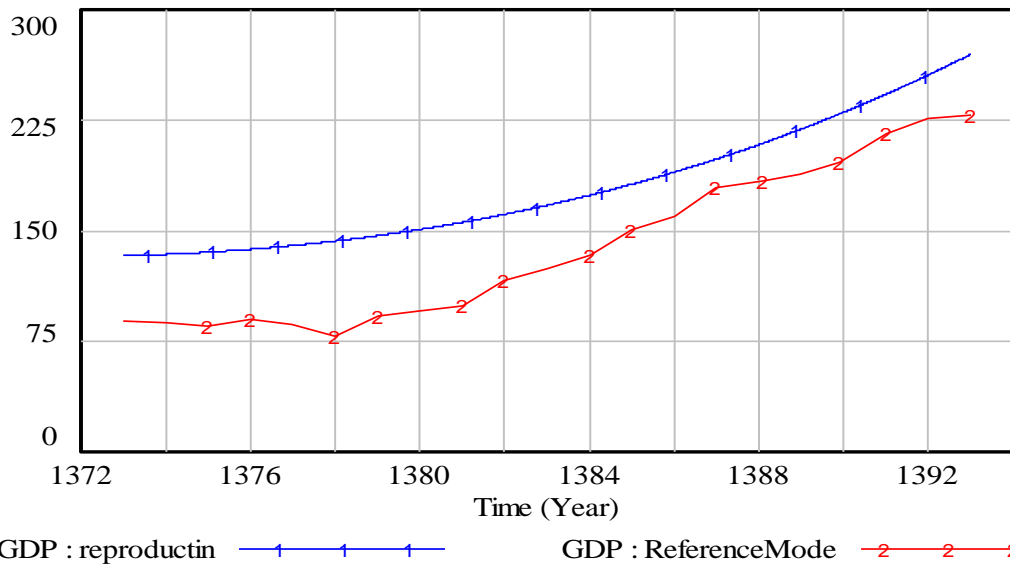
fdi : reproductin ← — 1 — 1 — 1 — 1 — fdi : ReferenceMode — 2 — 2 — 2 —

نمودار (۶-۳) مقادیر واقعی و شبیه‌سازی شده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

پ- تولید ناخالص داخلی

در نهایت مقادیر شبیه‌سازی شده و مقادیر واقعی متغیر تولید ناخالص داخلی با هم مقایسه شده است که نتایج حاکی از شباهت بالای روند متغیر در دو حالت مورد بررسی است و در این حالت نیز مدل مورد تأیید قرار گرفته است.

GDP

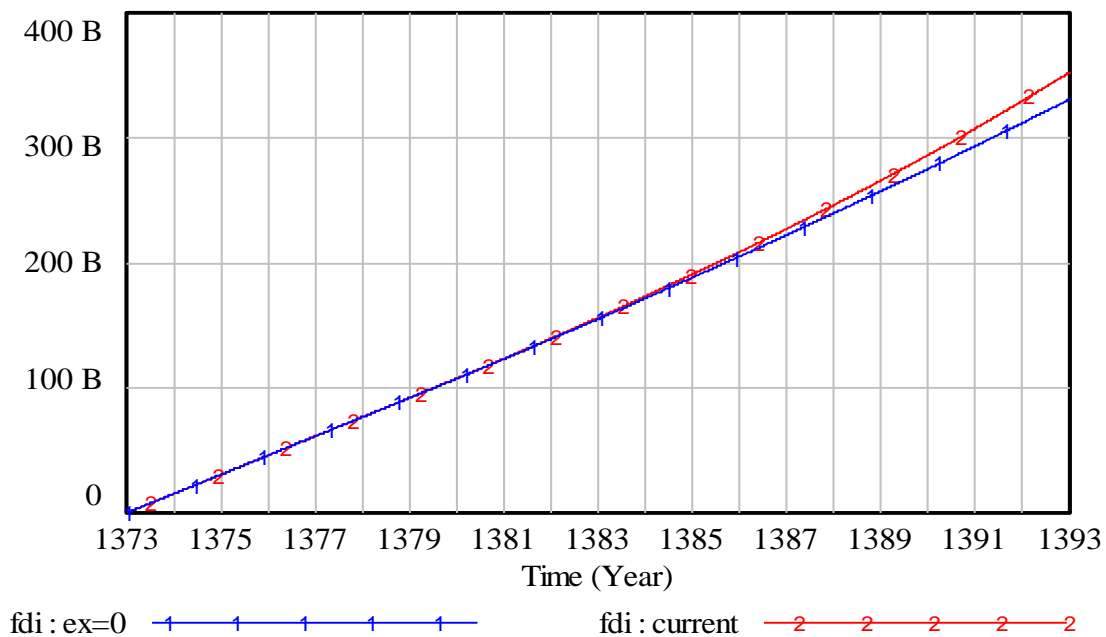
نمودار (۳-۷) مقادیر واقعی و شبیه‌سازی شده تولید ناخالص داخلی

۳-۱۱-۲- آزمون شرایط حدی برای نرخ صادرات و نرخ سرمایه انسانی

آزمون شرایط حدی مربوط به زمانی است که پارامترهای ورودی مسئله به بیشترین یا کمترین مقدار خود برسند، تعادل مدل برجا باشد و متغیرهای مدل رفتارهای نادرست از خود بروز ندهند. شرایط حدی شرایطی است که ممکن است هرگز در جهان واقعی مشاهده نشود. در این آزمون مدل در معرض شوک‌های بزرگ و شرایط حدی قرار گرفته و رفتار مدل مورد بررسی قرار گرفته است. برای انجام این آزمون متغیرهای نرخ صادرات و نرخ نیروی انسانی از مقدار اولیه خود به صفر کاهش یافته و مدل مجدداً شبیه‌سازی شده و با مدل قبلی مقایسه شده است. نتایج حاصل از این آزمون در ادامه آمده است.

در این آزمون نرخ صادرات به صفر کاهش یافته تا چگونگی تغییر مدل آزمون شود. همان‌طور که از نتیجه حاصل از این تغییر در شکل زیر پیداست، با کاهش نرخ صادرات به صفر مقدار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روندی کاهشی داشته اما روند کلی مدل حفظ شده است و مدل دارای پایداری خوبی است.

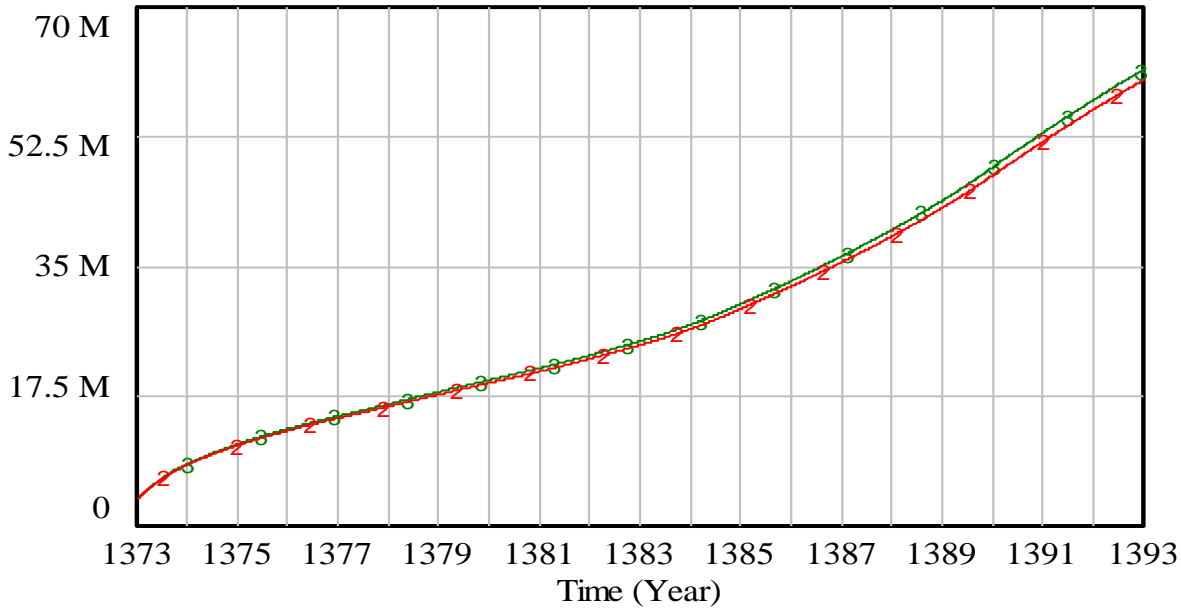
fdi

نمودار (۳-۸) نتایج آزمون شرایط حدی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وقتی که نرخ صادرات برابر صفر می‌باشد.

آزمون فوق برای نرخ سرمایه انسانی برابر با صفر انجام شده است که برای این متغیر نیز پایداری مدل حفظ شده است.

fdi

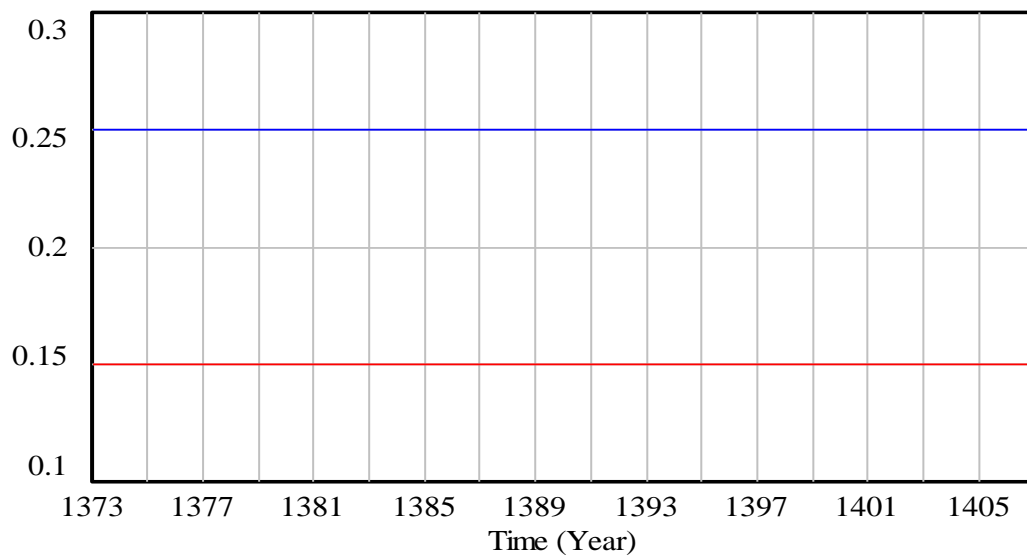
fdi : hum=0 2 2 2 2 2 fdi : current 3 3 3 3

نمودار (۳-۹) نتایج آزمون شرایط حدی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وقتی که نرخ سرمایه‌ی انسانی برابر صفر می‌باشد.

۳-۱۱-۳- آزمون تحلیل حساسیت

آزمون تحلیل حساسیت یکی دیگر از آزمون‌هایی است که صحت مدل حالت-جریان ایجاد شده را اثبات می‌کند. بر اساس آزمون تحلیل حساسیت، تغییرات کوچک و قابل پیش‌بینی در پارامترهای مدل نباید تغییرات شدید و غیر قابل پیش‌بینی در رفتار مدل ایجاد کند. نتایج این آزمون نیز بر مدل جریان انباشت، صحت مدل را تأیید می‌کند. برای مثال با تغییر نرخ بهره از ۱۵ درصد به ۲۵ درصد سرمایه‌گذاری داخلی نیز اندکی کاهش می‌یابد که در شکل مشخص است. و با استفاده از این آزمون نیز مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد.

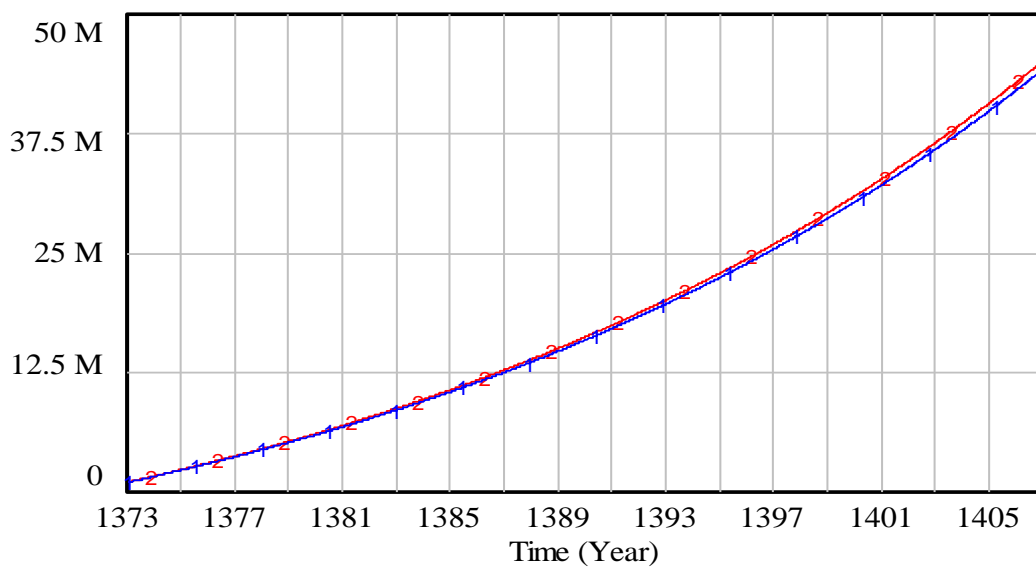
i

i : s2 i : base

نمودار (۱۰-۳) تغییر نرخ بهره از ۱۵ درصد به ۲۵ درصد

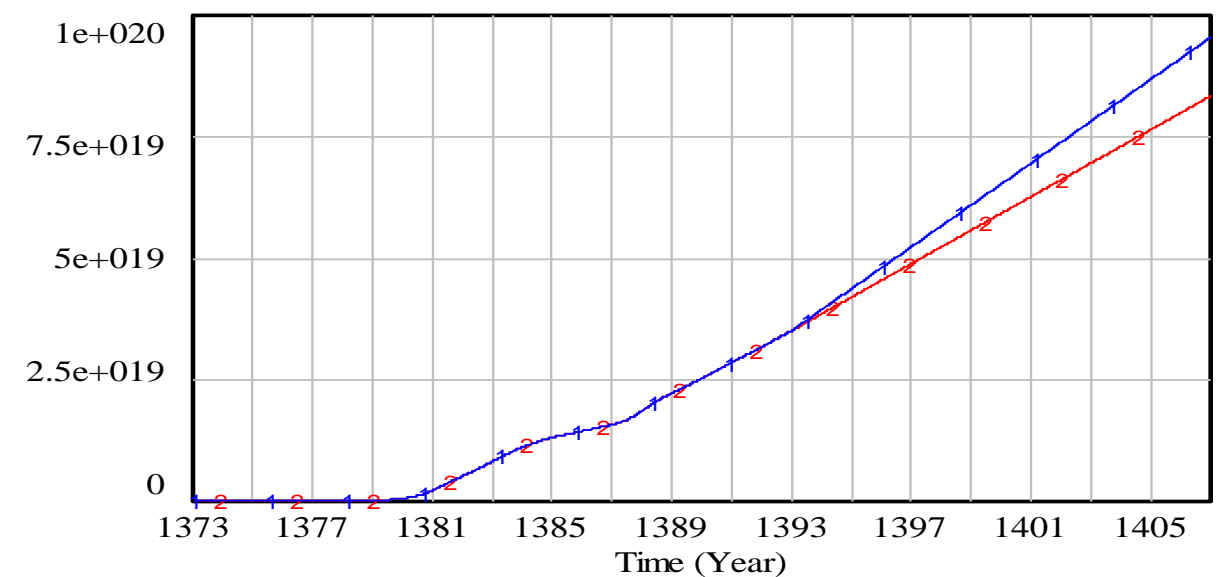
investment

investment : s2 investment : base

نمودار (۱۱-۳) نتایج آزمون تحلیل حساسیت برای سرمایه‌گذاری داخلی

fdi

fdi : scenario1 — 1 — 1 — 1 — 1 — 1 fdi : base — 2 — 2 — 2 — 2 — 2

نمودار (۳-۱۳) سناریوی افزایش درجه‌ی باز بودن اقتصادی و تاثیر آن بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

با افزایش درجه باز بودن اقتصادی از $7,02255e+9$ از سال ۱۳۹۳ به $3,29568e+10$ در سال

۱۴۰۷، سرمایه‌گذاری خارجی از $3,51131e+19$ در سال ۱۳۹۳ به $9,54208e+19$ در سال ۱۴۰۷

می‌رسد.

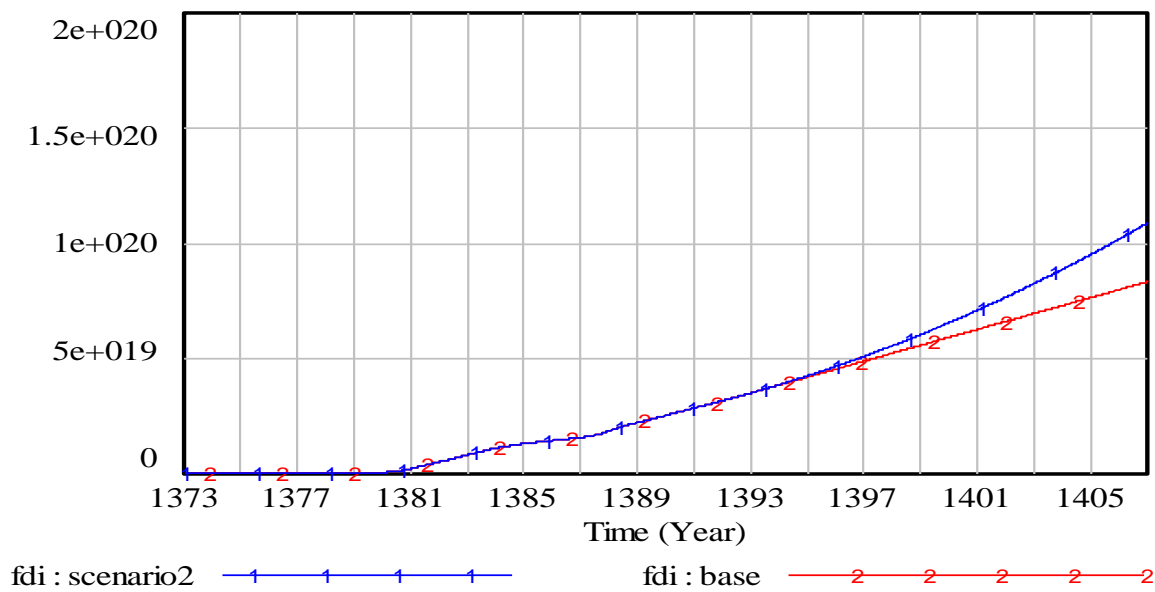
۳-۱۲-۲- سناریو دوم: افزایش ۵۰ درصدی در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در این سناریو میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از $3,51131e+19$ در سال ۱۳۹۳ به اندازه

۵۰ درصد افزایش داده‌شد. نتایج حاصل از این افزایش بر ارزش افزوده داخل کشور در شکل زیر نشان

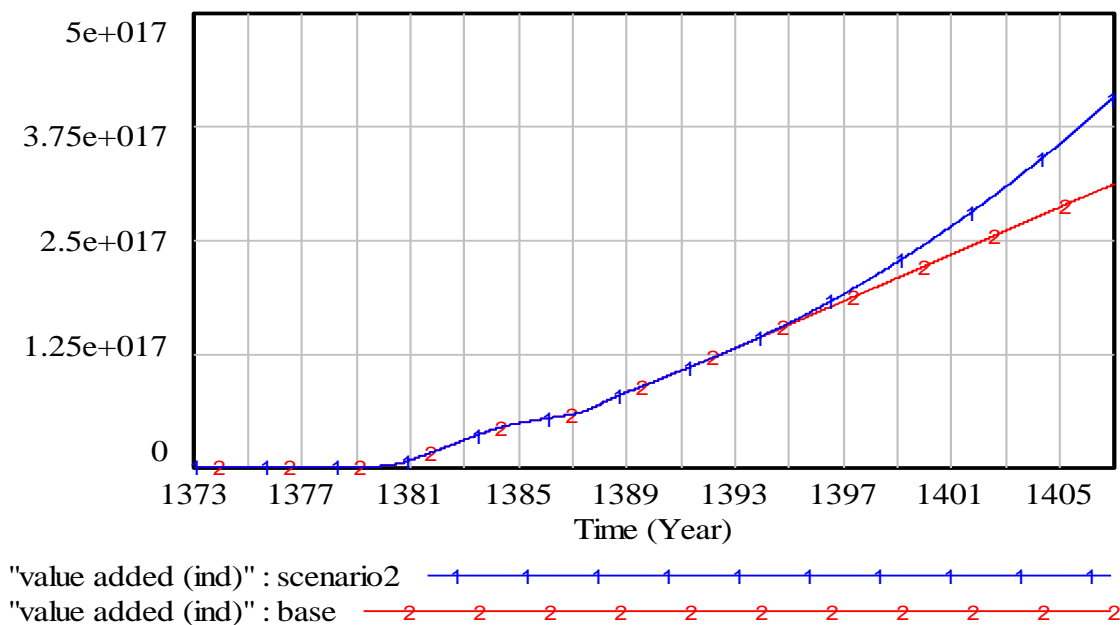
داده شده است.

fdi

نمودار (۱۴-۳) سناریوی افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

value added (ind)

نمودار (۱۵-۳) سناریوی افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تأثیر آن بر ارزش افزوده

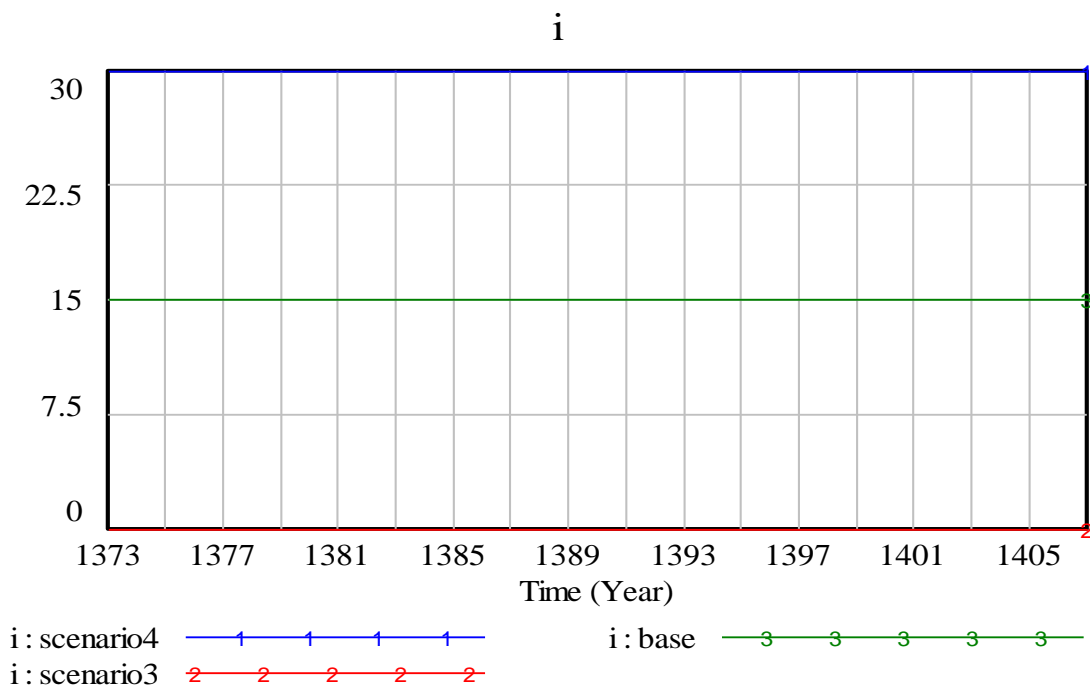
مشاهده می‌شود که با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی، کالاهای داخلی که عمدتاً به دلیل نبود

تکنولوژی به صورت خام به خارج فروخته می‌شدند و ارزش افزوده حاصل از این خام فروشی به

خارجی‌ها می‌رسید، با این روش و آوردن تکنولوژی و کارخانه‌های پیشرفته به داخل از طریق افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛ ارزش افزوده حاصل به صورت نمایی افزایش می‌یابد. با افزایش ۵۰ درصدی در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ارزش افزوده داخل کشور از $1.31674e+17$ در سال ۱۳۹۳ به $4.0792e+17$ در سال ۱۴۰۷ می‌رسد.

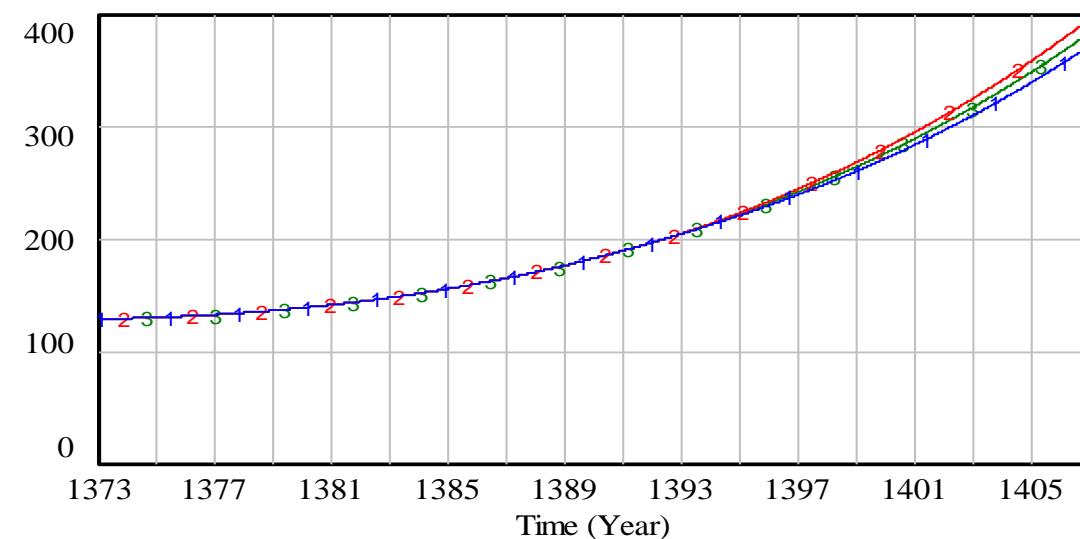
۳-۱۲-۳- طراحی یک سناریو در اقتصاد اسلامی: تغییر در نرخ بهره

در این سناریو سه حالت مختلف برای نرخ بهره مورد بررسی قرار گرفت. یک حالت برای حالت پایه است که نرخ بهره را ۱۵ درصد در نظر گرفته و مدل اصلی می‌باشد. در دو حالت دیگر نرخ بهره یک بار به صفر می‌رسد (اقتصاد اسلامی). و یک بار نیز به ۳۰ درصد افزایش یافته است. نتایج حاصل از این تغییرات روی رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی در شکل‌های زیر آورده شده است.

نمودار (۳-۱۶) سناریوی تغییرات نرخ بهره

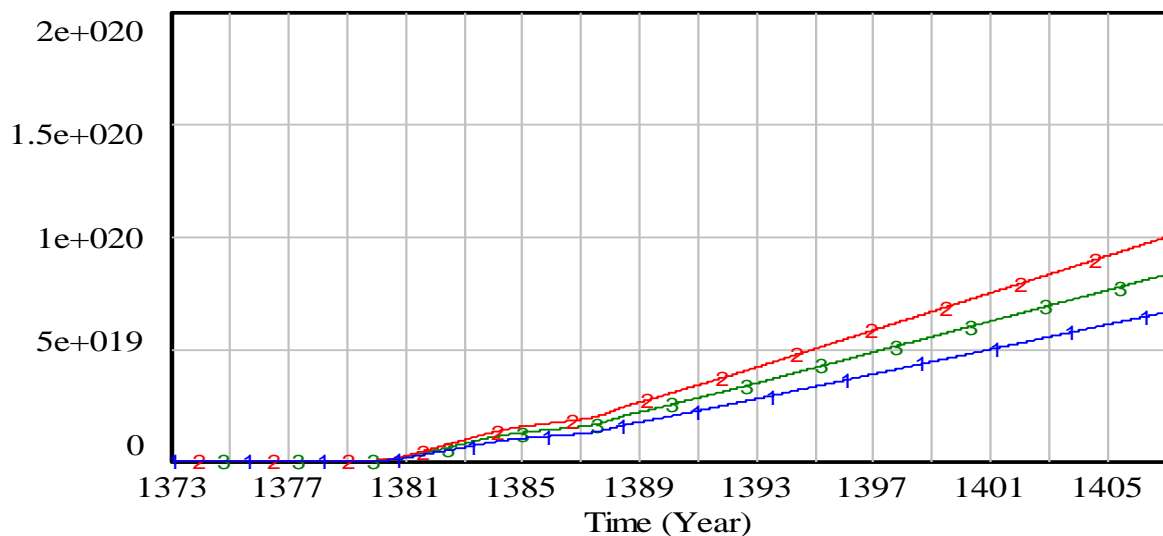
GDP

GDP : scenario4 — 1 — 1 — 1 — 1 GDP : base — 3 — 3 — 3 — 3
 GDP : scenario3 — 2 — 2 — 2 — 2

نمودار (۳-۱۷) سناریوی تغییرات نرخ بهره و اثر آن بر روی رشد اقتصادی

fdi

fdi : scenario4 — 1 — 1 — 1 — 1 fdi : base — 3 — 3 — 3 — 3
 fdi : scenario3 — 2 — 2 — 2 — 2

نمودار (۳-۱۸) سناریوی تغییرات نرخ بهره و اثر آن بر روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

همان‌طور که مشاهده می‌شود با تحقق یکی از شرایط اصلی اقتصاد اسلامی، که در بحث مبانی نظری فصل قبل مطرح شد، در نرخ بهره صفر، تولید ناخالص داخلی افزایش یافته و از ۲۰۵،۲۶۸ به ۳۹۵،۸۴۴ در سال ۱۴۰۷ رسیده و همچنین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز از $3/51131e+19$ به

۲۰+۱/۰۰۰۴۳e در سال ۱۴۰۷ می‌رسد(خط شماره ۲). در حالت افزایش نرخ بهره به ۳۰ درصد نیز تولید ناخالص داخلی به ۳۷۲,۰۳۴ و سرمایه‌گذاری خارجی به ۱۹+۶,۶۹۵۱e کاهش می‌یابد(خط شماره ۱) و اگر نرخ بهره همان ۱۵ درصد اولیه بود این متغیرها به ترتیب به ۳۸۳,۲۵۱ و ۱۹+۸,۳۳۱۴۹e بودند(خط شماره ۳).

تحلیل نتیجه مربوط به سناریوی اقتصاد اسلامی: در اقتصاد اسلامی واقعی با صفر شدن نرخ بهره، از یک طرف با کاهش هزینه‌ی سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری فیزیکی زیاد می‌شود که منجر به افزایش تولید ناخالص داخلی (GDP) و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) خواهد شد. از سوی دیگر، جریان سرمایه نقدی به داخل کشور کم می‌شود و FDI کاهش می‌یابد. اما برآیند دو اثر نشان می‌دهد که با صفر شدن نرخ بهره FDI افزایش می‌یابد.

اما در سیستم ربوی با وجود نرخ بهره، از یک طرف هزینه‌ی سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد که منجر به کاهش سرمایه‌گذاری فیزیکی می‌شود، به دنبال آن کاهش FDI و GDP را سبب می‌شود. اما از طرف دیگر با افزایش نرخ بهره، جریان سرمایه‌ی نقدی به داخل کشور افزایش پیدا می‌کند و FDI نیز زیاد می‌شود، اما در مجموع دو اثر سبب کاهش FDI می‌شود.

۳-۱۳- جمع‌بندی

این فصل به روش‌شناسی سیستم‌های دینامیک، مزیت‌ها و روش‌های کار آن پرداخته و در ادامه نیز مدل تحقیق به این روش تجزیه و تحلیل شد. در ابتدای فصل به تشریح روش سیستم دینامیک و توضیح روش کار و حلقه‌های مربوطه پرداخته شد. در ادامه با استفاده از پیشینه و مبانی نظری تحقیق حلقه‌های علی معلولی برای مدل تحقیق ساخته شد. در گام بعد با شناسایی متغیرهای نرخ و انباشت، مدل جریان انباشت توسعه داده و سپس شبیه‌سازی شده است. فروض تحقیق با استفاده از مدل شبیه‌سازی شده تأیید گردید. به این صورت که با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی، رشد اقتصادی افزایش می‌یابد. و افزایش درجه باز بودن اقتصادی باعث افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌-

شود. اعتبارسنجی مدل شبیه‌سازی شده با انجام سه آزمون بازسازی رفتار مرجع، آزمون رفتار حدی و آزمون تحلیل حساسیت انجام شد و هر سه آزمون اعتبار مدل را تأیید کردند. در مرحله پایانی به انجام سناریوهای مختلف پرداخته شد و نتایج این سناریوها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در سناریوی اول با افزایش ۵۰ درصدی در درجه باز بودن اقتصادی از سال ۱۳۹۳ تا سال ۱۴۰۷، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از $3,51131e+19$ در سال ۱۳۹۳ به $9,54208e+19$ افزایش یافت.

در سناریو دوم میزان سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۹۳ تا سال ۱۴۰۷ به اندازه ۵۰ درصد افزایش داده شد، در نتیجه ارزش افزوده حاصل به صورت نمایی افزایش یافت. یعنی از $1/31674e+17$ در سال ۱۳۹۳ به $4,0792e+17$ در سال ۱۴۰۷ می‌رسد.

در سناریوی سوم سه حالت مختلف برای نرخ بهره مورد بررسی قرار گرفت. یک حالت برای حالت پایه است که نرخ بهره را ۱۵ درصد در نظر گرفته و مدل اصلی می‌باشد. در دو حالت دیگر نرخ بهره یک بار به صفر کاهش یافت (اقتصاد اسلامی)، و یک بار نیز به ۳۰ درصد افزایش یافت. همان‌طور که مشاهده شد با تحقق یکی از شرایط اصلی اقتصاد اسلامی، در نرخ بهره صفر، تولید ناخالص داخلی و همچنین سرمایه‌گذاری خارجی افزایش می‌یابد. در حالت افزایش نرخ بهره به ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش می‌یابد.

فصل چهارم

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۴-۱- نتیجه‌گیری

در این مطالعه به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با یک رویکرد اسلامی و به روش سیستم دینامیک پرداخته شده است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند منبع مالی قابل اعتماد برای کشورهای در حال توسعه باشد. که مزیت مهم این سرمایه‌گذاری نسبت به سرمایه‌گذاری داخلی، تأثیرگذاری آن بر انتقال فناوری و دانش فنی پیشرفته بر کشور میزبان می‌باشد که این امر به تدریج به بالا بردن قابلیت‌های تکنولوژیکی در کشور میزبان کمک می‌نماید. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند موتور رشد اقتصادی کشور میزبان محسوب گردد، از این رو با توجه به منافع سرمایه‌گذاری خارجی، بررسی در خصوص آثار سرمایه‌گذاری ورودی بر رشد اقتصادی به ویژه با توجه به مسأله جهانی شدن از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد.

با توجه به مبانی نظری و پیشینه موضوع، ارتباط بین سرمایه‌گذاری خارجی و رشد اقتصادی با استفاده از مدل علی‌حلقوی مدل‌سازی شده و سپس با استفاده از روابط ریاضی و بسط مدل، مدل جریان‌انباشت ساخته و شبیه‌سازی گردید. درباره فرضیات اصلی پژوهش، نتایج حاصل از مدل شبیه‌سازی شده نشان داد که افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مستقیمی بر رشد اقتصادی دارد، و این فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. همچنین اثبات شد که با افزایش درجه باز بودن اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. در مرحله بعد، جهت بررسی میزان اعتبار مدل شبیه‌سازی شده به انجام آزمون‌هایی در این رابطه پرداخته شد که این آزمون‌های انجام شده عبارتند از آزمون شبیه‌سازی رفتار مرجع، با استفاده از این آزمون مشخص شد مدل شبیه‌سازی شده توانسته است روند مدل واقعی را پوشش دهد. آزمون بعدی آزمون شبیه‌سازی رفتار حدی بود که مدل مطالعه از نظر این آزمون نیز پایدار بود. آزمون سوم تحلیل حساسیت بود، مدل شبیه‌سازی شده با استفاده از این آزمون نیز تأیید شد و مدل دارای حساسیت کافی می‌باشد. ضمن این که رفتار کلی مدل را تغییر نمی‌دهد. بعد از ارزیابی اعتبار مدل، سناریوسازی‌هایی انجام گرفت و نشان داد با تغییر در برخی متغیرها، بقیه متغیرها چه اندازه و در چه جهتی تغییر می‌کنند.

طبق مباحثی که درباره سرمایه‌گذرای مستقیم خارجی از نظر اسلام مطرح شد، اگر این سرمایه-گذاری موجب انتقال دانش و فناوری، ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری و همچنین کاهش فقر شود، با نظرات اسلام در این باره هماهنگ است، و با تأکید اسلام بر کار بیشتر و دوری از بیکاری سازگار می-باشد. یکی از بارزترین ویژگی‌های اقتصاد اسلامی عدم وجود ربا در آن است، از نظر اسلام نیز بسیار به‌جا است که همه مسوولان اقتصادی کشور تمام تلاش خود را مصروف مبارزه با افزایش نرخ بهره کنند. چنین تلاشی بدون تردید چهره واقعی اقتصاد اسلامی را بهتر نمایان خواهد کرد. در این مطالعه، سناریوی مورد نظر از دیدگاه اسلام، درباره تأثیر نرخ بهره بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بود، و ملاحظه شد که با حذف نرخ بهره، تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذرای خارجی افزایش می‌یابد.

۴-۲- ارائه پیشنهادات

- باتوجه به نقش مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشور، می‌توان پیشنهاداتی را به شرح زیر ارائه داد:
- شناسایی دقیق امکانات و مزیت‌های موجود در کشور و اشاعه‌ی آن به کشورهای خارجی و ارائه‌ی تصویر روشن از فعالیت‌ها و سیاست‌های تجاری به منظور جهت‌دهی مناسب جریانات FDI و تقویت اثرگذاری آن بر رشد اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.
 - فراهم نمودن زمینه‌ها و ساختارهای مناسب مانند ایجاد امنیت به منظور امکان جذب سرمایه- گذاری مستقیم خارجی و تسریع اثرگذاری FDI بر رشد اقتصادی.
 - فراهم آوردن زمینه‌های ایجاد ارتباط و همکاری مشترک بین شرکت‌های سرمایه‌گذار و شرکت‌های داخلی جهت تقویت و بومی کردن فناوری انتقال‌یافته.
 - در این مطالعه، سناریوی مورد نظر از دیدگاه اسلام، درباره تاثیر نرخ بهره بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بود. که بر اساس آن توصیه می‌شود که کشور به سمت بانکداری بدون ربا به طور واقعی گام بردارد. تحقیقات بعدی می‌تواند موارد دیگری را در اقتصاد اسلامی مورد بررسی و آزمون قرار دهد.

منابع داخلی

- قرآن مجید

- نهج البلاغه

۱. احمدی کاشانی، پیام (۱۳۸۸). موانع جذب و نگاهی اجمالی به سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، وب سایت آفتاب

۲. بجنوردی، حسن (۱۳۷۷). القواعد الفقهیة، انتشارات الهادی، قم، جلد ۱.

۳. استرمن، جان. د (۱۳۹۳). پویایی شناسی کسب و کار، تفکر سیستمی و مدل‌سازی برای جهانی پیچیده، گروه مترجمان و با مقدمه دکتر علینقی مشایخی، انتشارات سمت، جلد اول.

۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۷۸). غررالحکم و دررالکلم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، جلد ۱.

۵. توکلی، احمد (۱۳۸۹). سرمایه‌گذاری خارجی آری یا نه، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۳.

۶. جلایی، سید عبدالمجید؛ صباغ پور فرد، مینا (۱۳۸۸). بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی ایران از مسیر بازارهای مالی، پژوهشنامه اقتصادی ایران، شماره ۲، صفحه ۱۸۸-۱۷۱.

۷. حسینی، صدر؛ مولایی، مرتضی (۱۳۸۵). تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در ایران، مجله پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۲۱، صفحات ۸۵-۵۷.

۸. حکیمی، محمدرضا (۱۳۸۵). ترجمه فارسی الحیاء، دایرةالمعارف اسلامی، جلد ۴، صفحات ۴۰۹-۴۰۸، چاپ ششم.

۹. حکیمی، محمدرضا؛ حکیمی، محمد؛ حکیمی، علی (۱۳۸۱). الحیات، مترجم، آرام احمد، چاپ چهارم، چاپخانه‌ی دفتر نشر فرهنگ اسلامی، جلد ۳.

۱۰. خلیلی عراقی، منصور؛ سلیمی شندی، رقیه (۱۳۹۳). رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه مالی و رشد اقتصادی؛ مطالعه‌ی موردی کشورهای منتخب آسیایی، فصلنامه پژوهش‌ها و

سیاست‌های اقتصادی، سال بیست و دوم، شماره ۷۱.

۱۱. خسروی، مهدی؛ مهرجو، سعید؛ محسنی(۱۳۹۳). نقش بازار مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی بخش کشاورزی- رهیافت داده‌های ترکیب پویا، تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۶، شماره ۱۰، صفحات ۱۳۰-۱۰۳.
۱۲. رضایی، مجید(۱۳۸۰). نظریه‌های سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد اسلامی، مجله اقتصاد اسلامی، شماره ۴، صفحات ۸۲-۶۱.
۱۳. ری‌شهری، محمد مهدی(۱۳۹۳). حکمت‌نامه پیامبر اعظم(ص)، دارالحدیث، ج ۱، صفحه ۳۱۳، ح ۳۰۹.
۱۴. زارع، محمد حسن(۱۳۸۵). سرمایه‌گذاری خارجی و سازمان جهانی تجارت با نگاهی به وضعیت ایران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی تهران.
۱۵. سبحانی، حسن؛ نظریور، محمدتقی(۱۳۸۰). سرمایه‌گذاری خارجی و استقلال و عزت اسلامی، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۳.
۱۶. سینا، کرم؛ جعفری صمیمی، احمد(۱۳۸۷). نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهانی شدن اقتصاد، ماهنامه علمی ترویجی بررسی بازرگانی، شماره ۳۰.
۱۷. سوشیل (۱۳۸۷). پویایی‌های سیستم: رویکردی کاربردی برای حل مسائل مدیریتی، ترجمه ابراهیم تیموری، نورعلی ولی زاده، علیرضا نریمان، تهران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ اول.
۱۸. شرافت جهرمی، محمدناصر؛ داوودی، پرویز؛ عرب‌مازار، علی‌اکبر؛ مشرقی، رسام(۱۳۹۳). بررسی اثر عملکرد نظام بانکی بر تولید و تورم: رویکرد پویای سیستمی، پایان نامه دکتری، انتشارات الدار صداقت پرست، دانشکده اقتصاد، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۹. شکوری، ابوالفضل(۱۳۴۹). فقه سیاسی اسلام، انتشارات نورا، تهران.

۲۰. شیخ الاسلامی، محمد حسین (۱۳۸۴). مناسبات بین‌المللی تشنج‌آمیز با ایالات متحده آمریکا و اروپا و عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، رساله دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران.
۲۱. الشیخ الحر العاملی، محمد بن الحسن (۱۱۰۴ هـ). وسائل الشیعة الاسلامیه، آل البيت علیهم السلام، جلد ۱، حدیث ۱۱، صفحه ۱۴.
۲۲. عبده، الشیخ محمد، نهج البلاغه (و هو ما اختار و الشریف الرضی من کلام سیدنا امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام) دارالمعرفه، الطباعة والنشر.
۲۳. عزیزاده، محمد؛ بابایی، مجید؛ جعفری، محمد؛ خدایی، مهدی (۱۳۹۳). اثر متقابل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی در کشورهای عضو D8 (مدل معادلات همزمان)، فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال سوم، شماره ۶، صفحات ۱۰۴-۸۷.
۲۴. غفاری، داوود (۱۳۸۶). سرمایه‌گذاری خارجی و تبیین جایگاه آن در اقتصاد کشور، انتشارات سازمان امور اقتصادی و دارایی استان مرکزی، شماره ۶.
۲۵. فرزین، محمدرضا؛ اشرفی، یکتا؛ فهیمی‌فر، فاطمه (۱۳۹۱). بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی: تلفیق روشهای سیستم دینامیک و اقتصادسنجی، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال بیستم، شماره ۶۱، صفحات ۶۲-۲۹.
۲۶. فقیه، نظام‌الدین (۱۳۸۳). سیستم‌های پویا: اصول و تعیین هویت، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
۲۷. قبادی، شهلا (۱۳۸۵). پویایی سیستم‌ها، کاربردی از تفکر سیستمی، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
۲۸. کفشگر جلودار، حسین (۱۳۹۳). الگوهای رشد اقتصادی، پژوهشکده باقرالعلوم، قم.
۲۹. کلباسی، حسن؛ بخشی، رسول (۱۳۸۹). دستاوردهای علمی درباره نرخ بهره و تحلیل تأثیر آن بر تورم و وضعیت اقتصاد ایران، فصلنامه اقتصاد اسلامی.

۳۰. کوچک‌متقی، حمیدرضا؛ سیفی‌پور، رویا(۱۳۹۱). بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای میزبان منتخب در بلندمدت، مبتنی بر رویکرد اقتصادسنجی بیزینی، پایان-نامه کارشناسی ارشد.
۳۱. مجلسی، محمد باقر(۱۳۷۵). بحار الانوار، تهران، المکتبه الاسلامیه.
۳۲. محمدی، حسین؛ نارویی، محبوبه(۱۳۹۳). اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تعامل با توسعه مالی روی رشد اقتصادی (مطالعه موردی: کشورهای منتخب اسلامی)، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال نوزدهم، شماره ۶۱، صفحات ۱۷۱-۱۴۹.
۳۳. مختاری، قاسم(۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر تفکر سیستمی، ویرایش ششم، تهران.
۳۴. مرعشی، سید جعفر(۱۳۹۱). تفکر سیستمی و ارزیابی کارامدی آن در مدیریت جامعه و سازمان، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
۳۵. مرعشی، سیدجعفر؛ غیاث‌آبادی، علی؛ بلیغ، وحیده(۱۳۸۵). تفکر سیستمی و ارزیابی کارامدی آن در اداره جامعه و سازمان، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی. چاپ اول.
۳۶. موسوی خمینی، سید روح‌الله(۱۳۹۲). تحریرالوسیله، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، جلد ۱، صفحه ۱۸۵.
۳۷. مهدوی، ابوالقاسم؛ عزیزمحمدلو، حمید(۱۳۸۳). سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اشتغال در کشورهای در حال توسعه، نشریه دانش و توسعه، شماره ۱۵.
۳۸. نجارزاده، رضا؛ ملکی، مهران(۱۳۸۴). بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادرکننده نفت، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هفتم، شماره ۲۳، صفحات ۱۶۳-۱۴۷.
۳۹. نجارزاده، رضا؛ ملکی، مهران(۱۳۸۲). بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادرکننده نفت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه شهید بهشتی.

۴۰. نگهداری، ابراهیم(۱۳۹۳). نقش سرمایه انسانی در اثربخشی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال دوم، شماره پنجم، صفحات ۶۷-۷۵.

۴۱. یاوری، کاظم؛ سعادت، رحمان(۱۳۸۴). اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی ایران: راهبردهای جایگزینی واردات و توسعه‌ی صادرات، فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق(ع)، شماره ۲۷.

منابع خارجی

42. AdebolaSolarin, S, Shahbaz, M(2015). Natural gas consumption and economic growth: The role of foreign direct investment, capital formation and trade openness in Malaysia, Renewable and Sustainable Energy Reviews.
43. Agrawal, J.P(1981). Determinate of Direct Investment: A Survey, Weltwirtschaftliches Archive, 131(3), pp. 359-82.

44. Bekart, G, Harvey, C; Lunblod(2001), Financial Intermediation and Growth Causality and Causes. *Journal of Monetary Economics*, No 46, PP 31-77.
45. Begg, D, Damian, W(2013). *Economics for Business*, British Library Cataloguing in Publication Data, Fourth edition.
46. Buckley, P(1990). problems and Developments In the core Theory of International Business, *Journal of International Business Studies*.
47. Checkland, P(1981). *Systems Thinking, Systems Practice: Includes a 30-Year Retrospective*, Wiley.
48. Choong, C. K, Lam, S. Y(2011). Foreign Direct Investment, Financial Development and Economic Growth: Panel Data Analysis, the *IUP Journal of applied Economics*, vol. 3, no. 4, pp. 220-224.
49. Coyle, R.G(1996). *System Dynamics Modeling, A Practical Approach*, Chapman & Hall, London.
50. Fadhil, M, Almsafir, M(2014). The Role of FDI Inflows in Economic Growth in Malaysia (Time Series: 1975-2010), 2nd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism, 30-31 October 2014, Prague, Czech Republic.
51. Ford, J, Slater, J (2001). FDI, Regional Economics integration and Endogenous Growth, Some Evidence From South east Asia, *Pacific Economic Review*6, P 383-399.
52. Forrester, D.J(1994). *System dynamics, system thinking and softwor, system dynamic review*, vol 10.
53. Grobbelaar, S, Susanna(2007). *R&D in the National system of Innovation: A System Dynamics model*, Ph.D thesis of University of Pretoria.
54. Glauco, Devita, Kevin Lawter(2004). *Foreign Direct Investment and its Determinants, A look to the Past, A view to the future*, In *Foreign Investment in developing countries*, by H.S.Kehal. London: Palgrave, Macmillon ltd.
55. IMF, *World Economic Outlook (2000)*, Washington, DC, USA, (May 2001).
56. Jones, Jonathan(2005). *Foreign Direct Investment and the Regional Economy*, University of Newcasel uh.
57. Kehal, s(2004). *Foreign Investment In Development Countries*, Australia, University of Western Sydney.
58. king, L.P, Uaradi (2002). *Beyond Manichean Economics: Foreign Direct Investment and Growth in the Transition from Socialism Communist and Post-Communist Studies*, No. 35, PP.1-21.

59. Knickerbocker, F.T(1973). Oligopolistic Reaction & Multinational Enterprise, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
60. Kojima, K(1985). Japanese and American Direct Investment in Asia, A Comparative Analysis, Hitotsubashi Journal of Economics, June, Vol 26.
61. Loris, S, Francoise, M(2015). Foreign Direct Investment Inflows and the industrialization of African countries, World Development, vol 74, pp 43-57.
62. Loris, S(2014). Impact of foreign direct Investments on economic growth in Africa: Evidence from three decades of panel data analyses. Research in Economics, P 248-256.
63. Li Chee, Y(2010). The Impact of Fdi and Financial Sector Development on Economic Growth: Empirical Evidence from Asia and Oceania, International Journal of Economics and Finance.
64. McConnell, C. R, Brue, S. L, Flynn, S. M & Grant, R (2012). Microeconomics Principles, Problems, and Policies, The McGraw-Hill Companies, Inc, All rights reserved, Printed in the United States of America.
65. McConnell, C. R, Brue, S. L, Flynn, S. M & Grant, R (2012). Macroeconomics Principles, Problems, and Policies, The McGraw-Hill Companies, Inc, All rights reserved, Printed in the United States of America.
66. Pidd, M(1998). Computer Simulation in Management Science, fourth ed, Wiley, New York.
67. Ranciere, R, Tornell, A & Westman, F(2006). FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets, Journal of international Economics, No. 64, PP. 89-112.
68. Sterman, J, D(2000). Systems Thinking and Modeling for a complex World, Boston: McGraw-Hill.
69. Suhuleik, M. & Thomas, M(2007). Financial Sector Development and Economic Growth: An Empirical Analysis of Developing Countries, Journal of International Economics, No. 64, PP. 89-112.
70. Vernon. R(1997). The Product Cycle Hypothesis In a New International Environment, oxford Bulletin of Economics and Statistics.
71. WTO (2000), Annual Report (2000), WTO Publications, Geneva (2000).

۷۲. پایگاه حوزه (۱۳۸۵)، سرمایه‌گذاری خارجی از نظر اسلام، کد خبر: ۲۵۸۷.

<http://www.hawzah.net/fa/Question/View>.

۷۳. اداره امور اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

www.tsd.cbi.ir

Effect of foreign direct investment on economic growth with an Islamic approach(Case Study: Iran)

Abstract

Economic growth deemed to be basic objective for any country. This target has attracted economic planner's attention from the past. For better understanding the goal, parameter which affecting it, should be realized. Capital is considered the engine of economic growth in all theories and models of economic growth. Attract sufficient capital in order to finance economic projects is one of the most important economic decision makers concerns of in the Society. Foreign direct investment as a factor of globalization is a feature of the modern global economy. The increasing flow of foreign direct investment, shows the role and contribution of transnational firms in both developed countries and developing economies as well as economies in transition.

lack of studies in the field of foreign direct investment effect on economic growth with the Islamic attitude and dynamic approach can noted as one of the main reasons for the Necessity of this study. This research is also necessary due to creating the necessary motivation for foreign investors to enter the country after a long period of nuclear conflicts solution and cancellation of sanctions. This study is based on identifying the impact of foreign direct investment and economic growth with an Islamic approach using dynamics system method on economic growth. Economic factors affecting the absorption of foreign direct investment and the impact of these factors on economic growth is also discussed.

For this purpose, a model is designed witch identify and simulate the parameters affecting economic growth with special approach on foreign direct investment according to its influencing factors. The data used in the model is for the period 1393 to 1373 in Iran and main variables has been forecast based on the proposed pattern up to 1407. The results of this study show the more increasing foreign direct investment in Iran the more increasing economic growth. Moreover, increasing economic openness degree leads to increase foreign direct investment. Other result of the study is increasing GDP and foreign direct investment by meeting on of the main conditions of the Islamic economy and zero interest rate.

Keywords: foreign direct investment, economic growth, economic openness, dynamic systems, interest rates, the Islamic attitude.

Shahrood University of Technology

Faculty of Industrial Engineering and Management

M.Sc. Thesis in Economic Systems planning

**Effect of foreign direct investment on economic growth
with an Islamic approach(Case Study: Iran)**

By: Zohreh Alamdari

Supervisor:

Dr. Mohammadreza Armanmehr

February 2017